

BIJLAGEN BIJ DE TOELICHTING

Bijlage 1	Cultuurhistorische quickscan Berkum bebouwde kom
Bijlage 2	Cultuurhistorische waardenkaart Berkum bebouwde kom
Bijlage 3	Cultuurhistorische quickscan Agnietenberg
Bijlage 4	Cultuurhistorische waardenkaart Agnietenberg

BIJLAGEN BIJ DE REGELS

Bijlage 1	Lijst van afwijkend gebruik
Bijlage 2	Lijst met horecacategorieën
Bijlage 3	Staat van bedrijfsactiviteiten

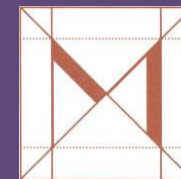
CULTUURHISTORISCHE QUICKSCAN

Onderzoeksgebied Berkum-bebouwde kom Gemeente Zwolle

Onderzoek i.o.v. de gemeente Zwolle, afd. monumentenzorg en archeologie
oktober 2013

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

Gemeente Zwolle. Afdeling
Monumentenzorg en archeologie

Analyse en fotografie

drs. C.J.B.P. Frank
drs. J.H.J. van Hest

Historisch beeldmateriaal

Historisch Centrum Overijssel
Diverse beeldbanken en literatuur

**Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
oktober 2013, copyright MAB Nijmegen 2013**

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank
drs. F.A.C. Haans
mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
mw. V. Delmee BSc
drs. J.H.J. van Hest
ing. G. Korenberg
mw. drs. M. Lemmens
mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1, 6542 SN NIJMEGEN
tel: 024-3786742
fax: 024-3792477

Info@monumentenadviesbureau.nl / www.monumentenadviesbureau.nl

CULTUURHISTORISCHE QUICKSCAN ONDERZOEKSGBIED BERKUM-BEBOUWDE KOM, GEMEENTE ZWOLLE

INHOUDSOPGAVE:

1 INLEIDING	5
1.1 Cultuurhistorie in Berkum-bebouwde kom	5
1.2 Nieuw bestemmingsplan voor Berkum-bebouwde kom	5
1.3 De cultuurhistorische quickscan	6
1.4 Het doel van de analyse	6
1.5 Werkzaamheden	6
2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED	8
2.1 Ligging en begrenzing	8
2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld	8
2.3 Historische ensembles in de bebouwde kom van Berkum	11
2.4 Bebouwingskarakteristiek	11
2.5 Groen- en groenstructuren	14
2.6 Overige objecten	17
3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING	19
3.1 Vroege ontwikkeling	19
3.2 Berkum als onderdeel van het Zwollerkerspel	21
3.3 Veranderingen in de 20 ^{ste} eeuw	27
3.4 De stadswijk Berkum	29
4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT	32
4.1 Cultuurhistorische waarden, algemene omschrijving	32
4.2 Historische ruimtelijke structuren	32
4.3 Historische bouwkunde	34
4.4 Historische groenstructuren	35
5 AANBEVELINGEN	38
5.1 Inleiding	38
5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek gebied	38
5.3 Aanbevelingen t.a.v. de hoofdstructuren	38
5.4 Bebouwing/objecten	38
5.5 Rooilijnen, erfscheidingen, groen, etc.	38

6 OBJECTLIJSTEN PROJECTGEBIED	39
-------------------------------	----

7 LITERATUUR / BRONNEN	40
------------------------	----

LIJST CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE BEBOUWING	42
---	----

BIJLAGEN :	
Cultuurhistorische waardenkaart	

GROTE FOTO'S	
Berkum in vogelvlucht, bron: bingmaps	4
Oude leilinden bij Campherbeeklaan 24-28	7
Luchtfoto circa 1975, Berkum in noordoostelijke richting	18
Brug over de Nieuwe Vecht bij Campherbeeklaan 98	31
12 Vegtlustbos	40

1 INLEIDING

1.1 Cultuurhistorie in Berkum-bebouwde kom

De tegenwoordige wijk Berkum bevindt zich aan de noordoostzijde van de stad. Tot 1967 maakte Berkum deel uit van de gemeente Zwollerkerspel, en haar geschiedenis gaat terug tot de middeleeuwen toen er sprake was van de marke Berkum. Tot het derde kwart van de 20ste eeuw bleef Berkum het karakter houden van een kleine buurtschap met verspreid liggende boerderijen in een landelijke omgeving. Al voor 1967 is begonnen met de aanleg van diverse woonbuurten, een ontwikkeling die is voortgezet toen het Zwollerkerspel werd opgenomen in de Zwolse gemeentegrenzen. De vroegere buurtschap groeide geleidelijk vast aan het zich alsmaar uitdijende Zwolle, aan de noordzijde van de wijk grenzende aan de drukke Kranenburgweg en de A28. In het westelijke deel van Berkum kwam het bedrijventerrein De Vrolijkheid. Bovendien zijn hier enkele sportaccommodaties gerealiseerd en kort geleden is er het nieuwe zwembad De Vrolijkheid geopend.

Op het eerste gezicht doet de stadswijk Berkum niet onder voor willekeurig welk verstedelijkt gebied uit de late 20ste en vroege 21ste eeuw. Toch is er uit de prestedelijke periode nog het een en ander terug te vinden. Aan de zuid- en oostzijde grenst Berkum nog steeds aan de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht en het open landschap van de Nieuwe Vecht. In de wijk vormen de Campherbeeklaan en de Boerendanserdijk ook nu nog de belangrijkste wegen, met nog enkele verspreide en tot luxe woningen omgevormde boerderijtjes. Zelfs bleven aan de Lorentzlaan de bomenreeksen van de vroegere toegangslaan van de verdwenen havezate Campherbeek bewaard.

1.2 Nieuw bestemmingsplan voor Berkum-bebouwde kom

Op 1 januari 2012 is artikel 3.1.6, tweede lid, onderdeel a, van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) gewijzigd. Daarmee dienen cultuurhistorische waarden uitdrukkelijk te worden meegewogen bij het vaststellen van bestemmingsplannen.

Dit betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden. De gemeente Zwolle werkt daarom verder aan de inventarisatie van cultuurhistorische waarden in Zwolle.

De cultuurhistorische component wordt in quickscans uitgediept. De quickscan vertelt in het kort het verhaal van het gebied aan de hand van een aantal belangrijke ruimtelijke thema's en beschrijft de belangrijke relictten van de historische ontwikkeling, die we in het onderzoeksgebied kunnen zien. Tegelijk wordt ook

aandacht besteed aan het voor de naoorlogse ontwikkelingen karakteristieke deel van de wijk. Zowel de historische relictten als het ruimtelijke en stedenbouwkundige karakter van de wijk vormen de cultuurhistorische component en dragers van de bebouwde kom van Berkum.

afb. 1 De Lorentzlaan richting Campherbeeklaan. De dubbele bomenreeks links op de foto verwijst nog naar de oude toegangslaan van de verdwenen havezate Campherbeek.

afb. 2 De Boerendanserdijk met op nr. 24 een bewaard gebleven boerderijtje uit 1907, en rechts daarvan een eveneens uit de prestedelijke periode daterend lindenlaantje.

1.3 De cultuurhistorische quickscan

De volgende onderdelen komen in de quickscan aan de orde:

- Beknopte beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van het onderzoeksgebied Berkum-bebouwde kom in hoofdlijnen;
- Beschrijving en overzicht van de aanwezige cultuurhistorische aspecten (structuren, bouwkundige objecten, ensembles, groen);
- Kwalificatie van de cultuurhistorische kwaliteit van de bebouwing (indifferent, attentiewaarde, waardevol, zeer waardevol);
- Duiding van de cultuurhistorische waarden, in woord en beeld (Cultuurhistorische kaart)
- Aanbevelingen ter behoud en versterking van de aspecten met een hoge cultuurhistorische waarde;
- Historisch kaart- en beeldmateriaal;

Het onderzoeksgebied omvat de bebouwde kom van Berkum, inclusief het hieraan grenzende bedrijventerrein De Vrolijkheid. Voor de begrenzing zie afbeelding 3 en paragraaf 2.1.

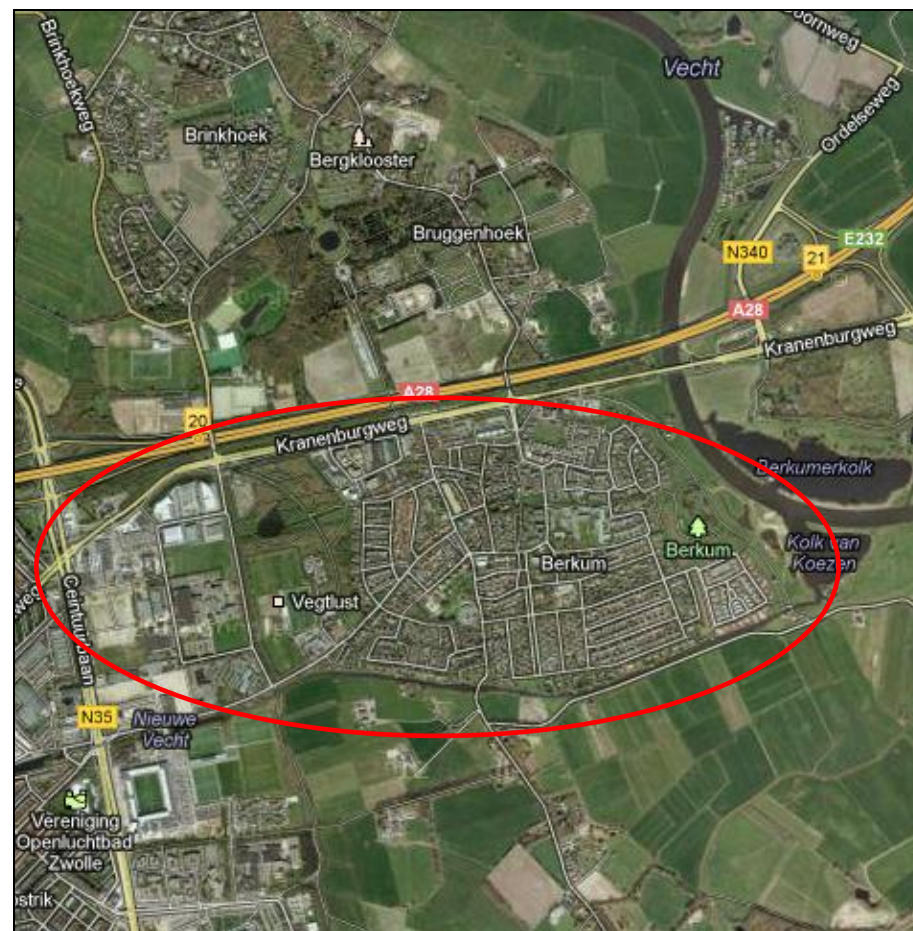
1.4 Het doel van de analyse

Deze analyse beschrijft de cultuurhistorie in Berkum-bebouwde kom ten behoeve van het bestemmingsplan dat voor het onderzoeksgebied wordt opgesteld. In het nieuwe bestemmingsplan zal ook het cultuurhistorische aspect aandacht krijgen en in vergelijking met het vigerende plan worden ge-update.

1.5 Werkzaamheden

De gegevens voor deze analyse zijn verzameld tijdens veldwerkbezoek aan het gebied (uitgevoerd op 5 maart 2013), archiefonderzoek en studie van diverse dossiers en documentaties van de gemeente Zwolle. Dit rapport bevat de in paragraaf 1.3 opgesomde onderdelen. Alle relevante cultuurhistorische aspecten zijn weergegeven op de cultuurhistorische waardenkaart. De archeologische component maakt geen deel uit van deze quickscan.

Monumenten Advies Bureau, oktober 2013

afb. 3 Luchtfoto projectgebied (googlemaps).

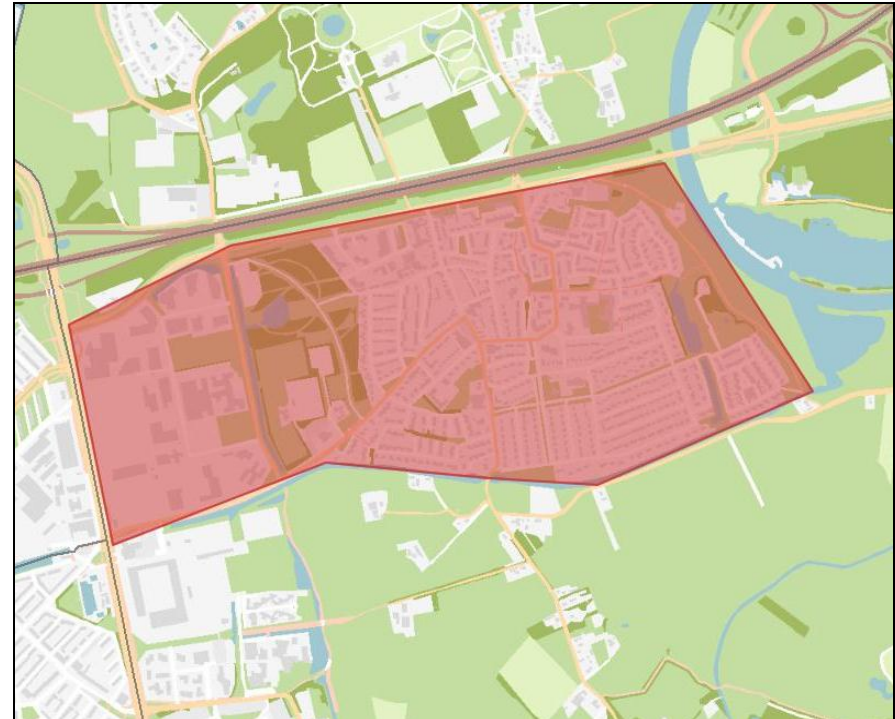
2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED

2.1 Ligging en begrenzing

Het onderzoeksgebied omvat “Berkum-bebouwde kom”. Het gebied is gesitueerd langs de noordoostflank van het stadsgebied van Zwolle. Het grenst voor een deel aan het traject van de Ceintuurbaan (deel van de Ring Oost), ten zuiden van de A28 (E232), waar deze een kruising vormt met de Zwarte Waterallee (Ring Noord). De evenwijdig ten zuiden van de A28 lopende Oude Meppelerweg en Kranenburgweg vormen de noordelijke begrenzing van het onderzoeksgebied. Langs de oostzijde bevindt zich de Maatgravendijk, langs de Overijsselse Vecht. Het water van de Nieuwe Vecht vormt de zuidgrens, naar het westen toe doorlopende langs de binnen het onderzoeksgebied vallende Boerendanserdijk. Het noordelijke deel van de Ceintuurbaan vormt de westgrens van het gebied. Met de Oude Meppelerweg en de Boerendanserdijk omsluit de Ceintuurbaan het bedrijventerrein De Vrolijkheid, dat is aangelegd in het lager gelegen gebied van het dal van de Westerveldse Aa. Aan de oostkant wordt De Vrolijkheid begrensd door het Rechterland, één van de belangrijkste verbindingswegen in Berkum. Dit laatste geldt bovendien voor de Boerendanserdijk en de Campherbeeklaan. In de wijk zijn enkele groengebieden opgenomen. Het gaat dan om het Vegtclusterbos met het sportpark Vegtlust, langs de oostzijde van het Rechterland en deel uitmakende van een ecologische zone. Hier stroomt de Westerveldse Aa, waarvan de loop in de jaren 1960 naar het oosten toe is verplaatst. Langs de westzijde van de Maatgravendijk ligt het wijkpark Berkum.

2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld

Zoals hierboven al gezegd oogt het ruimtelijke beeld van het projectgebied aan de noordoostzijde door de drukke Ceintuurbaan, Kranenburgweg en A28, en door het uit bedrijven en grote sportaccommodaties bestaande terrein van De Vrolijkheid als een voor de late 20ste en vroege 21ste eeuw kenmerkend verstedelijkt gebied. Maar verder heeft de wijk Berkum nog een tamelijk dorps karakter, waarbij de aan weerskanten van de Campherbeeklaan gelegen woonbuurtjes wijzen op de naoorlogse ontwikkelingen. Samen met de Boerendanserdijk behoort de Campherbeeklaan tot de belangrijkste prestedelijke verbindingen. Bij de aansluiting op de Nieuwe Vecht is het tracé van de Boerendanserdijk na de oorlog enigszins rechtgetrokken. Verder behoren ook de Maatgravendijk, het Kerkepad en het tracé van de huidige Abelenlaan en het Abelenpad tot de prestedelijke wegen.

afb. 4 Ligging en (globale) begrenzing van het onderzoeksgebied Berkum-bebouwde kom.

Weliswaar raakte Berkum vanaf de zestiger jaren van de 20ste eeuw steeds meer verstedelijkt, maar door de schaal en korrelgrootte van de bebouwing – met veel vrijstaande woningen in tuinen – wordt de wijk nog altijd gekenmerkt door een dorps karakter. Mede omdat de wijk aan de zuidzijde nog steeds aan het open landelijke gebied grenst en aan de oostkant aan de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht, vormt de wijk Berkum een ‘dorp in de stad’.

Dat neemt niet weg dat woonbuurtjes uit de tweede helft van de 20ste eeuw de grootste gemene deler vormen van de wijk. Slechts her en der verwijzen enkele als luxe woningen in gebruik genomen boerderijtjes nog naar het prestedelijke verleden. Ze vormen markante accenten binnen de in hoofdzaak door woonhuizen uit de tweede helft van de 20ste eeuw gekenmerkte lintbebouwing langs de verschillende straten. Aan de Lorentzlaan vallen vooral de imposante bomenreeksen op die als restanten van de vroegere toegangslaan van de havezate Campherbeek nog een indruk geven van het voorname karakter van dit verdwenen huis. In dit deel van de wijk volgen de hier aangelegde straten het patroon van de prestedelijke verkaveling met zijn sloten en landbouwpercelen.

Het ruimtelijke karakter van Berkum als een dorp dat deels nog wordt omsloten door een open landschap wordt versterkt door de aanwezigheid van de wijk- en sportparken langs de west- en oostrand, waaronder het Vegtclusterpark dat nog verwijst naar de vroegere gelijknamige buitenplaats. Het riviertje de Westerveldse Aa wijst hier nog op de oude grens tussen Zwolle en het Zwollerkerispel, maar sinds de jaren 1960 is de loop herhaaldelijk verlegd! Karakteristiek is verder de historische bebouwing van het langs de rand van het onderzoeksgebied liggende sluizencomplex van het Nieuwe Verlaat aan de Maatgravendijk. Op deze plek sluit de Nieuwe Vecht aan op de Overijsselse Vecht.

afb. 5 Oude laanbeplanting langs de Campherbeeklaan.

afb. 6-8 Van boven naar beneden de Kranenburgweg, bedrijventerrein De Vrolijkheid, en de Nieuwe Vecht.

afb. 9 Prestedelijke verbindingen in het onderzoeksgebied: links de Boerendanserdijk, aantakkende op de in noord-zuidrichting lopende Campherbeeklaan. Middenboven het Kerkepad. In het verleden liep dit pad door richting de Campherbeeklaan, langs de huidige Abelenlaan en het Abelenpad (middenop de kaart). Rechts de Maatgravendijk. Bovenlangs de Kranenburgweg ofwel de oude hessenroute. De pijl wijst op de Sparrenlaan, waarvan het tracé eveneens al in de prestedelijke fase bestond, maar oorspronkelijk meer naar het zuiden liep. Ondergrond ontleend aan Googlemaps.

2.3 Historische ensembles in de bebouwde kom van Berkum

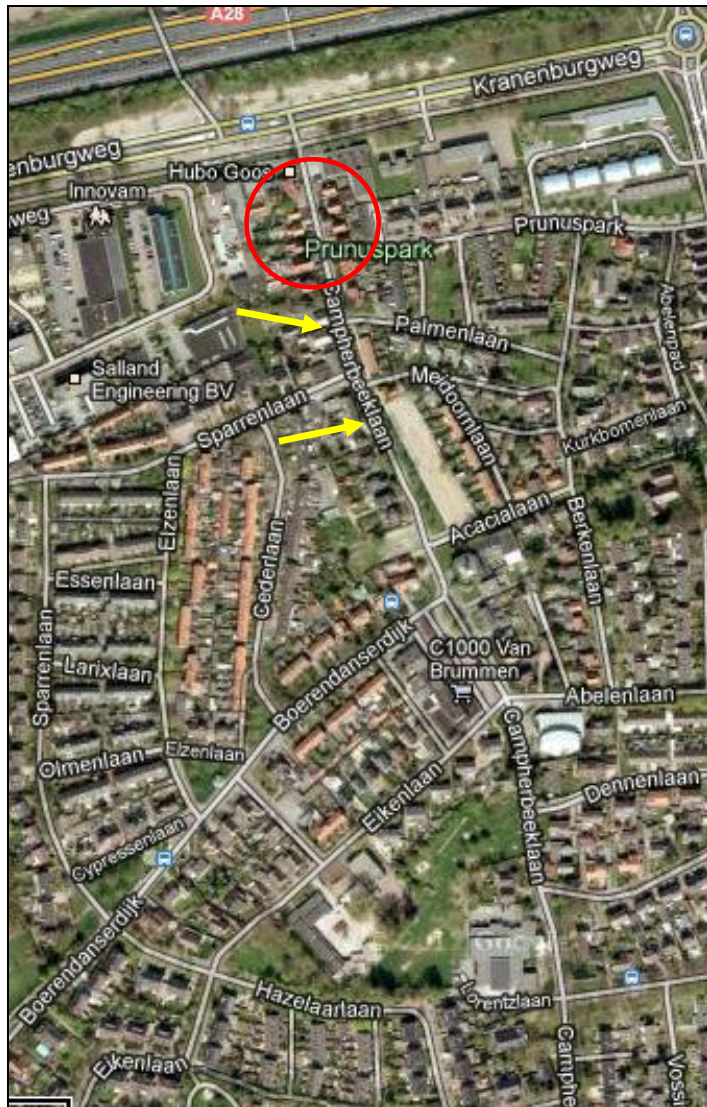
Campherbeeklaan

Aan de Campherbeeklaan die tot de oude wegen in het onderzoeksgebied behoort, bleven enige ensembles van de vooroorlogse lintbebouwing behouden. Tot diep in de 20ste eeuw werd deze laan gekenmerkt door slechts enige verspreide bebouwing, met in hoofdzaak boerenerven. Tijdens het interbellum kwam er steeds meer lintbebouwing. Door de naoorlogse ontwikkelingen ontstond de verdichte structuur waardoor de Campherbeeklaan nu wordt bepaald. Tegenover de Palmenlaan is een ensemble dat bestaat uit twee historische (voormalige) boerderijtjes uit de late 19de eeuw en een middenstandsvillaatje uit 1930 (nrs. 10-12-16). Ze zijn gelegen in bijbehorende tuinen, met in de tuin van het villaatje op nr. 10 een forse linde. Aan het begin van de Campherbeeklaan, bij de aansluiting op de Kranenburgweg, bevinden zich aan weerskanten van de straat enkele middenstandsvillaatjes in een zakelijke trant uit het interbellum. Ook hier gaat het om vrijstaande panden in bijbehorende tuinen. Verder is er een ensemble van twee vrijstaande en als een landhuisje uitgevoerde villaatjes aan de Campherbeeklaan 30 en 32, met in de tuin van nr. 32 een forse berk.

2.4 Bebouwingskarakteristiek

Inleiding

Eeuwenlang werd Berkum gekenmerkt door een agrarisch karakter. In het gebied bevonden zich enkele verspreid liggende boerderijen. De boerenerven concentreerden zich langs de belangrijkste ontsluitingswegen, de Boerendanserdijk en de Campherbeeklaan. Een enkele boerderij lag in het open landschap. Verder was er de havezate Campherbeek, waarvan de historische bebouwing verloren is gegaan. Slechts enkele bomenreeksen verwijzen nog naar dit oude landgoed (zie groenstructuren). Langs de rand van het onderzoeksgebied bleef het historische sluisencomplex van het Nieuwe Verlaat behouden (RM), met de sluiswachterswoning aan de Maatgravenweg 2-4-6. Verder is er nog een historisch pand bij de aansluiting van de Boerendanserdijk op de Nieuwe Vecht. Dit pand bestond in ieder geval reeds in de 19de eeuw, maar het is voorts nog niet geheel duidelijk of het door zijn ligging een relatie had met het vaarwater van de Nieuwe Vecht. Langs de zuidrand van het gebied bevinden zich enkele beschermde objecten (Boerendanserdijk 98 = RM; het Emmer- of Herfterzijl (= GM) en het Nieuwe Verlaat (= RM).

afb. 10 De historische ensembles langs de Campherbeeklaan concentreren zich in het meest noordelijke deel (rode cirkel), tegenover de Palmenlaan (bovenste pijl) en op de nrs. 30-32 (onderste pijl).

afb. 11 en 12 Vrijstaande middenstandsvillaatjes aan het begin van de Campherbeeklaan, richting de Kranenburgweg.

afb. 13 en 14 Twee voormalige boerderijtjes en een middenstandsvillaatje aan de Campherbeeklaan 10-12-16, tegenover de Palmenlaan.

afb. 15 en 16 Campherbeeklaan 30 en 32. Sluiswachterswoning aan de Maatgravenweg 2-4-6, bij het als een RM beschermde Nieuwe Verlaat.

Historische boerderijen

Hoewel in Berkum de naoorlogse bebouwing overheerst zijn er her en der toch nog enkele oude boerderijen te vinden. Ze zijn karakteristiek voor de streekeigen ontwikkelingen, en uitgevoerd volgens het hallehuistype of met een dwarsgeplaatst voorhuis (T-boerderij). Hiervan is de als een RM beschermde boerderij De Boerendans aan de Campherbeeklaan 98 gaaf bewaard gebleven. Net als deze boerderij komen ook de overige boerderijtjes al voor op het 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse kaartmateriaal. Ze zijn door hun functiewijziging tot luxe woning deels sterk gewijzigd, en deels redelijk tot vrij gaaf behouden gebleven. Sterk gewijzigd zijn de twee boerderijtjes die zich aan de Campherbeeklaan tegenover de Palmenlaan bevinden. Ze kregen zelfs allebei een nieuwe voorgevel. Ook de boerderij aan de Berkenlaan 19 is grotendeels vernieuwd. Van de overige exemplaren bleef het historische karakter goed herkenbaar. Het merendeel van de historische boerderijen is langs de Campherbeeklaan en de Boerendanserdijk te vinden.

Burgerwoonhuizen

Voor al in het interbellum verscheen er aan de Campherbeeklaan geleidelijk steeds meer bebouwing in de vorm van burgerhuizen met een voor die tijd modern karakter. Zoals hierboven al vermeld (ensembles) gaat het om vrijstaande middenstandswoningen en kleine villaatjes in een zakelijke trant. Ze hebben expressieve zadeldaken, maar bijvoorbeeld ook een mansardedak of een afgewolfde kap. De mansardekap van de woning aan de Campherbeeklaan 10 (1930) is nog verwant aan de Amsterdamse School.

afb. 17 en 18 Boerderijen aan de Abelenlaan 67 en de Maatgravendijk 4.

afb. 19 en 20 De boerderijen aan de Berkenlaan 19 (l.) en Boerendanserdijk 71.

afb. 21 en 22 Boerendanserdijk 24 (1907), en Campherbeeklaan 12 en 16.

afb. 23 en 24 Campherbeeklaan 62 en 84.

2.5 Groen- en groenstructuren

Inleiding

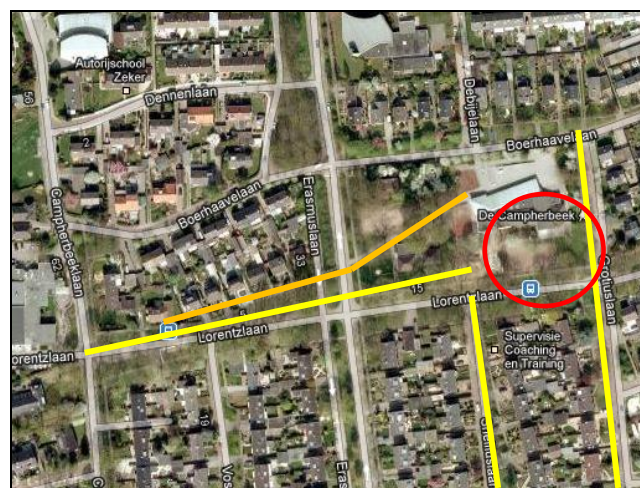
In het onderzoeksgebied bevinden zich enkele historische groenstructuren, die uit de prestedelijke fase dateren, toen dit van oorsprong agrarisch gebied nog tot het Zwollerkerspel behoorde. Een aantal bomen is opgenomen op de gemeentelijke lijst van waardevolle bomen, monumentale bomen en herinneringsbomen. Wanneer deze kwalificaties zijn vermeld wordt dan ook expliciet verwezen naar deze lijst.

Agrarisch landschap

Uit de periode dat Berkum nog werd gekenmerkt door een agrarisch karakter, zijn weinig groene relictten bewaard gebleven. Nagenoeg het hele gebied is na de oorlog en door de opname van het Zwollerkerspel binnen de Zwolse gemeentegrenzen getransformeerd in een stadswijk van Zwolle. Het meest westelijke deel van het onderzoeksgebied is omgevormd tot een bedrijventerrein (De Vrolijkheid). Het riviertje de Westerveldse Aa waarvan de slingerende loop de gemeentegrens vormde tussen Zwolle en het Zwollerkerspel bestaat nog steeds, maar is meer naar het oosten komen te liggen en bovendien deels rechtgetrokken. Wel bevinden zich langs de randen van de wijk het Vegtlusterbos en het wijkpark Berkum, maar hier gaat het om jonge groenstructuren die zijn aangelegd als onderdeel van de wijk. Langs de zuidzijde en de oostzijde van het onderzoeksgebied bleef het open landschap goed behouden (Nieuwe Vecht, Vechterdam, uiterwaarden Overijsselse Vecht), die nog steeds voor een landelijke overgang naar de bebouwde kom zorgen. Deze gebiedsdelen vallen buiten het onderzoeksgebied, maar binnen het gebied zijn hier nog steeds karakteristieke groenstructuren, zoals de Maatgravendijk.

Havezate Campherbeek

De historische bebouwing van de havezate Campherbeek is verdwenen. Een opvallend relict vormt echter de uit een dubbele bomenreeks bestaande laanbeplanting van de vroegere toegangslaan, aan de huidige Lorentzlaan. Het tracé van deze na de oorlog aangelegde laan is enigszins verschoven ten opzichte van de oude toegangslaan maar vanaf de Campherbeeklaan verwijst de bomenreeks nog steeds naar de oude entree van het landgoed, zoals deze kan worden gevolgd in de richting van het huidige schoolgebouw, nabij de verdwenen havezate. Verder verwijst ook het hoge geboomte bij en aan de nabijgelegen Erasmuslaan nog naar het oude landgoed. De op de Lorentzlaan aansluitende zijstraten volgen het patroon van de prestedelijke verkaveling met zijn sloten en landbouwpercelen. De bomen van het oude goed worden vermeld in de lijst van waardevolle en monumentale bomen in de gemeente Zwolle (Erasmuslaan en Lorentzlaan).

afb. 25 en 26 Bovenaan de kaart van 1917 (watwaswaar). In de wijkstructuur bleef de hoofdverkevelingsrichting van het agrarische landschap herkenbaar. De in geel aangebrachte horizontale lijn markeert de toegangslaan van de havezate Campherbeek, ter hoogte van de huidige Lorentzlaan (googlemaps). Links de Campherbeeklaan.

Lijnstructuren

De Kranenburgweg en de aan de westzijde hierop aansluitende Oude Meppelerweg hebben laanbeplanting die in oorsprong teruggaat op de prestedelijke periode en de tijd dat hier sprake was van een oude hessenroute. Het gaat om dubbele reeksen hoge eiken – deels aan een ventweg – die langs de noordzijde van Berkum een zeer bepalend element vormen voor het karakter van deze laan. De beplanting is deels van een jongere datum (vervangen exemplaren) en heeft deels een hoge ouderdom. In de gemeentelijke bomenlijst zijn 67 zomereiken aangemerkt als monumentaal. Aan de Oude Meppelerweg een waardevolle zomereik.

Ook langs de Campherbeeklaan die met de Boerendanserdijk de hoofdverbindingsweg vormt in het onderzoeksgebied zijn enkele hoge bomenreeksen te vinden. Ze dateren deels uit de prestedelijke periode. De jongere bomen vertegenwoordigen inmiddels een redelijke ouderdom. Het gaat hier om verschillende reeksen, zonder dat er langs deze laan sprake is van een aaneengesloten karakter. De bomen zijn evenwel zeer bepalend voor het ruimtelijke beeld. Een aantal bomen is op de lijst van monumentale en waardevolle bomen geplaatst. Bij de aansluiting op de Campherbeeklaan op de zuidhoek van de Lorentzlaan staat een herinneringsboom die eveneens op de bomenlijst is geplaatst (Beatrixlinde 1988). Deze linde markeert het begin van een bomenreeks.

Andere markante bomenreeksen zijn te vinden aan de Boerendanserdijk, de Lorentzlaan en de Eikenlaan. Ook hier gaat het om exemplaren die zijn aangemerkt op de lijst van waardevolle en monumentale bomen. Aan de Lorentzlaan zijn het bomen die enerzijds nog met de oude havezate in verband kunnen worden gebracht, maar anderzijds in de richting van het wijkpark Berkum de loop van de naoorlogse Lorentzlaan accentueren. Ook hier gaat het om bomen die inmiddels een redelijke ouderdom vertegenwoordigen. Verder is er nog een oude lindenreeks aan de Reviuslaan.

Oude erfbeplanting

Aan de Campherbeeklaan valt ter hoogte van de nrs. 24-26-28 een rij van vier leilinden op. Ze staan direct aan de weg en verwijzen naar het oude boerenhof dat hier op de hoek van de Sparrenlaan heeft gelegen. Deze bomen zijn niet aangemerkt als waardevol of monumentaal, maar vormen langs het noordelijke deel van de Campherbeeklaan (westzijde) een zeer bepalend element, mede door de in het oog vallende ligging schuin tegenover de Meidoornlaan.

afb. 27 en 28 Bmengroepen en –reeksen die nog verwijzen naar de oude havezate Campherbeek, ter hoogte van de huidige openbare school (Lorentzlaan en Erasmuslaan).

afb. 29 en 30 Laanbeplanting aan de Kranenburgweg en de Eikenlaan.

afb. 31 en 32 Oude erfbeplanting, aan de Campherbeeklaan 62 en de Boerendanserdijk 71.

De boerderijen aan de Campherbeeklaan 62, 84 en 98 (De Boerendans) en aan de Boerendanserdijk 24 en 71 behielden hun oude erfbeplanting. Deze bestaat deels uit leilinden (Campherbeeklaan 62 en 98, Boerendanserdijk 24 en 71) en deels uit hoge linden langs de randen van de betreffende percelen. Van laatstgenoemde bomen vallen vooral de zes linden aan weerskanten van het pad direct rechts van de boerderij aan de Boerendanserdijk 24 op. Het pad ligt haaks op de openbare weg. Verder staan op het achtererf van boerderij De Vier Linden aan de Abelenlaan 67 vijf hoge (Lombardische) populieren. Op het erf van de boerderij aan de Maatgravendijk 4 staan enkele hoge bomen.

Bij al deze boerderijen accentueren de bomen het historische karakter en ruimtelijke beeld van het betreffende erf. Aan de Campherbeeklaan 98 staan ze op het erf van de als een RM beschermde boerderij. De diverse bomen worden niet genoemd in de lijst van waardevolle en monumentale bomen.

Jongere groenstructuren

Uit de periode dat Berkum is opgenomen in de verstedelijking dateren de jongere groenstructuren die karakteristiek zijn voor de stedenbouwkundige uitgangspunten uit de periode na de Tweede Wereldoorlog. Ze accentueren het groene karakter van de wijk. Opvallend zijn dan bijvoorbeeld de groenstroken langs de Boerendanserdijk, bij de aansluiting op de Cypressenlaan en de Olmenlaan. De wigvormige groenstroken refereren hier aan gelijkvormige historische brinken en zijn gecombineerd met geboomte.

Genoemd zijn al het Vegtlusterbos en het wijkpark Berkum, die de woonwijk Berkum aan de west- en oostzijde omklemmen. Ook hier gaat het structuren uit de naoorlogse periode. Verder is ook langs diverse straten van de naoorlogse woonbuurtjes laanbeplanting geplaatst, veelal in de vorm van eiken. De laanbeplanting langs het Vegtlusterpad in het Vegtlusterbos is als waardevolle groenstructuur aangemerkt.

Solitaire bomen

De beplanting in de wijk wordt gedomineerd door lijnstructuren en bomengroepen, zoals de reeds genoemde aan de Erasmuslaan. Er zijn weinig solitaire te vinden, met een dusdanige omvang dat ze cultuurhistorische waarde bezitten. Aan de Maatgravendijk staan niet ver van het Nieuwe Verlaat twee hoge bomen, vermoedelijk linden. Verder zijn net buiten het onderzoeksgebied, aan de Kuyterhuislaan twee zware solitaire te vinden, waaronder een forse paardekastanje. Ze staan vlakbij de brug over de Nieuwe Vecht.

afb. 33 en 34 Erfbeplanting aan de Abelenlaan 67 en de Campherbeeklaan 84.

afb. 35 en 36 Brinkvormige groenstroken met geboomte bij de Cypressenlaan en de Olmenlaan, evenwijdig aan de Boerendanserdijk.

afb. 37 en 38 Dubbele solitaire op de Maatgravendijk. Rechts het Vegtlusterbos.

2.6 Overige objecten

Inleiding

Toen het onderzoeksgebied werd opgenomen in het naoorlogse verstedelijkingsproces, veranderde het zo landelijke Berkum langzaam in een stadswijk, maar met behoud van zijn dorpse karakter. Aan weerskanten van de oude prestedelijke verbindingsstructuren kwamen nieuwe woonwijken, een ontwikkeling die al begon toen Berkum nog bij het Zwollerkerspel hoorde.

Hoewel hier geen sprake is van een voor de jaren 1950-1970 karakteristieke wijkaanleg zoals in Holtenbroek of de Aa-landen, zijn er wel elementen in aan te wijzen die aansluiten bij de stedenbouwkundige uitgangspunten uit de eerste naoorlogse decennia. Zo is er op een bescheiden wijze uitgegaan van de wijkgedachte, met voor de wijkbewoners van jong tot oud bedoelde voorzieningen. Karakteristiek zijn dan de volgende objecten.

Kerken

In de wijk kwamen maar liefst drie nieuwe kerken te staan, aan de Kerkweg 26 (De Hoofdhof) en de Campherbeeklaan 53 en 69. Hiervan valt onder meer de kerk aan de Campherbeeklaan 53 op, de Emmauskerk. Dit kerkgebouw is ontworpen door de architecten E. en R.R. Reitsma, en neemt op de hoek van de Acacialaan een sterk in het oog vallende positie in.

Winkelcentrum

Het midden in de wijk gelegen winkelcentrum aan de Campherbeeklaan dateert uit 1960-1961 en is ontworpen door architect W. Geytenbeek. Aan het Petuniaplein in Westenhofte bouwde hij in 1964-1965 een vergelijkbaar winkelcentrum. Door de ligging in het centrum van de wijk en op het kruispunt van de belangrijkste verbindingswegen (Campherbeeklaan en Boerendanserdijk), is aangesloten bij de naoorlogse wijkgedachte. Het winkelcentrum fungeert als een ontmoetingsplek. Dit uitgangspunt komt bovendien tot uiting in de ligging van de twee kerkgebouwen aan de Campherbeeklaan, aan de overzijde van het winkelcentrum.

Bejaardencentrum

Verder kwam er het bejaardencentrum De Wissel, omsloten door de Erasmuslaan en de Kerkweg. Door de vestiging van een dergelijk complex bestond de mogelijkheid om in de wijk min of meer van de wieg tot het graf te worden verzorgd. Niet alleen kwamen er kerken en enkele (lagere) scholen, maar dus ook een bejaardencentrum. Inmiddels is de renovatie en nieuwbouw van dit complex gestart.

afb. 39, 40 en 41 Bovenaan het kerkgebouw aan de Campherbeeklaan 69. In het midden het middenin de wijk gelegen winkelcentrum, en onderaan bejaardencentrum De Wissel.

3 HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

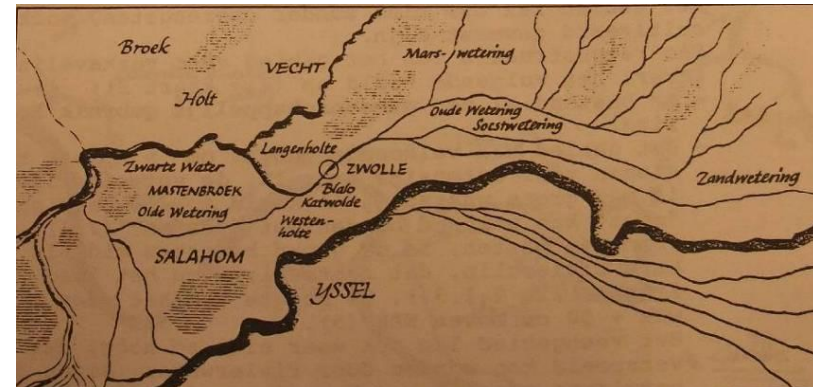
3.1 Vroege ontwikkeling

Dekzandruggen en late natte gronden

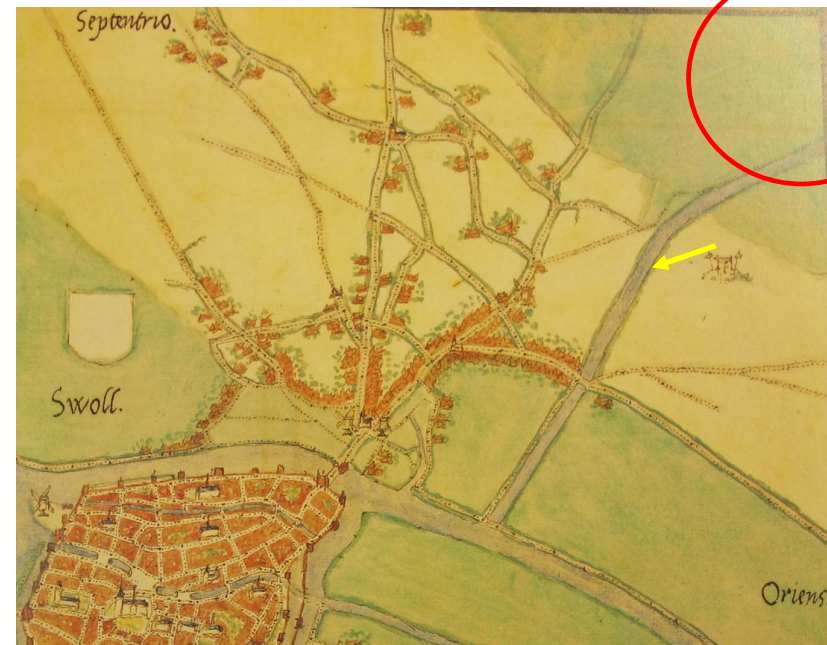
Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een complex gebied van dekzandruggen en lage natte gronden in het stroomgebied van de IJssel, het Zwarte Water en de Vecht, waarbij vooral de hogere dekzandruggen al vroeg door de mens in gebruik werden genomen. Ten zuiden van het Zwarte Water en de Aa bevindt zich een oude dekzandrug, die in noordwest-zuidoostrichting loopt en waarop de binnenstad van Zwolle, het gebied rond de Hoogstraat en ook delen van de wijk Assendorp zijn gelegen. Ten noorden hiervan bevindt zich een tweede dekzandrug, waarop uiteindelijk Dieze, de Diezerenk en de Oosterenk tot ontwikkeling kwamen.

Al in de jonge steentijd werd de 'Zwolse' zandrug bewoond. De huidige nederzetting is waarschijnlijk rond 800 gevormd. Vanaf deze tijd werd het gebied stukje bij beetje ontgonnen om het te kunnen gebruiken voor akkerbouw. De lager gelegen gronden, zoals het Weezenland, werden in gebruik genomen als weidegebied en hooiland, maar hiertoe moest wel de afwatering worden verbeterd door het graven van sloten. Ook op de zuidelijker gelegen zandruggen ontstonden agrarische nederzettingen, zoals Ittersum, Schelle en Oldeneel. Vermoedelijk gebeurde dit al voor 500 na C. Op de noordelijker gelegen dekzandrug ontwikkelde zich vermoedelijk al in 10de eeuw of eerder bewoning. Hier ontstond een groot enkegebied, met onder meer de Diezerenk en de oostelijk hier op aansluitende Oosterenk. De Diezerenk was het kerngebied van de zelfstandige boermarkte Dieze. Ook de andere agrarische gemeenschappen in het gebied waren in markeverband georganiseerd. Buiten de enken, die intensief voor bewoning en landbouw werden gebruikt, lagen uitgestrekte deels onontgonnen gebieden, die uiteindelijk als weiden en hooilanden in gebruik werden genomen.

Het ommeland van Zwolle werd, voor en na de stadsvorming, gaandeweg steeds verder ontgonnen voor agrarisch gebruik. De hoger gelegen gronden op de diverse dekzandruggen werden voornamelijk voor akkerbouw gebruikt, terwijl de lager gelegen delen dienst deden als weidegebied en hooiland. Hiertoe moest echter wel de afwatering worden verbeterd door het graven van sloten, die water afvoerden naar de diverse natuurlijke waterlopen.

afb. 42 De IJsselvechtdelta rond 800 na Chr. (Illustratie uit Muffels, Cultuurhistorisch-landschappelijk onderzoek Stadshagen).

afb. 43 Op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 valt het onderzoeksgebied net weg. Bij de pijl de kort daarvoor gegraven Nieuwe Vecht, richting Berkum.

afb. 44 Berkum op de kadastrale kaart van 1832. Uiterst links de gemeentegrens tussen Zwolle en het Zwollerkerspel (Westerveldse Aa). Onderaan de Nieuwe Vecht. De linker pijl wijst richting de Boerendanserdijk, de tweede pijl naar de in noord-zuidrichting lopende Campherbeeklaan. Tezamen met de (buiten het onderzoeksgebied liggende Kuyerhuislaan, heette deze in het verleden de Watersteeg. Links daarvan het Boerendanser Blok, rechts het Campherbeker Blok met de gelijknamige havezate.

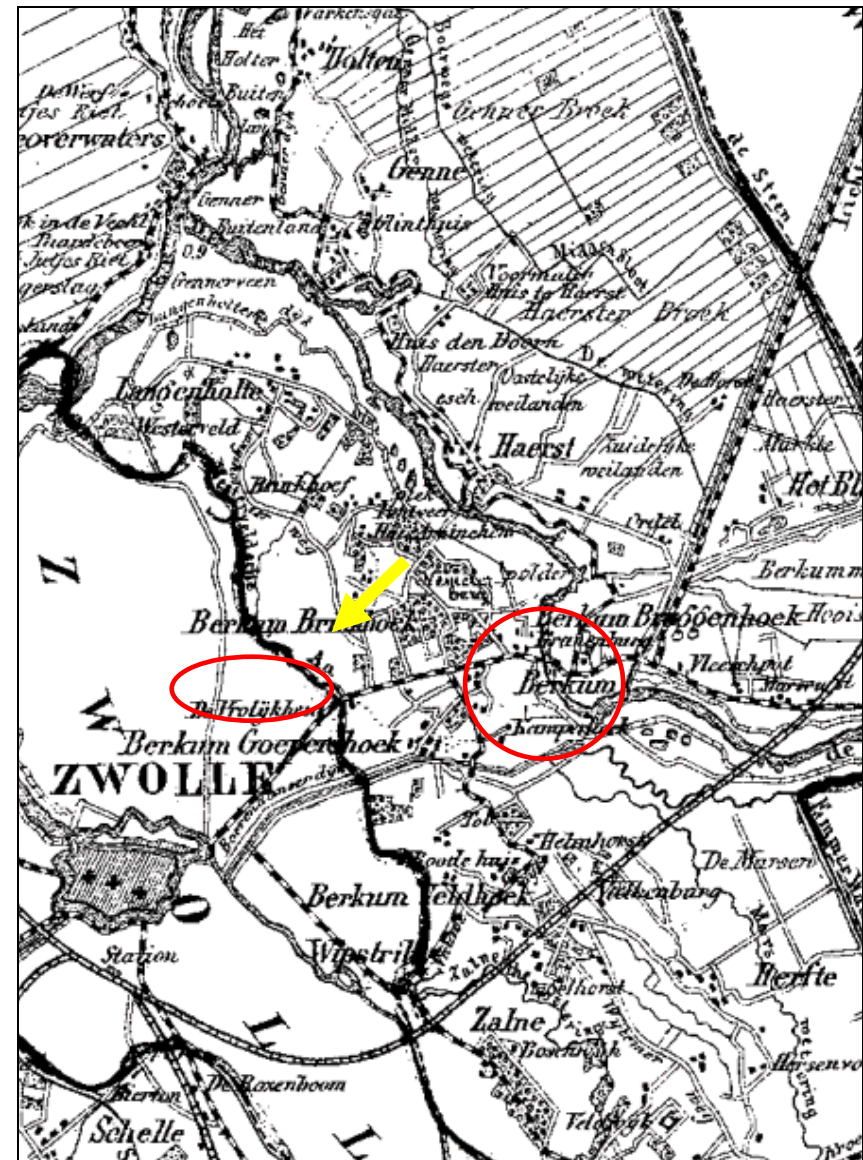
3.2 Berkum als onderdeel van het Zwollerkerspel

Het Zwollerkerspel

Tot augustus 1967 maakte het onderzoeksgebied deel uit van de gemeente Zwollerkerspel. Als gemeente was deze in 1811 ontstaan uit het gelijknamige schoutambt, voortgekomen uit de marke Berkum. Aan de westzijde van het onderzoeksgebied vormde de Westerveldse Aa de grens tussen Zwolle en het Zwollerkerspel. Behalve Berkum behoorden hier ook het noordelijker gelegen Bergklooster, de Agnietenberg en Brinkhoek tot het Zwollerkerspel. Berkum bestond eeuwenlang uit een verzameling verspreide boerderijen. Met de akkergronden lagen ze op de hogere dekzandruggen van het Boerendanserblok, ten westen van de huidige Campheerbaaklaan en deels ook ten oosten van dit tracé. De hooi- en graslanden bevonden zich op de lager gelegen gronden in de richting van de Overijsselse Vecht. **Zie ook afbeelding 55.**

afb. 45 Uitsnede van een kaartje met de marken en de waterlopen bij Zwolle. De Westerveldse Aa vormt de scheiding tussen de marke Dieze en de marke Berkum. Illustratie door G.A.J. van Engelen van der Veen, uit: *Hoe de Aa te Zwolle weteringen aantrok*, door D.M. van der Schrier en J.P. van den Berg.

afb. 46 Het Zwollerkerspel in 1867. In de rechter cirkel ligt de oude marke Berkum. De (later verlegde) Westerveldse Aa markeert de grens met de gemeente Zwolle (gele pijl). Hier staat ook herberg De Vrolijkheid.

Diverse boerderijen, herbergen en andere zaken

Ter hoogte van de huidige aansluiting van de Ossenkamp op de Oude Meppelerweg – ten noorden van het huidige bedrijventerrein De Vrolijkheid – stond een gelijknamige herberg, tegenwoordig het café-restaurant en party-centrum De Vrolijkheid langs de noordkant van de Oude Meppelerweg (net buiten het onderzoeksgebied).

Herberg De Vrolijkheid bevond zich op de grens van Zwolle en het Zwollerkerspel, langs de Westerveldse Aa. Juist op zulke plekken was het niet ongebruikelijk dat er herbergen en pleisterplaatsen werden gevestigd ten behoeve van rondtrekkende reizigers. Op de overgangen tussen stad en ommeland waren dit geliefde ontmoetingsplekken voor burgers en buitenlui. Nog steeds is vlakbij genoemd partycentrum een deel van de oorspronkelijke loop van de Westerveldse Aa te zien. De loop van dit riviertje is evenwel in de zestiger jaren meer naar het oosten verplaatst en maakt hier nu deel uit van de ecologische zone van het Vegtlustbos. De Westerveldse Aa is er gekoppeld aan een bergingsvijver.

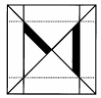
Een tweede herberg annex boerderij was De Boerendans, bij de aansluiting van de Boerendanserdijk op de Nieuwe Vecht. Deze boerderij is bijvoorbeeld te zien op de kadastrale kaart van 1832. De herberg is in de loop van de tijd verplaatst naar de Campherbeeklaan, waar zich op nr. 98 bij de aansluiting van deze laan op de Nieuwe Vecht nog steeds het betreffende pand bevindt (RM). In de huidige verschijningsvorm gaat dit pand terug tot de eerste helft van de 19de eeuw. Behalve als herberg is deze locatie ook bekend geweest als bakkerij De Boerendans. Ongeveer ter hoogte van de eerdere locatie is in januari 2010 een kunstwerk onthuld, dat een aantal dansende boeren voorstelt (gemaakt door kunstenaar Marycke Naber).

Ook de direct ten noordwesten van De Boerendans aan deze dijk gelegen buitenplaats Vegtlust is verdwenen. Dit huis met erf was in 1832 eigendom van de timmerman A. Meulenbeld. In 1798 wordt het genoemd als een spijker met een hof en een omgaande singel, teruggaande op een middeleeuwse oorsprong. Het hoofdgebouw is in 1878 gesloopt en in 1967 verdween het koetshuis bij de verbreding van de Boerendanserdijk. Ter plekke van het vroegere goed bevindt zich nu het sportpark Vegtlust.

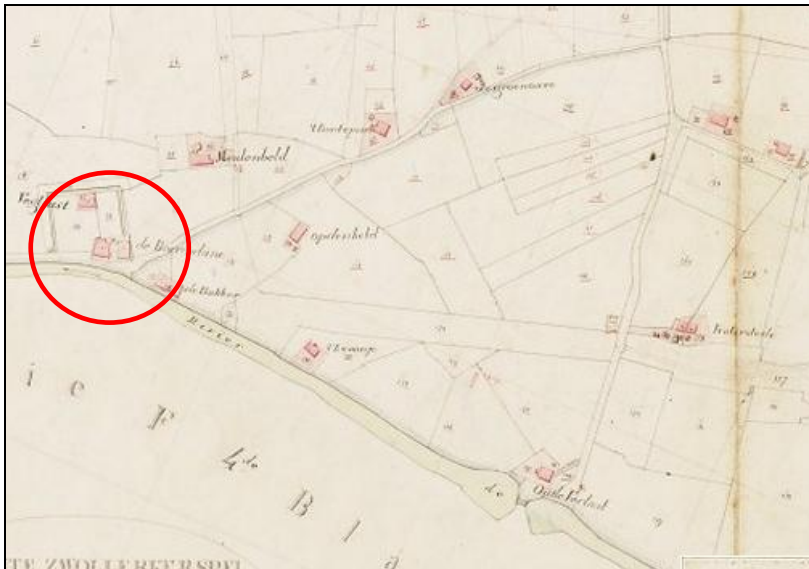
Aan de Maatgravendijk 4 ligt een deels in 1953 vernieuwd boerderijcomplex ter hoogte van de vroegere aansluiting op de Berkumerbrug, die later meer noordwaarts kwam te liggen. Op deze locatie werd tol geheven.

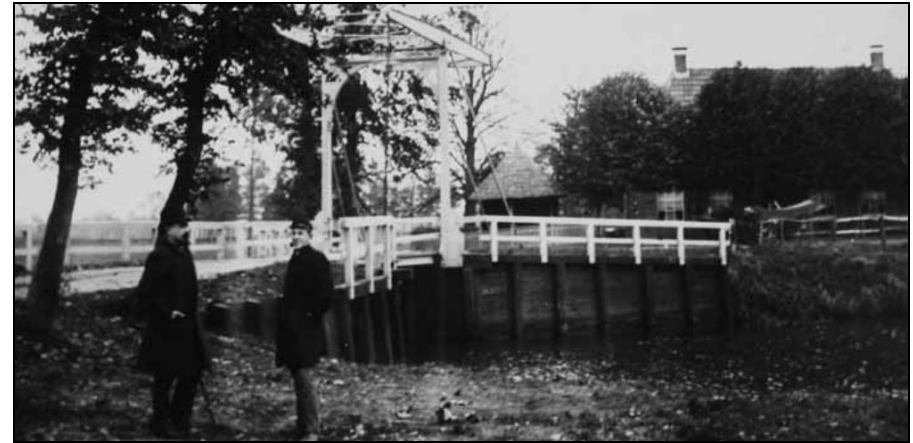
afb. 47 en 48 Bovenaan het tegenwoordige partycentrum De Vrolijkheid, aan de Oude Meppelerweg. Onderaan de Westerveldse Aa, aan de oostzijde van het Rechterland.

Op de diverse historische kaarten is verder te zien dat bij het al genoemde pand aan de Campherbeeklaan 98 het Oude Verlaat lag, waar nu de brug over de Nieuwe Vecht de Campherbeeklaan met de Kuyterhuislaan verbindt. Tot 1967 heette de Kuyterhuislaan overigens de Watersteeg (ook wel de Nieuwe Dijk genoemd). De Nieuwe Vecht die door Jacob van Deventer is ingetekend op zijn kaart uit circa 1560, was kort daarvoor gegraven, als een verbinding tussen Zwolle en de Overijsselse Vecht. Het Oude Verlaat is goed te zien op de kaart die H. van Hooff in 1781 tekende, en moet reeds bij de aanleg van de Nieuwe Vecht zijn gebouwd. In 1602 is er even verderop een nieuwe sluis gebouwd, het Nieuwe Verlaat bij de aansluiting op de Overijsselse Vecht (Maatgravenweg). Het (in 1914 vernieuwde) sluisencomplex van het Nieuwe Verlaat is hier nog steeds te zien. Het Oude Verlaat – nog ingetekend op de kaart van 1954 – bestaat niet meer. Tussen 1954 en 1964 is hier de huidige brug gelegd. Nog steeds draagt de ten zuiden van de Nieuwe Vecht gelegen strook tussen de Kuyterhuislaan en het Nieuwe Verlaat, de toepasselijke naam ‘Tussen de Verlaten’.

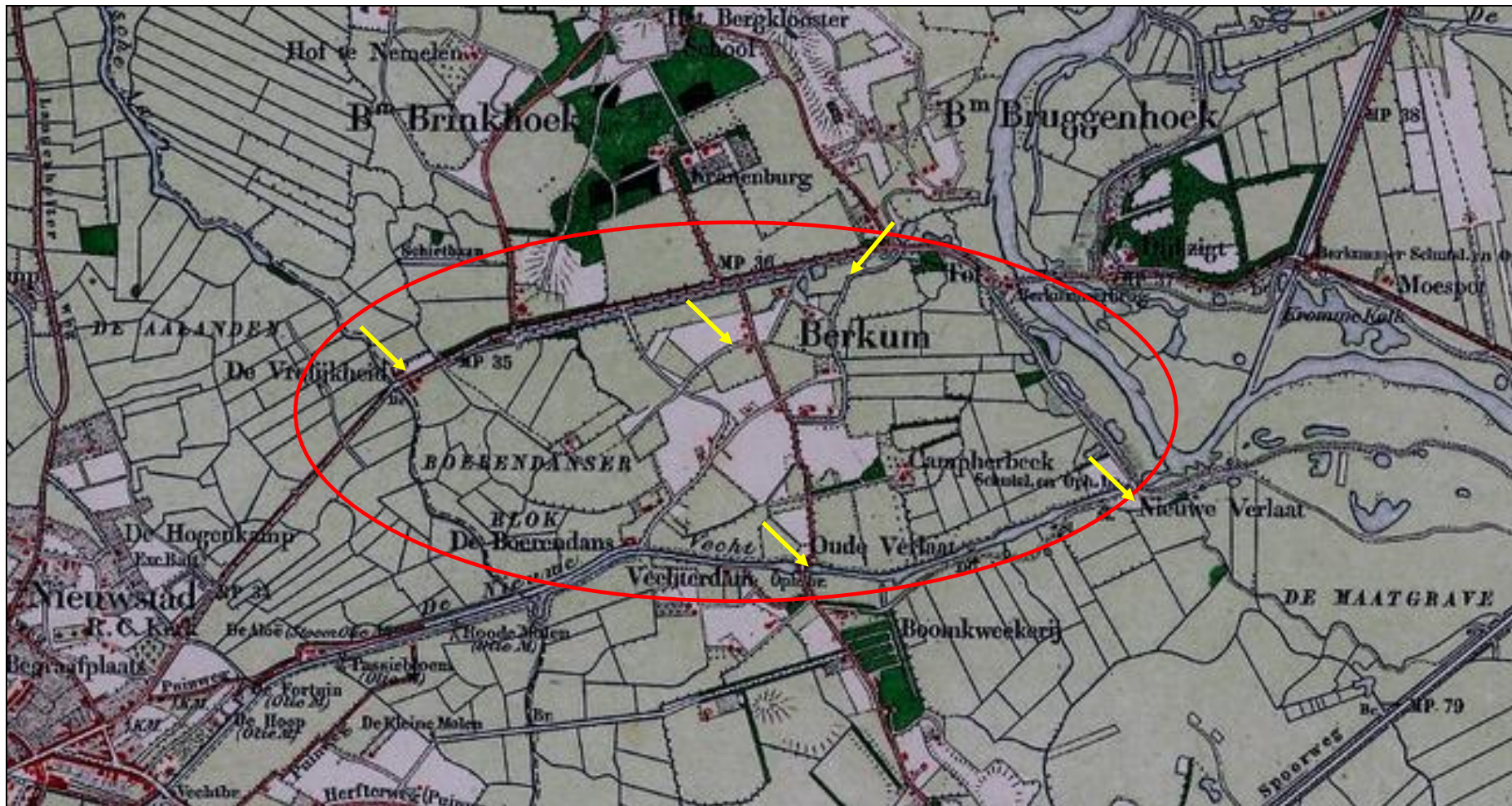
afb. 49 Uitsnede uit de kaart van 1832; onderaan de Nieuwe Vecht. Aan de Boerendanserdijs staan diverse boerderijen. In de cirkel de oorspronkelijke locatie van De Boerendans, in 1832 eigendom van de erven van Gerhardus Schutte. Direct ten noordwesten daarvan het buiten Vegtlust, ter hoogte van het huidige sportpark Vegtlust.

afb. 50 en 51 Bovenaan een laat 19de-eeuwse opname van de ophaalburg over het Oude Verlaat, met op de achtergrond de toenmalige herberg De Boerendans (beeldbank HCO). Op de onderste foto het pand De Boerendans in 2013 (Campherbeeklaan 98).

afb. 52 Het onderzoeksgebied zoals aangeduid op de Topografisch-Militaire kaart (veldminuut) van J.V.D. Dittlinger uit 1851 (watwaswaar). De groengekleurde lagere gebieden tussen de dekzandruggen en essen bleven eeuwenlang als weideland in gebruik. Op de witgekleurde hogere gronden (dekzandrug) van het Boerendanserblok het in noordzuidrichting lopende tracé van de Campherbeeklaan. Bij de middelste pijl takt hierop aan de westzijde de Boerendanserdijk aan, met enkele verspreide boerderijen. In het zuiden de Nieuwe Vecht, in die tijd nog een vaart met aan beide zijden jaagpaden en diverse molenlocaties. In het oosten de Overijsselse Vecht. Bij de pijl rechtsboven ligt hier de later verdwenen oude Berkumerbrug (tolplaats). Bij de onderste pijl de later verdwenen havezate Campherbeek, op de lager gelegen gronden richting de Overijsselse Vecht. Hier markeert de gele lijn de toegangslaan, tegenwoordig nog herkenbaar in de dubbele eikenreeksen aan de Lorentzlaan. Het grachtenstelsel van de havezate sluit aan op de Nieuwe Vecht. De bovenste pijl wijst naar de hessenweg, nu de Kranenburgweg, waarvan het oostelijke deel later naar het noorden is verlegd. Het westelijke deel van Berkum wordt hier de Poepershoek genoemd, een naam die ook voor Berkum als geheel voorkwam.

afb. 53 Topografisch-Militaire kaart uit 1890 (watwaswaar), met opnieuw de in het midden gelegen Campherbeeklaan en links daarop aansluitende Boerendanserblok (Boerendanserblok). De pijl rechtsboven wijst op het tracé van het nu nog steeds bestaande Kerkepad. Vermoedelijk kreeg dit pad pas in de 20ste eeuw deze naam, toen er in 1934 een noodkerkje werd gebouwd. Ook het tracé van de Sparrenlaan was er al (zie de pijl middenboven), maar dit is later in noordelijke richting verlegd. Bij de pijl linksboven herberg De Vrolijkheid, op de gemeentegrens van Zwolle en het Zwollerkerpsel, direct langs de Westerveldse Aa die in de jaren 1960 naar het oosten is verlegd. In het huidige Berkum maakt dit riviertje deel uit van het Veglusterbos, doorstromende langs het gelijknamige sportpark en verder naar het zuiden. Bij de twee onderste pijlen het Oude en Nieuwe Verlaat in de Nieuwe Vecht. Het Oude Verlaat markeert de tegenwoordige aansluiting van de Campherbeeklaan op de Kuyserhuislaan. Destijds heetten deze wegen gezamenlijk de Watersteeg. Middenboven leidt ten noorden van de huidige Kranenburgweg een toegangsweg naar het toenmalige landgoed Kranenburg (buiten het onderzoeksgebied).

Havezate Campherbeek

Op de diverse historische kaarten is te zien dat zich in de marke Berkum één van de riddermatige havezates bevond, die rondom Zwolle hebben bestaan. Stond ten noorden van het onderzoeksgebied de havezate Kranenburg, zo bevond zich in Berkum de havezate Campherbeek, dat ook wel de Schuilenborgh of Sculenborgh werd genoemd.

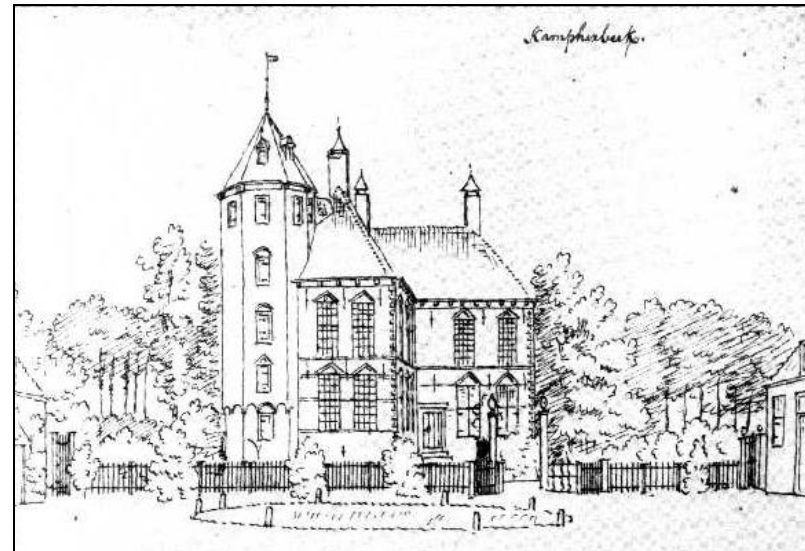
In de late middeleeuwen liet Steven Campherbeek, drost van Salland, het huis bouwen. In 1520 werd al gesproken van een landgoed, in 1675 had het huis maar liefst zes vuursteden of haardplaatsen, en omstreeks 1700 is er sprake van een imposante hofstede met een zeskantige toren en twee bouwhuizen. Op de kaart van 1851 is goed te zien dat het huis omgracht was (afb. 55).

In 1782 brandde de Campherbeek af. De twee bewaard gebleven bouwhuizen c.a. kwamen in 1785 in handen van Hermannus Lans. Hij liet de bouwhuizen vernieuwen en bouwde in 1806 een nieuw buitenhuis. In 1840 en 1863 vonden diverse verkavelingen plaats, en in 1864 is het complex omgevormd tot een boerderij. Nadat de Campherbeek in 1949 aan Hendrik van Ittersum was verkocht, werd in 1961 de gemeente Zwollerkerspel eigenaar. Deze liet de gebouwen in het kader van de aanleg van een nieuwe woonwijk afbreken, waarna er in 1965 de openbare basisschool De Campherbeek kwam te staan.

Weliswaar is het huis zelf verdwenen, maar aan de Lorentzlaan bleef de imposante dubbele eikenreeks van de oude toegangslaan behouden. Ook in de directe omgeving wijzen de zware bomen nog op het oude landgoed (Erasmuslaan).

afb. 54 Openbare basisschool De Campherbeek, ter plekke van de vroegere havezate. De bomenreeksen wijzen op het oude landgoed (Lorentzlaan).

afb. 55 De havezate Campherbeek op een tekening uit 1729.

afb.56 De oude toegangslaan, gezien in de richting van de Campherbeeklaan.

afb. 57 H. van Hooff tekende in 1781 de buurtschap Berkum. De kaart is naar het oosten gericht, met bovenaan de Overijsselse Vecht en links – aan de andere zijde van de Kranenburgweg – het vroegere landgoed Kranenburg (buiten het onderzoeksgebied). Onderaan is te zien dat ten westen van de Campherbeeklaan de 'Geregt Plaats' ofwel het galgenveld van Zwolle lag, ter hoogte van het huidige Rechterland. De locatie van deze executieplaats vlakbij de Kranenburgweg die een oude handelsroute of hessenweg was, diende ter afschrikking! In 1504 wordt overigens ook over een tweede gerichtsplaats gesproken, vlakbij de Berkumerbrug. De afbeelding is genomen uit Egbert Dikken, *Historische aantekeningen Nieuwe Vecht* (Zwols archeologisch dagboek).

3.3 Veranderingen in de 20ste eeuw

De eerste helft van de 20ste eeuw

Terwijl Berkum nog tot diep in de 20ste eeuw haar landelijke karakter zou behouden, zette de snelle groei van Zwolle zich vanaf 1900 door. De toenemende bedrijvigheid, de vele onderwijs- en zorginstellingen en het groeiende ambtelijke apparaat zorgden voor een toestroom van nieuwe bewoners uit vooral de arbeiders- en middenstandsklassen. Stadsuitbreidingen waren dan ook het gevolg, onder meer in Assendorp, Wipstrik en de Diezerpoort.

In de jaren dertig werd bovendien druk gewerkt aan een nieuwe infrastructuur, mede in het kader van het Rijkswegenplan. Er werd een begin gemaakt met de aanleg van een stadsring, waarvan de Ceintuurbaan aan de oostzijde van de stad en vlakbij Berkum een belangrijk onderdeel is geworden. De ring zorgde ervoor dat het sterk toenemende doorgaande verkeer niet lager door de bebouwde kom van Zwolle hoefde. Dit betekende een flinke ontlasting voor het verkeer in de woonwijken en het drukke singelgebied. Midden jaren dertig werden de plannen concreet voor de aanleg van de nieuwe Rijksweg A28. Deze kwam gedeeltelijk langs de noordzijde van Berkum te liggen en zou hier een parallelweg worden van de oude hessenweg (Kranenburgweg). Door het zand dat ten behoeve van de aanleg is gewonnen, ontstond in de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht de Berkumerkolk. De kleinere kolken die zich hier bevinden bestonden overigens al in de 18de eeuw. In de jaren vijftig en zestig is de Zwolse ring uitgebreid door de nieuwe wijken ten noorden van Zwolle en in zuidelijke richting. De A28 werd gepromoveerd tot snelweg.

Berkum raakt verstedelijkt

Tijdens het interbellum was er in Berkum al enige lintbebouwing ontstaan door het bebouwen van percelen langs de Campherbeeklaan. De vrijstaande middenstandsvillaatjes bij de aansluiting op de Kranenburgweg herinneren hier nog aan. Toch zou de bebouwing nog lange tijd uit enkele verspreide boerenerven blijven bestaan.

Toen Berkum in 1967 werd samengevoegd met Zwolle zijn aan weerskanten van de Campherbeeklaan successievelijk de diverse woonbuurtjes gerealiseerd, die ook nu nog karakteristiek zijn voor het aanzien van het onderzoeksgebied. Toch is daar al voor de samenvoeging een begin mee gemaakt, zoals is te zien op de topografische kaart uit 1964. Tien jaar daarvoor was er al wel meer lintbebouwing langs de Campherbeeklaan gekomen, maar voorbij de linten werd het beeld nog steeds bepaald door een landelijk karakter. Rond 1960 was in de gemeente Zwollerkerspel een uitbreidingsplan in voorbereiding 'in het belang van de verbetering van de volkshuisvesting'. De kaart uit 1964 laat langs de Campherbeeklaan en de

Boerendanserlijk de op basis van dit plan gerealiseerde nieuwe woonbuurtjes zien. Bovendien staat aan de Kranenburgweg de groente- en fruitveiling ingetekend, die hier in 1958 was gebouwd en er tot in de tachtiger jaren zou blijven bestaan. De veiling markeert het begin van de bedrijvenstrook die zich nu tussen Berkum en de Kranenburgweg bevindt.

Door de gemeente Zwolle is het groeiproces voortgezet, waarbij vermoedelijk is voortgeborduurd op de nog door het Zwollerkerspel ontwikkelde plannen. Bij de planvorming voor de uitbreiding van Zwolle in de vroege jaren 1950 richtte de stad zich nog op een zuidwaartse groei, en ook bij de bekende plannen die Zwolle door de stedenbouwkundige S.J. van Embden liet samenstellen bleef Berkum buiten schot. De gemeentegrens met het Zwollerkerspel, die de loop van de Westerveldse Aa volgde, vormde toen waarschijnlijk nog een barrière. Hoe dan ook, in 1995 is nagenoeg de totale omvang van de bebouwde kom van Berkum bereikt. Alleen de meest zuidoostelijke hoek, de zogeheten Poepershoek in de luwte van de Maatgravendijk was toen nog niet bebouwd.

Gelijkopgaande met dit verstedelijkingsproces kwamen in de wijk drie kerken, enkele scholen en een bejaardencentrum te staan. Eén van de kerken – de Hoofdhof uit 1969 – verving het houten noodkerkje dat in 1934 aan het Kerkepad was gebouwd, vlakbij de Kranenburgweg. Overigens kreeg dit pad vermoedelijk pas bij de bouw van dit kerkje zijn naam; tot aan die tijd kende Berkum immers geen eigen kerk en werd er elders gekerkt. Verder kwam aan de Campherbeeklaan centraal in de wijk een bescheiden winkelcentrum.

De naoorlogse aandacht voor licht, lucht en ruimte kwam tot zijn recht door de aanleg van twee wijkparken. In de noordwestelijke hoek kwam het Vegtlusterbos te liggen, met de schilderachtig daarin opgenomen Westerveldse Aa en het gebogen Vegtlusterpad met zijn fraaie dubbele bomenlaan. In de zuidoostelijke hoek realiseerde men het wijkpark Berkum, ter hoogte van de zuiveringsinstallatie die hier lag.

Verder is sinds de jaren zestig bij de aansluiting op de Ceintuurbaan het bedrijventerrein De Vrolijkheid ontwikkeld, waar zich vooral veel autodealers vestigden. Dit terrein werd aangelegd in het lager gelegen gebied van het dal van de Westerveldse Aa. In 1972 is het voor dit gedeelte van de wijk bedoelde bestemmingsplan 'Ceintuurbaan-Noord' herzien, ten behoeve van de afronding en vergroting van het industrieterrein (bestemmingsplan 'De Vrolijkheid'). Na de opheffing van het sportpark De Vrolijkheid in 1989 is besloten om het bedrijventerrein nog meer in te richten voor de autobranche.

afb. 58 Rechts het houten noodkerkje aan het Kerkepad 1, rond 1950 gezien vanaf de Kranenburgweg (beeldbank HCO).

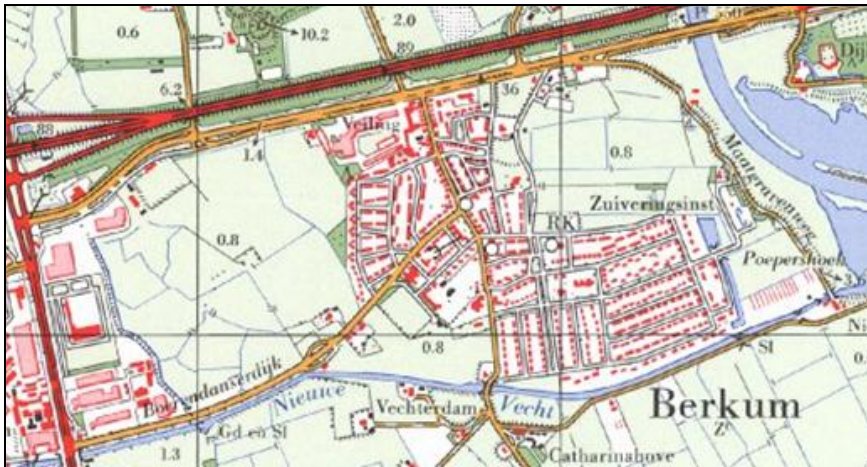
afb. 59 De Hoofdhof aan de Kerkweg verving in 1969-1970 het noodkerkje.

3.4 De stadswijk Berkum

- Nadat aanvankelijk alleen op de akkerlanden op de dekzandrug nieuwe woonbuurten werden gebouwd (Boerendanserblok), is men later ook in de lager gelegen graslanden richting de Overijsselse Vecht gaan bouwen, waarbij na 1995 uiteindelijk ook het buurtje in de oksel van de Maatgravendijk en de Nieuwe Vecht is ontwikkeld;
- Bij het groeiproces is rekening gehouden met de oude verkavelingsstructuren en sloten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de ligging van straten als de Vossiuslaan, Erasmuslaan, Snelliuslaan en Grotiuslaan die oude perceelslijnen volgen;
- Ook de prestedelijke hoofdstructuren bleven behouden (Campherbeeklaan, Boerendanserdijk), alsmede een aantal oude boerenerven;
- De diverse buurten worden overwegend gekenmerkt door een eenvoudig stratenplan met grondgebonden woningen in een eenvoudige halfopen verkaveling;
- Scholen en andere voorzieningen werden zoveel mogelijk geclusterd;
- Bij de aansluiting van de Campherbeeklaan en de Boerendanserdijk – dus middenop de dekzandrug – vond kernontwikkeling plaats, in de vorm van een winkelcentrum en enkele kerken;
- Door de sterke afbakening van het gebied – ingebed tussen de Kranenburgweg, de Maatgravendijk, de Nieuwe Vecht en het bedrijventerrein De Vrolijkheid, werd Berkum een afgerond geheel.

afb. 62 Topografische kaart 1975 (watwaswaar). Na de samenvoeging met Zwolle in 1967 wordt het groeiproces voortgezet, waarbij ook de lager gelegen graslanden worden bebouwd. Rechtsboven is te zien dat de Kranenburgweg inmiddels is rechtgetrokken. De oude Berkumerbrug is verdwenen.

afb. 63 Topografische kaart 1988 (watwaswaar). Inmiddels is een groot deel van Berkum bebouwd, waardoor het agrarische karakter is verdwenen.

afb. 64 Topografische kaart 1995 (watwaswaar). Met uitzondering van de later bebouwde Poepershoek in de oksel van de Maatgravendijk en de Nieuwe Vecht is Berkum getransformeerd in een nieuwe stadswijk met een afgebakend karakter.

4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

4.1 Cultuurhistorische waarden: algemene omschrijving

Rijke historie

Het onderzoeksgebied ligt aan de noordoostflank van de bebouwde kom van Zwolle. Het huidige beeld van Berkum wordt deels bepaald door de naoorlogse verstedelijking, toen het gebied is opgenomen in de stadsuitbreidingen van Zwolle. Aan de westzijde kwam het bedrijventerrein De Vrolijkheid en ook langs de noordzijde is een strook met bedrijven te vinden. Bovendien raast hier dagelijks het verkeer over de Kranenburgweg en de A28, alsmede de langs de westrand van Berkum liggende Ceintuurbaan. Maar ondanks de verstedelijking bleef dit gebied toch een opmerkelijk dorps karakter behouden, met kleinschalige bebouwing en aan de zuid- en oostzijde grenzende aan het agrarische buitengebied en de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht.

Alhoewel het onderzoeksgebied in belangrijke mate wordt bepaald door de ontwikkelingen uit de tweede helft van de 20ste eeuw, is de historische gelaagdheid nog steeds goed herkenbaar. De belangrijkste infrastructurele elementen van voor de verstedelijking – de Boerendanserdijk en de Campherbeeklaan – bleven behouden en zijn ook nu nog de hoofdverbindingswegen in Berkum, zowel intern als naar buiten toe. De langs de zuidzijde van het gebied gelegen Nieuwe Vecht heeft een laat 16de-eeuwse oorsprong, als de vergraving van een oude wetting. Langs de rand van het gebied bevindt zich hier het Nieuwe Verlaat (RM).

In het onderzoeksgebied zijn bovendien nog steeds verschillende historische relicten te vinden, die het verhaal vertellen van de agrarische geschiedenis van Berkum. Zo zijn er temidden van de naoorlogse lintbebouwing en woonbuurten nog diverse boerderijtjes die al voorkomen op het 19de- en vroeg 20ste-eeuwse kaartmateriaal. Ze verloren hun functie, maar zijn als karakteristieke boerenerven nog steeds goed herkenbaar. Ook de bekende boerderij De Boerendans bleef behouden (RM).

Verder moet hier worden gewezen op markante groenstructuren zoals de behouden gebleven laanbeplanting van de toegangslaan van de verdwenen havezate Campherbeek (Lorentzlaan). Ook dergelijke relicten vertellen het verhaal van Berkum en verlenen aan het gebied zijn eigen karakteristiek.

4.2 Historische ruimtelijke structuren

Het onderzoeksgebied heeft als totaal historische betekenis vanwege de herkenbare ontwikkelingsgeschiedenis, waarvan vooral de 20ste eeuw de meeste sporen heeft nagelaten, maar waarvan ook de prestedelijke fase nog door diverse structuren en artefacten wordt vertegenwoordigd. Bij de waardenbepaling van de historische structuren betreft het die aanwezige c.q. zichtbare en nog goed herkenbare structuren, die kenmerkend zijn voor de perioden waarin ze zijn ontstaan, dan wel voor een specifieke ontwikkeling binnen de wijk (functie).

De belangrijkste historische ruimtelijke structuren zijn:

Uit de periode voor 1900

- Het tracé van de Kranenburgweg, een oude handels- of hessenroute in oostelijke richting;
- De Boerendanserdijk, de deels langs de Nieuwe Vecht gelegen oude verbindingsweg richting het Zwollerkerspel en Berkum;
- De Campherbeeklaan, die eveneens tot de oude verbindingstructuren uit de prestedelijke fase behoort en waarlangs zich in de loop van de tijd geleidelijk steeds meer lintbebouwing ontwikkelde;
- Het Kerkepad als het restant van een verbinding die al op 19de-eeuws kaartmateriaal voorkomt, het tracé is wel enigszins verlegd;
- De Maatgravendijk langs de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht;
- De Nieuwe Vecht, een laat 16de-eeuwse trekvaart, vergraving van oudere wetting;

Na 1900

- Ceintuurbaan: grootschalige infrastructuur uit de jaren '30-'50, onderdeel van prestigieus ringwegplan en uiteindelijke ontwikkelingsas, hoofdontsluitingsweg in Zwolle;

Van belang is verder dat de prestedelijke verkavelingsstructuren van het oude weidegebied in het naoorlogse stratenplan herkenbaar zijn gebleven. Dit blijkt met name uit straten als de Lorentzlaan en de dwars hierop aansluitende Vossiuslaan, Erasmuslaan, Snelliuslaan en Grotiuslaan. Verder wijst ook het tracé van de langs de zuidrand van het onderzoeksgebied gelegen Revislaan en van het in het noordoostelijke gedeelte gelegen Kerkepad met het Abelenpad en de Abelenlaan nog op de prestedelijke periode. In vergelijking met de prestedelijke verkavelingsstructuur

is het tracé van de Sparrenlaan iets meer naar het noorden komen te liggen.

De **historische gelaagdheid** van het gebied uit zich onder meer in de aanwezigheid van interessante ruimtelijke structuren, objecten en een enkel ensemble met cultuurhistorische waarde. Tezamen vertellen ze het verhaal van het plangebied. In de bebouwde kom van Berkum betreft het één historisch ensemble, in de vorm van een verbidingsstructuur met deels nog historische lintbebouwing:

- **Campherbeeklaan**

De Campherbeeklaan is al eeuwenlang de belangrijkste hoofdverbinding in het gebied, aanvankelijk als een oude weg over de dekzandrug of es, later als dorpsstraat. Tegelijk is ook de Boerendanserdijk die vanuit Zwolle de belangrijkste ontsluitingsweg richting Berkum is, een belangrijke prestedelijke hoofdverbinding maar hier wordt de lintbebouwing gedomineerd door de naoorlogse ontwikkelingen, toen er aan weerskanten van dit tracé nieuwe woonbuurten kwamen. Slechts een enkel object herinnert hier nog aan de prestedelijke fase (de boerderijen aan de Boerendanserdijk 24 en 71).

De Campherbeeklaan wordt deels gedomineerd door de naoorlogse bebouwing, zeker langs het zuidelijke deel van dit tracé. Er zijn hier evenwel nog diverse oude boerderijtjes en enkele ensembles uit de vooroorlogse periode te vinden. Tegelijk met enkele deels historische bomenreeksen geven ze een beeld van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van de Campherbeeklaan.

Tijdens het interbellum trad langs de Campherbeeklaan geleidelijk steeds meer verdichting op binnen de lintbebouwing langs deze laan. Vooral in het noordelijke deel, vlakbij de aansluiting op de Kranenburgweg staan aan weerskanten van het tracé vrijstaande middenstandswoningen en burgerhuizen. Ook de middenstandswoningen op de nrs. 10 en 30-32 dateren uit deze periode. Verder zijn er enkele oudere boerderijen, die nog een indruk geven van de periode dat de Campherbeeklaan door een landelijk en agrarisch gebied liep. Hiervan zijn de voormalige boerderijtjes op de nrs. 12 en 16 ingrijpend gewijzigd. Van de andere boerderijen is het authentieke karakter goed herkenbaar gebleven (nrs. 62, 84 en 98). Boerderij De Boerendans op nr. 98 is een RM.

De historische gelaagdheid komt aan de Campherbeeklaan bovendien tot uiting in enkele objecten die karakteristiek zijn voor de naoorlogse transformatie tot een stadswijk (Zwollerkerspel/Zwolle). Zo is er halverwege de Campherbeeklaan een uit de jaren 1960 daterend (maar deels gewijzigd) winkelcentrum te vinden, en bevinden zich aan de overzijde daarvan twee

kerken uit dezelfde periode.

Historisch waardevolle ensembles direct buiten het onderzoeksgebied:

Grenzend aan de Nieuwe Vecht, maar net buiten het onderzoeksgebied, bevinden zich enkele cultuurhistorisch waardevolle en interessante ensembles en gebieden. Het gaat dan om:

- De uiterwaarden langs de Overijsselse Vecht, grenzende aan de Maatgravendijk die de oostelijke begrenzing van het onderzoeksgebied markeert. Langs de rand van het onderzoeksgebied vormen ze nog steeds een waardevol landelijk gebied met een open karakter, karakteristiek voor het historische cultuurlandschap van de rivier.
- Het langs de zuidzijde van het onderzoeksgebied bewaard gebleven open landschap in de richting van Herfte, met zijn uitgestrekte weiden en enkele verspreide boerderijen. Dit landschap vormt tezamen met de langs de zuidrand van de bebouwde kom van Berkum stromende Nieuwe Vecht de overgang naar het onderzoeksgebied. In de zuidoostelijke hoek van het onderzoeksgebied bevindt zich het als een RM beschermde Nieuwe Verlaat, aansluitende op de Maatgravendijk. Dit sluiscomplex dateert in oorsprong uit 1602, maar kwam in zijn huidige verschijningsvorm in 1914 tot stand. Met het water van de Nieuwe Vecht en de net buiten het onderzoeksgebied naast het complex gelegen sluiswachterswoning aan de Maatgravenweg 2-4-6 is hier sprake van een waardevol ensemble dat bepalend is voor het ruimtelijke beeld. Verder zijn er bij de aansluiting van de Kuyterhuislaan op de Campherbeeklaan drie historische boerderijen te vinden. In het verleden bevond zich hier ook het buiten Vechterdam, waarvan de toegangsposten behouden zijn gebleven. De boerderijen versterken het schilderachtig-landschappelijke beeld langs de zuidrand van het onderzoeksgebied, zeker in combinatie met de Nieuwe Vecht.

Gebiedsdelen met beperkte of zonder cultuurhistorische waarde

- Het talud van de A28 (buiten het onderzoeksgebied) dat langs de noordzijde van het onderzoeksgebied een scherpe begrenzing vormt en het zicht beneemt op de direct ten noorden van Berkum gelegen Agnietenberg;
- Omgeving knooppunt Ceintuurbaan (ring)/A 28/Oude Meppelerweg (buiten het onderzoeksgebied). Nog steeds is hier de locatie van de historische herberg De Vrolijkheid te vinden, maar het pand van de huidige gelijknamige horecagelegenheid is sterk verbouwd en gemoderniseerd;
- Terreinen industriegebied De Vrolijkheid;

- De strook bedrijfsbebouwing langs de Kranenburgweg;
- Terrein sportpark Vegtlust;
- Terrein Sportpark Ceintuurbaan met stadion (buiten het onderzoeksgebied);
- Van enige cultuurhistorische waarde zijn de naoorlogse woonbuurten in Berkum. Ze geven een beeld van de transformatie van het agrarische gebied tot een stadswijk, zoals die zich vanaf de vroege jaren 1960 heeft voorgedaan;

4.3 Historische bouwkunde

Een aantal objecten in het onderzoeksgebied heeft cultuurhistorische waarde. Dat wil zeggen dat er sprake is van objecten en ensembles die voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten en complexen met architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie;
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarde, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante locaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks);
- Gaafheid, d.w.z. objecten en ensembles die in belangrijke mate ongewijzigd zijn gebleven sinds de bouwtijd of waarbij wijzigingen zeer zorgvuldig zijn aangebracht. Objecten en ensembles die in sterke mate zijn veranderd door het wijzigen van (winkel)puien, daken (dakkapellen, ophogingen, karakteristieke detailleringen, stukken of sausen van de gevels, etc. voldoen niet aan dit criterium;
- Objecten en complexen met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten).

Het gaat om de volgende objecten:

- Abelenlaan 67 (na brand direct na de oorlog vernieuwde boerderij De Vier Linden, gaaf bewaard gebleven)
- Boerendanserdijk 4a (redelijk gaaf bewaard gebleven huisje aan de Nieuwe Vecht, XIXd)
- Boerendanserdijk 24 (gaaf bewaard gebleven boerderij uit 1907)

- Boerendanserdijk 51 (architectuurhistorisch waardevol vrml. GAZOkantoor uit 1973, met zeldzaamheidswaarde)
- Boerendanserdijk 71 (deels vernieuwde 19de-eeuwse boerderij met historisch voorhuis)
- Campherbeeklaan 53 (Emmauskkerk uit 1957, goed en markant voorbeeld van moderne kerkarchitectuur)
- Campherbeeklaan 62 (boerderij uit omstreeks 1900, enige vernieuwing)
- Campherbeeklaan 84 (boerderij uit omstreeks 1900, enige vernieuwing)
- Campherbeeklaan 98 (boerderij De Boerendans, Rijksmonument)
- Ceintuurbaan 48 (bedrijfsgebouw uit 1962-1963, typologische zeldzaamheid)
- Kerkepad 1 (voormalig noodkerkje uit 1934)
- Kerkweg 26 (kerkgebouw De Hoofdhof uit 1969)
- Kranenburgweg 29a (trafohuisje uit circa 1925-1930)
- Maatgravendijk 4 (deels in 1953 vernieuwde boerderij, bij de vroegere aansluiting op de Berkumerbrug (tolfunctie))

Net buiten het onderzoeksgebied:

- Maatgravenweg 2-4-6 (sluiswachterswoning uit 1914 die deel uitmaakt van het rijksmonumentale complex van het Nieuwe Verlaat)
- bij Maatgravenweg 4 (sluiscomplex het Nieuwe Verlaat, Rijksmonument)
- Tussen de Verlaten z.n. (het Emmer- of Herfterzijl, gemeentelijk monument)
- Molen De Passiebloem met de bijstaande woning en de Nieuwe Vecht vormen nabij de Vondelkade een klein historisch industrieel ensemble dat langs de Ceintuurbaan van een markant oriëntatiepunt is. Het complexje ligt net buiten het plangebied. De bijbehorende molenbiotoop doorkruist het plangebied wel.

N.b. Aan de lijst van gebouwde objecten is ook een in het onderzoeksgebied aangetroffen kunstwerk toegevoegd:

- Eikenlaan 23 (sgraffito tegen voorgevel school)

► ► Waardering van de objecten en ensembles

De bebouwing die aan de eerder in deze paragraaf genoemde criteria voldoet is weergegeven op de bijgevoegde **cultuurhistorische waardenkaart**, in hoofdstuk 6 en

in de bijlage met de objectenlijst. In hoofdstuk 6 worden de objecten met een monumentstatus genoemd, overige objecten met een hoge en een zeer hoge cultuurhistorische waarde, en een attentiewaarde. Verder worden ook de bomen genoemd die als waardevol of monumentaal zijn aangemerkt. De objectenlijsten in dit hoofdstuk omvatten een volledig overzicht van alle adressen. In de bijlage worden objecten met een hoge en zeer hoge cultuurhistorische waarde, en met een attentiewaarde vergezeld van een foto en een korte omschrijving van de karakteristiek. Tegelijk is in deze lijst in kleur de cultuurhistorische kwaliteit weergegeven, zoals die ook op de cultuurhistorische waardenkaart is aangeduid.

Verder is er voor gekozen om ook het in het onderzoeksgebied aangetroffen waardevolle voorbeeld van monumentale kunst in de waardering op te nemen (sgraffito Eikenlaan 23).

■ Zeer hoge cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles, met hoge architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks) Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

■ Hoge cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles met architectuurhistorische waarden: d.w.z. kenmerkend voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

■ Attentiewaarde:

Objecten en/of ensembles die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied van (enig) historisch belang zijn, maar niet direct beschermenswaardig zijn. De objecten voegen zich in schaal, hoofdvormen en typologie min of meer binnen de historisch gegroeide situatie en dragen dus in beperkte mate bij aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

□ Indifferente waarde:

Objecten en/of ensembles, die niets of weinig aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied toevoegen en ook geen wezenlijk onderdeel vormen van de ontwikkelingsgeschiedenis. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

In deze inventarisatie is de aandacht nadrukkelijk gericht op de objecten met minimaal een attentiewaarde.

4.4 Historische groenstructuren

Ook de waardevolle historische groenstructuren zijn op de cultuurhistorische waardenkaart weergegeven, waarbij is uitgegaan van historische situaties die teruggaan op de prestedelijke periode van Berkum en karakteristiek zijn voor het ruimtelijke beeld van dit gebied. Wanneer over “monumentaal” of “waardevol” wordt gesproken gaat het om groen, dat op de gemeentelijke bomenlijst van Zwolle als zodanig is gekwalificeerd.

Oude boerenerven

Op diverse oude boerenerven bleef de historische beplanting bewaard, in de vorm van leilinden en/of zwaar en hoog geboomte. Ze zijn karakteristiek voor het historisch-ruimtelijke beeld van de betreffende kavels.

- Abelenlaan 67. Boerderij De Vier Linden omvat een in een woonbuurt opgenomen, maar tamelijk besloten boerenerf. Op het achtererf staan vijf Lombardische populieren. Verder is er op het door hagen en heesters omgeven voorerf een reeks leilinden die ongeveer een halve eeuw oud zijn.
- Boerendanserdijk 24. Deze boerderij uit 1907 wordt langs de straat voorafgegaan door drie leilinden en heeft aan de rechterzijde een haaks op de straat liggend pad met aan weerskanten telkens drie hoge linden.
- Boerendanserdijk 71. Hier bleef evenwijdig aan de deels vernieuwde boerderij een reeks van vijf oude leilinden behouden. Ook verder wordt deze aan de rand van het Vegtlusterbos gelegen boerderij omgeven door deels tamelijk oud geboomte.
- Bij Campherbeeklaan 24-26-28, staat langs de straat een rij van vier leilinden die nog verwijzen naar het hier verdwenen boerenerf.
- Campherbeeklaan 62. Boerenerf met een voortuin met langs de voorzijde een rij van vijf linden.
- Campherbeeklaan 84. Hier gaat het om een boerderij met een door een beukenhaag voorafgegane tuin, met langs de zijranden gelegen oud en hoog

geboomte.

- Campherbeeklaan 98. De als een RM beschermde boerderij De Boerendans wordt voorafgegaan door vier oude leilinden.
- Maatgravendijk 4. Deze markant op de dijk bij de Overijsselse Vecht gelegen boerderij met schuur staat op een erf met (aan de achterzijde) tamelijk verwilderde en bosachtige begroeiing. Er zijn diverse hoge bomen, waaronder een redelijk oude berk. De bomen zijn van waardevolle betekenis voor het historische aanzicht van dit in het oog vallende erf.
- Beeldbepalende linde in de tuin van Campherbeeklaan 10.

Lijnstructuren

Ook bij de lijnstructuren is uitgegaan van historische situaties die teruggaan op de prestedelijke periode van Berkum. Weliswaar kunnen in de betreffende boomreeksen jongere exemplaren voorkomen, maar dan gaat het om bomen die eerdere exemplaren vervangen.

- De Kranenburgweg heeft een monumentale laanbeplanting, met dubbele eikenreeksen die deels langs een ventweg zijn gelegen. Alhoewel er diverse jongere bomen zijn, worden de bomenreeksen nog steeds in belangrijke mate bepaald door oude en zware exemplaren. Aan de zuidzijde van het talud van de A28 staan ter hoogte van de doorgang naar de begraafplaats Kranenburg enkele forse eiken die oorspronkelijk bij de toegangspoort van het landgoed Kranenburg stonden. De poort staat tegenwoordig aan de noordzijde van het talud. Een groot aantal bomen aan de Kranenburgweg is aangemerkt op de lijst van waardevolle en monumentale bomen.
- In tegenstelling tot de Kranenburgweg wordt de Campherbeeklaan niet gekenmerkt door ononderbroken doorlopende bomenreeksen. Toch zijn er op verschillende plekken langs deze laan markante bomenreeksen te vinden, die van een hoge ouderdom zijn. Ze bevinden zich onder meer bij de aansluiting op de Lorentzlaan en de Boerhaavelaan, langs het zuidelijke deel van de Campherbeeklaan. Het gaat in hoofdzaak om eiken en linden, deels voorkomende op de bomenlijst van Zwolle.
- Ook aan de Boerendanserdijk – de derde prestedelijke weg in het gebied – bevindt zich enige oude laanbeplanting. Ze bestaat in hoofdzaak uit linden, voorkomende op de lijst van waardevolle en monumentale bomen. De linden zijn hier te vinden bij de aansluiting op de Campherbeeklaan en de Cederlaan.
- Langs het westelijke deel van de Lorentzlaan verwijzen de dubbele en in hoofdzaak uit eiken bestaande bomenreeksen naar de oude toegangslaan

van de verdwenen havezate Campherbeek. ook verder aan de Lorentzlaan staan waardevolle bomenreeksen;

- Aan de Eikenlaan staat een reeks van zes als waardevol aangemerkte eiken. Verder zijn er twee eveneens als waardevol aangemerkte populieren.
- Reviuslaan. Ook hier een markante lindenreeks van redelijke ouderdom, maar niet aangemerkt als monumentaal of waardevol. Langs de zuidrand van de wijk waar een groenstrook op de Nieuwe Vecht aansluit, vormen deze bomen een karakteristiek element. Het ruimtelijke beeld wordt hier nog steeds bepaald door een geleidelijke overgang van het landelijke gebied naar de bebouwde kom.

Solitaire bomen

In en net buiten het onderzoeksgebied zijn enkele markante solitair te vinden.

- Dubbele (linden?)boom op de Maatgravendijk.
- Eén forse paardekastanje bij horecagelegenheid De Vrolijkheid aan de Oude Meppelerweg 1-3, eveneens buiten het onderzoeksgebied.

Agrarisch landschap

Van het voor de aanleg van de diverse woonbuurten aanwezige agrarische landschap zijn in het plangebied slechts weinig groene relictten overgebleven. Het gebied wordt aan de zuid- en oostzijde echter wel begrensd door oud agrarisch land met weiden en graslanden (buiten het onderzoeksgebied vallende). Ook bevinden zich hier de uiterwaarden langs de Overijsselse Vecht, met de (binnen het onderzoeksgebied gelegen) Maatgravendijk. Nog steeds is hier een markante overgang van het landelijke buitengebied naar de bebouwde kom. Langs de zuidzijde van het onderzoeksgebied wordt dit versterkt door de hier stromende Nieuwe Vecht, waar bij de aansluiting van de Campherbeeklaan op de Reviuslaan nog steeds een vrij brede groenstrook met geboomte is. In het naoorlogse Vegtlusterbos en langs het Rechterland bleef het uit de prestedelijke periode daterende riviertje de Westerveldse Aa behouden, maar hiervan is de loop naar het oosten verplaatst, waarbij het tracé deels is rechtgetrokken.

Havezate Campherbeek

Van de oude havezate Campherbeek, deel uitmakende van een biotoop van havezates in het historische buitengebied van Zwolle, bleven geen gebouwde relictten bewaard. Van wezenlijk belang is dan ook het restant van de oude toegangslaan die door de dubbele bomenreeksen langs het westelijke deel van de Lorentzlaan nog steeds herkenbaar is. De eiken en acacia's aan de Lorentzlaan en Erasmuslaan zijn

aangemerkt als waardevol en monumentaal, en vormen een belangrijke verwijzing naar de voor de historie van het gebied belangrijke verdwenen havezate.

Molenbiotoop

Oliemolen De Passiebloem heeft een molenbiotoop, die een deel van het plangebied doorkruist (zie de waardenkaart).

Oliemolen de Passiebloem is een levend industrieel werktuig. Om de molen goed (en veilig) te kunnen laten draaien, is een onbelemmerde aan- en afvoer van wind van vitaal belang. Bovendien laten de molenaars de molen niet alleen draaien: er wordt ook daadwerkelijk olie mee geslagen. Om de stenen aan te drijven, heeft de molen een bepaald vermogen nodig. Een geringe afname van de windsnelheid heeft al een fors verlies aan vermogen tot gevolg. Tien procent minder wind resulteert in ruim 25 procent afname van het vermogen! Minstens zo problematisch is dat de wind als gevolg van obstakels turbulenter wordt. Dit veroorzaakt een ongelijke belasting van het wiekenkruis. Voor het duurzaam in stand houden van een molen, ook wanneer deze niet meer beroepsmatig in bedrijf is, is een vrije windvang van cruciaal belang. Middels de landelijke molenbiotooprichtlijnen wordt de maximaal aanvaardbare hoogte van obstakels rond een molen berekend waarmee in bebouwing en in groenaanplant rekening moet worden gehouden.

.

5 AANBEVELINGEN

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan om behoud en versterking van de cultuurhistorische kwaliteit in het onderzoeksgebied te overwegen. Hierbij komen zowel ruimtelijke aspecten aan de orde als objectgerichte.

5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek van het gebied

- De diversiteit in de cultuurhistorische, ruimtelijke en functionele aspecten en de verschillende tijdslagen, hoe fragmentarisch en vervaagd soms aanwezig, als een kwaliteit beschouwen; dit gegeven illustreert de dynamiek van het gebied door de eeuwen heen;
- In het algemeen wordt aanbevolen het behoud van de historische hoofdstructuur (zie paragraaf 4.2), de karakteristieke bebouwing (paragraaf 4.3) en de karakteristieke groenelementen (4.4) te overwegen;
- Instandhouden / accentueren van het historische ensemble van de Campherbeeklaan (paragraaf 4.2).

5.3 Aanbevelingen t.a.v. van de hoofdstructuren

- Behoud en versterking van de resterende historische lijnstructuren in het plangebied: de Campherbeeklaan, de Boerendanserdijk, de Kranenburgweg, het Kerkepad, de Maatgravendijk en de Nieuwe Vecht;

- Behoud van het oude verkavelingspatroon dat nog uit de prestedelijke periode dateert en voortleeft in oriëntatierichting van de Lorentzlaan, de Vossiuslaan, Erasmuslaan, Snelliuslaan en Grotiuslaan, en van de Reviuslaan, het Abelenpad en de Abelenlaan.

5.4 Bebouwing/objecten

- Overwogen kan worden om objecten en complexen die van “zeer hoge cultuurhistorische waarde” zijn te beschermen;
- Overwogen kan worden de bebouwing met hoge cultuurhistorische waarde zoveel mogelijk te behouden en te herstellen;
- Instandhouding/aanpassing van de overige, binnen de context passende bebouwing; middels reguliere welstandstoetsing of bestemmingsplan (attentiewaarde);
- Handhaven van de bestaande schaal/dimensionering/oriëntaties van de bebouwing in de diverse karakteristieke deelgebieden en deze als uitgangspunt nemen bij nieuwe ontwikkelingen; dit geldt onder meer voor de lintbebouwing aan de Campherbeeklaan, maar ook voor de schaalverhoudingen en korrelgroottes van de diverse woonbuurten.

5.5 Rooilijnen, erfscheidingen, groen, etc.

- Handhaven van als monumentaal of waardevol benoemde groenelementen, tevens de overige in deze quickscan genoemde karakteristieke groenelementen (bomenlanen, solitairen, erfbeplanting enz.).

6 OBJECTLIJSTEN PROJECTGEBIED

Beschermde objecten in het onderzoeksgebied (lijst gemeente Zwolle, 1 januari 2012, n.b. deze objecten zijn niet opgenomen in de objectenlijst op p. 42 e.v.):

- Campherbeeklaan 98 (= RM nr. 41596)
- bij Maatgravenweg 4 (het Nieuwe Verlaat = RM nr. 509861)
- Tussen de Verlaten z.n. (Emmer- of Herfterzijl = GM nr. ZLG00241)

Overige objecten binnen het projectgebied met een hoge cultuurhistorische waarde, een zeer hoge cultuurhistorische waarde, en een attentiewaarde (quickscan gemeentelijk monumentkandidaten 2010, 2012; aangevuld met enkele nieuwe suggesties):

- Abelenlaan 67
- Boerendanserdijk 4a
- Boerendanserdijk 24
- Boerendanserdijk 51
- Boerendanserdijk 71
- Campherbeeklaan 10
- Campherbeeklaan 12 en 16
- Campherbeeklaan 30 en 32
- Campherbeeklaan 53
- Campherbeeklaan 62
- Campherbeeklaan 84
- Ceintuurbaan 48
- Kerkepad 1
- Kerkweg 26
- Kranenburgweg 29a
- Maatgravendijk 4
- Eikenlaan 23 (sgraffito tegen voorgevel school)
- Erasmuslaan z.n. (bronzen plastiek)

Waardevolle bomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Abelenlaan, 1 es
- Berkenlaan, 1 es

- Boerendanserdijk, 1 es
- Boerendanserdijk, 14 linden
- Campherbeeklaan, 4 linden (tilia lin)
- Campherbeeklaan, 3 linden (tilia vulgaris)
- Campherbeeklaan, 1 noorse esdoorn
- Campherbeeklaan, 1 zomereik
- Ceintuurbaan, 12 linden
- Eikenlaan, 6 Amerikaanse eiken
- Eikenlaan, 2 zwarte populieren
- Erasmuslaan, 15 zomereiken
- Hugo de Vrieslaan, 4 zomereiken
- Lorentzlaan, 12 Amerikaanse eiken
- Lorentzlaan, 1 valse acacia
- Lorentzlaan, 30 zomereiken
- Oude Meppelerweg, 1 zomereik

Monumentale bomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Boerendanserdijk, 19 linden
- Campherbeeklaan, 5 zomereiken
- Cederlaan, 1 grootbladige linde
- Cederlaan, 3 zomereiken
- Ceintuurbaan, 19 linden
- Erasmuslaan, 1 valse acacia
- Erasmuslaan, 5 zomereiken
- Kranenburgweg, 67 zomereiken
- Kurkbomenlaan, 1 zomereik
- Lorentzlaan, 1 valse acacia
- Lorentzlaan, 20 zomereiken

Herinneringsbomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Boerendanserdijk, 1 zomereik
- Campherbeeklaan, 1 grootbladige linde

7 LITERATUUR/BRONNEN

- Augusteijn, J., *Historische plattegronden van Nederlandse steden. Overijssel, deel 9.1. De steden van Noordwest-Overijssel*, Alphen aan den Rijn 2002
- Berkenvelder, F.C., *Korte geschiedenis van Zwolle*, Zwolle 1980
- Berkenvelder, F.C., *Zo was Zwolle rond 1900*, s.d.
- Buijs, A. e.a. (Het Oversticht), *Cultuurhistorische kenschetsen IJsseldelta, Noordwest-Overijsselland en Vechtdal, Reestal en Staphorst-Rouveen*, april 2003.
- Conens, H.R., A. Pfeifer e.a., *Op de kop gekiekt. Zwolle in luchtfoto's*, Zwolle 1976
- Dikken, E., *Zwols archeologisch dagboek*
- Eijken, E.D., (gem. archivaris over Berkum), *Oude Luister in het Kerspel*, 1980
- Geest, J. van, S.J. van Embden, Rotterdam 1996
- Gelderman, E. en J. Hagedoorn (red.), *Een aardisch paradijs. De buitenplaatsen Boschwijk, Landwijk en Veldwijk nabij Zwolle*, Zwolle 1994
- Gevers, A.J. & Mensema, A.J., *De Havezaten in Salland en hun bewoners*, 1983
- Hoogstraten, D. van, *Architectuurgids van Zwolle in de 20^e eeuw*, Zwolle 1999
- Hove, J. ten, *Geschiedenis van Zwolle*, Zwolle 2005
- Hove, J. ten, "Zwolle, stad in driestromenland", in: *Overijsselse Historische bijdragen*, 122^e stuk, 2007, p. 163-176.
- Huismans, W. e.a. (red.), *Als de Dag van Gisteren. Honderd jaar Zwolle en de Zwollenaren*, Zwolle 1991-1993.
- *Inventarisatie historische boerderijen in de gemeente Zwolle*, 2002
- Koeman, C. en J.C. Visser, *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*, Alphen aan den Rijn 1994.
- Kuile, E.H. ter, *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel IV De provincie Overijssel, Noord- en Oost-Salland*, 's-Gravenhage 1974
- Louwen, J. en H. Prins, *Ach lieve tijd. 750 jaar Zwolsen, Zwollenaren en hun....*, Zwolle 1980-1982
- Overbeek, M., *Fietstocht Industrieel Erfgoed in Zwolle*, Zwolle 2003
- De Pater, B.C. en B. Schoenmaker, *Grote Atlas van Nederland 1930-1950*, Zierikzee 2005, p.194-195: Topografische Kaart, 1:50.000, Oost-Zwolle, uitgave mei 1941
- Pot, C.W. van der, *Zwolle's omgeving omstreeks 1900*, Zwolle z.j.
- Rijst, B. van der, *Oud Zwolle vanuit de lucht. Foto's: KLM Aerocarto*. Hoogeveen 1996
- Schrier, D.M. van der en J.P. van den Berg, "Hoe de Aa te Zwolle weteringen aantrok", in: *Overijsselse Historische bijdragen*, 116^e stuk, 2001, p.53-83.
- Versfelt, H.J., *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Groningen 2003.
- Het Oversticht, *Inventarisatie Jongere Bouwkunst 1850-1940. Beschrijving Gemeente Zwolle*. Zwolle 1988.
- <http://watwaswaar.nl/>
- Website beeldbank Overijssel, uitgave van de gemeente Zwolle, mei 2007.
- <http://www2.historischcentrumoverijssel.nl/zwolle/zw/geschz3.htm>

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Abelenlaan	67	Boerderij De Vier Linden komt al voor op het kadastrale minuut van 1832. In 1841 kwam er een nieuw voorhuis. Na te zijn afgebrand in 1945 is het complex weer opgebouwd. Het gaat om een T-boerderij met een naastgelegen schuur, onder afgewolfde zadeldaken met rietdekking. Het éénlaags voorhuis heeft een reeks kruiskozijnen met luiken. Dit gaaf bewaard gebleven complex valt weliswaar door de erfbeplanting niet direct in het zicht, maar heeft belangrijke architectuur- en cultuurhistorische waarde.	
	Boerendanserdijk	4a	Boerendanserdijk 4a dateert op zijn minst uit het laatste kwart van de 19 ^{de} eeuw; het pand is al te zien op een schilderij dat uit 1887 zou dateren. Mogelijk is er een relatie geweest met de Nieuwe Vecht. Het pand ligt pal naast dit water en neemt aan het begin van de woonwijk Berkum een in het oog vallende positie in, met belangrijke beeldwaarde. Bouwmassa op een samengestelde plattegrond met één bouwlaag, schild- en zadeldaken. Aan de achterzijde is het bouwwerk deels nieuw opgetrokken. Deels vernieuwde detaillering en gevels.	
	Boerendanserdijk	24	Aan de Boerendanserdijk is deze uit 1907 daterende boerderij één van de weinige historische relictten uit de prestedelijke fase. De boerderij is uitgevoerd als een T-boerderij, met een éénlaags voorhuis met schilddak. Enige detailvernieuwing, maar met respect voor het historische karakter. De van vensters met luiken voorziene boerderij vormt een gaaf en goed voorbeeld van de voor het gebied karakteristieke agrarische architectuur. Belangrijke beeldwaarde tegenover het Vegtlusterbos, zeker in combinatie met de leilinden aan de voorkant en het karakteristieke lindenlaantje rechts van de boerderij.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Boerendanserdijk	51	Dit voormalige kantoor van de Gazo (Gasbedrijf Zwolle en Omstreken) ligt op het bedrijventerrein De Vrolijkheid. Tegenwoordig is er de Koninklijke Marechaussee gevestigd. Het uit 1973 daterende complex is opgezet als een kantoor met werkplaatsen, magazijnen, een pompenkelder en een ingewikkeld samengestelde reinwaterkelder. De architecten Van Ardenne en het ingenieursbureau A. van der Werf schiepen een opmerkelijk structuralistisch complex dat door zijn 'high tech'-opzet een welhaast futuristisch karakter heeft en in de gemeente Zwolle zeldzaamheidswaarde vertegenwoordigt. Markante en in het oog vallende ligging op de hoek van het Rechterland.	
	Boerendanserdijk	71	Vlakbij de verdwenen (eerdere) boerderij De Boerendans wordt aan de Boerendanserdijk ter plekke van het hier bedoelde pand op het kadastrale minuut van 1832 al een boerderij aangeduid. In de huidige verschijningsvorm heeft het voorhuis op zijn minst een 19 ^{de} -eeuwse oorsprong, maar is de deel in een recente periode geheel nieuw opgetrokken. Het voorhuis onderging detailwijzigingen. Toch wordt het erf nog steeds gekenmerkt door een authentieke uitstraling, in combinatie met een oude leilindenreeks en overige erfbeplanting. Noordelijk van de hoofdboerderij staat een veeschuur met afgewolfd zadeldak. Markante en in het oog vallende ligging aan de rand van het park Vegtclusterbos.	
	Campherbeeklaan	10	Middenstandswoning "Rina" uit het interbellum (circa 1925), deel uitmakend van de lintbebouwing van de Campherbeeklaan. In de eerste helft van de 20 ^{ste} eeuw werden de eerste percelen tussen de oudere boerderijen bebouwd met vrijstaande burgerwoonhuizen, waarmee de ontwikkeling tot dorp een aanvang nam. Nr. 10 is een karakteristieke en in vrij gave staat bewaard gebleven woning in zakelijk-traditionele trant, met invloeden van het baksteenexpressionisme. Het pand heeft één bouwlaag, een mansardedak met rode tuile du Nordpannen en bakstenen gevels met diverse siermetselwerkdetails. De voorgevel heeft een portiek met ingang en een houten erker met balkon. In de topgevel een markant venstertje met tweezijdig uitspringend kozijn.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Campherbeeklaan	12 en 16	Twee kleinschalige halhuisboerderijtjes uit de periode rond 1900, deel uitmakend van de lintbebouwing van de Campherbeeklaan. De boerderijtjes zijn een relict van het vroegere agrarische gebied en vormen door de bouwtypologie, de ouderdom en als klein ensemble een opmerkelijk element temidden van de veel jongere woonhuisbebouwing. Voor het straatbeeld belangwekkende situering. De halhuisjes hebben een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en afgewolfde zadeldaken met rietdekking. De voorgevels zijn nieuw opgemetseld, de overige gevels bevatten nog enkele oude elementen, maar het is vooral de hoofdvorm die goed intact is gebleven.	
	Campherbeeklaan	30 en 32	Twee middenstandsvillaatjes uit het interbellum (circa 1935), deel uitmakend van de lintbebouwing van de Campherbeeklaan. In de eerste helft van de 20 ^{ste} eeuw werden de eerste percelen tussen de oudere boerderijen bebouwd met vrijstaande burgerwoonhuizen, waarmee de ontwikkeling tot dorp een aanvang nam. Het betreft hier twee karakteristieke en in vrij gave staat bewaard gebleven woningen in zakelijk-traditionele trant, met expressieve hoge daken met overstekken en pannendekking. De hoofdvorm is samengesteld, met in- en uitspringende geveldelen en aankappingen. De gevels zijn van rode baksteen, bij nr. 30 met afwijkende tint in de plintzone. Vensters en ingangen met houten kozijnen, ramen en deuren.	
	Campherbeeklaan	53	De architectuurhistorisch waardevolle hervormde Emmauskerk aan de Campherbeeklaan is een markant voorbeeld van moderne kerkarchitectuur en neemt een opvallende positie in binnen het centrale gedeelte van de wijk Berkum. Het uit 1957 daterende gebouw is ontworpen door de architecten E. en R.R. Reitsma. Zij voerden dit bedehuis uit als een zaalkerk in een functionalistische stijl. Op de hoek van de Campherbeeklaan en de Acacialaan, en schuin tegenover het winkelcentrum op de hoek van de Boerendanserdijk, neemt dit bouwwerk een zeer sterk in het oog vallende positie in. Markante toren. De centrale ligging in de wijk, van zowel deze kerk als het winkelcentrum (ontmoetingspunt), sluit aan bij de wijkgedachte in de naoorlogse stadsplanning.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Campherbeeklaan	62	Boerderij volgens het T-type, met naastliggende schuur. De boerderij heeft een éénlaags voorhuis met een schilddak. Schuur met afgewolfd zadeldak. De uit omstreeks 1900 daterende boerderij onderging enige vernieuwing, maar met behoud van het authentieke karakter. Aan de Campherbeeklaan is het één van de uit de agrarische periode van het gebied daterende relicten, toen er langs deze weg enkele verspreide boerderijen lagen. Waardevolle betekenis, zeker in combinatie met het van een oude bommenrij voorziene erf. In het oog vallende ligging tegenover de Boerhaavelaan.	
	Campherbeeklaan	84	Krukvormige boerderij uit omstreeks 1900, markant gelegen tegenover de Lorentzlaan. De boerderij onderging enige vernieuwing, maar met behoud van het authentieke karakter. Eénlaags voorhuis met een pannengedekt schilddak en vensters met luiken. Cultuurhistorisch waardevol als een relict uit de prestedelijke fase van het gebied. De boerderij is gecombineerd met hoge beplanting in de vorm van enkele linden.	
	Ceintuurbaan	48-50	In 1962-1963 door de voor Zwolle belangrijke architect H.G. Treep gebouwd garagecomplex van de Eerste Zwolsche Bedrijfsautogarages (EZB), dat werd opgezet met een café-restaurant en zeven woningen, gelegen op het bedrijventerrein De Vrolijkheid en op de hoek van de Oude Meppelerweg. In de meerlaags voorbouw kwamen op de begane grond een showroom en een winkel. De lagere achterbouw werd ingericht als een magazijn met aan de ene zijde een werkplaats voor vrachtwagens en aan de andere kant een werkplaats voor personenauto's. Opmerkelijk voorbeeld van naoorlogse bedrijfsarchitectuur met typologische waarde, maar recentelijk vernieuwd.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Eikenlaan	23	Het betreft hier het gevelreliëf van het gebouw van basisschool De Duyvencamp aan de Eikenlaan 23. De school dateert uit 1965 en is genoemd naar een verdwenen boerderij. Aan de voorzijde werd het gebouw voorzien van een voor de jaren 1950 en 1960 karakteristiek voorbeeld van monumentale kunst, in de vorm van een sgraffito-reliëf. Dit reliëf stelt een boom met een nest duiven voor.	
	Kerkepad	1	Voormalig noodkerkje uit 1934. In 1969-1970 verloor het gebouw zijn oorspronkelijke functie toen aan de nabijgelegen Kerkweg de nieuw gebouwde kerk De Hoofdhof in gebruik is genomen. Het object verwijst naar de kerkelijk-historische ontwikkelingen in Berkum, maar onderging een aantal vernieuwingen. Ook de dakruiter ging verloren.	
	Kerkweg	26	Kerk De Hoofdhof uit 1969-1970, gebouwd ter vervanging van het houten noodkerkje dat in 1934 aan het Kerkepad was gebouwd. De kerk is een markant voorbeeld van moderne kerkarchitectuur en vormt een waardevol onderdeel van het Zwolse kerkenlandschap. Ontwerp van de landelijk vooraanstaande architecten J.B. Ingwersen en C. van der Bom uit Amsterdam. Zeer markante ligging op de hoek van de Kerkweg, de Abelenlaan en de Erasmuslaan, waar het object een belangrijk focuspunt vormt.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Kranenburgweg	29a	Dit transformatorhuisje uit omstreeks 1925-1930 is karakteristiek voor de ontwikkelingen tijdens het interbellum. De invloed van de zakelijke bouwkunst maar ook van de Nieuwe Haagse School leidde in die tijd tot een grote verscheidenheid aan trafohuisjes. De huisjes staan ten dienste van de electriciteitsvoorziening in het betreffende gebied en het overzetten van hoog- op laagspanning. Aan de Kranenburgweg verwijst dit huisje naar de electriciteitsvoorziening zoals die tijdens het interbellum tot stand kwam. Later is langs de achterzijde het talud komen te liggen van de evenwijdig aan de Kranenburgweg gelegen A28.	
	Maatgravendijk	4	Ter plekke van deze boerderij wordt al in 1832 bebouwing aangeduid. Destijds lag hier nog de Berkumerbrug (door rechtekking van de Kranenburgweg ligt de huidige Berkumerbrug meer naar het noorden), waar tol werd geheven. Het onderhavige complex dateert deels uit de periode van de wederopbouw, toen in 1953 een nieuwe hallehuisboerderij is gerealiseerd. Daarnaast bevindt zich een oudere schuur met op zijn minst een 19 ^{de} -eeuwse oorsprong. Markante en tamelijk eenzame ligging op de dijk langs de uiterwaarden van de Overijsselse Vecht. Beeldwaarde, architectuur- en cultuurhistorische waarde.	

BERKUM, ZWOLLE
Cultuurhistorische quickscan
Waardenkaart objecten, complexen en structuren

- Zeer hoge cultuurhistorische waarde (■ beschermd monument)
- Hoge cultuurhistorische waarde (■)
- Attentiewaarde (■)
- Indifferente waarde (■)
- Grens onderzoeksgebied (—)
- Historische wegstructuur, voor 1850 (—)
- Historische wegstructuur, 1850-1960 (—)
- Historisch ensemble (—)
- Karakteristieke groenstructuur, vlak (—)
- Monumentale en waardevolle bomen, lijst gemeente Zwolle (●)
- Overige karakteristieke bomen (●)
- Karakteristiek (historisch) water (—)
- B Boerderij (voormalig) in bebouwde kom
- Molenbloop De Passiebloem (500 m.)

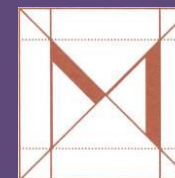
oktober 2015
MONUMENTENBUREAU
BROUWERIJ 1905 DE MARELLI
TELLOBA-STRAT. PAGODA-STRAT.

CULTUURHISTORISCHE QUICKSCAN
Onderzoeksgebied
AGNIETENBERG
Gemeente Zwolle

Onderzoek i.o.v. de gemeente Zwolle, afd. monumentenzorg en archeologie
oktober 2013

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Opdrachtgever

Gemeente Zwolle

Afdeling Monumentenzorg en archeologie

Analyse en fotografie

drs. C.J.B.P. Frank

drs. J.H.J. van Hest

Historisch beeldmateriaal

Historisch Centrum Overijssel

Diverse beeldbanken en literatuur

**Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
oktober 2013, copyright MAB Nijmegen 2013**

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank

drs. F.A.C. Haans

mw. drs. C.H.J.M. van den Broek

mw. V. Delmee BSc

drs. J.H.J. van Hest

ing. G. Korenberg

mw. drs. M. Lemmens

mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1

6542 SN NIJMEGEN

tel: 024-3786742

fax:024-3792477

E-mail: Info@monumentenadviesbureau.nl /Website: www.monumentenadviesbureau.nl

CULTUURHISTORISCHE QUICKSCAN ONDERZOEKSGEBIED DE AGNIETENBERG ZWOLLE

INHOUDSOPGAVE:

1 INLEIDING

- 1.1 Cultuurhistorie op de Agnietenberg
- 1.2 Nieuw bestemmingsplan voor de Agnietenberg
- 1.3 De cultuurhistorische quickscan
- 1.4 Het doel van de analyse
- 1.5 Werkzaamheden

2 SCHETS PLANGEBIED

- 2.1 Ligging en begrenzing
- 2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld
- 2.3 Historische ensembles op de Agnietenberg
- 2.4 Bebouwingskarakteristiek; historische bebouwing
- 2.5 Overige historische bebouwing
- 2.6 Begraafplaatsen
- 2.7 Groen- en groenstructuren

3 HISTORISCH-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

- 3.1 Ontwikkelingen tot aan de 20ste eeuw
- 3.2 Veranderingen in de 20ste eeuw

4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

- 4.1 Cultuurhistorische waarden, algemene omschrijving

- 4.2 Historische ruimtelijke structuren

- 4.3 Historische bouwkunde

- 4.4 Historische groenstructuren

5 AANBEVELINGEN

- 5.1 Inleiding
- 5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek gebied
- 5.3 Aanbevelingen t.a.v. de hoofdstructuren
- 5.4 Bebouwing/objecten
- 5.5 Rooilijnen, erfscheidingen, groen, etc.

6 OBJECTLIJSTEN PROJECTGEBIED

7 LITERATUUR / BRONNEN

LIJST CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE BEBOUWING

BIJLAGEN :

- Cultuurhistorische waardenkaart

Grote foto's:

De rijkbeboste Agnietenberg, naamgever van het onderzoeksgebied, p. 4

Het historische boerderijcomplex de Brinkhoef aan de Agnietenbergweg 4-6, komt al voor op het kadastrale minuut van 1832 (zie Boerderijeninventarisatie Buro 2, 2002), p. 8

Luchtopname met zicht op het uit vier woonbuurten bestaande villawijkje Berkum-Brinkhoek. In het midden het Hof te Nemelen (afbeelding uit Davids 2012, 57), p. 19

Luchtopname van de begraafplaats Kranenburg (Davids 2012, 56), p. 35

1 INLEIDING

1.1 Cultuurhistorie op de Agnietenberg

De Agnietenberg ligt in het noorden van Zwolle, en sluit aan op het buitengebied met de Overijsselse Vecht. Dit onderzoeksgebied vormt een oud cultuurlandschap, en is vooral bekend geworden door de vestiging in de late middeleeuwen van een klooster van de Moderne Devotie. In dit klooster op de Agnietenberg verbleef Thomas a Kempis voor wie later op de begraafplaats aan de Bergkloosterweg een monument is opgericht. Door de Reformatie ging het klooster verloren, maar het bijbehorende kerkhof leeft voort in genoemde begraafplaats. Met de naastgelegen en kort voor de oorlog op het vroegere landgoed Kranenburg opgerichte begraafplaats vormen de kloosterterreinen een belangrijke groene component, die kenmerkend is voor het nog altijd landelijke karakter van de wijk Agnietenberg.

In de 20ste eeuw verschenen er in het gebied steeds meer woningen – aanvankelijk enige clusters en bescheiden lintbebouwing langs de Bergkloosterweg en na de oorlog ook een villaparkje met bungalows (Brinkhoek) – maar de groene component bleef een belangrijke rol spelen. De Agnietenberg levert dan ook nog steeds een harmonieuze overgang naar het buitengebied. De oude verbindingsstructuren bleven gehandhaafd, en nog steeds zijn er enkele relictten uit de prestedelijke fase die een boeiend verhaal vertellen van de historische ontwikkelingen.

1.2 Nieuw bestemmingsplan voor de Agnietenberg

Op 1 januari 2012 is artikel 3.1.6, tweede lid, onderdeel a, van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) gewijzigd. Daarmee dienen cultuurhistorische waarden uitdrukkelijk te worden meegewogen bij het vaststellen van bestemmingsplannen.

Dit betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden. De gemeente Zwolle werkt daarom verder aan de inventarisatie van cultuurhistorische waarden in Zwolle.

De cultuurhistorische component wordt in quickscans uitgediept. De quickscan vertelt in het kort het verhaal van het gebied aan de hand van een aantal belangrijke ruimtelijke thema's en beschrijft de belangrijke relictten van de historische ontwikkeling, die we in het onderzoeksgebied kunnen zien. Tegelijk wordt ook aandacht besteed aan de naoorlogse ontwikkelingen. Zowel de historische relictten als

het ruimtelijke en stedenbouwkundige karakter van de wijk vormen de cultuurhistorische component en dragers van de Agnietenberg.

afb. 1 Monument voor Thomas a Kempis, één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de religieuze beweging van de Moderne Devotie. Het monument is in 1919 opgericht aan de Bergkloosterweg. Architect P.J.H. Cuypers leverde het ontwerp.

1.3 De cultuurhistorische quickscan

De volgende onderdelen komen in de quickscan aan de orde:

- Beknopte beschrijving van de historisch-ruimtelijke ontwikkelingen van het onderzoeksgebied de Agnietenberg in hoofdlijnen;
- Beschrijving en overzicht van de aanwezige cultuurhistorische aspecten (structuren, bouwkundige objecten, ensembles, groen);
- Kwalificatie van de cultuurhistorische kwaliteit van de bebouwing (indifferent, attentiewaarde, waardevol, zeer waardevol);
- Duiding van de cultuurhistorische waarden, in woord en beeld (Cultuurhistorische kaart)
- Aanbevelingen ter behoud en versterking van de aspecten met een hoge cultuurhistorische waarde;
- Historisch kaart- en beeldmateriaal;

Het onderzoeksgebied omvat de bebouwde kom van de Agnietenberg, inclusief de woonbuurten Brinkhoek en Bruggenhoek, en het Sportpark Pelikaan met de vlakbij gelegen manege. Voor de begrenzing zie afbeelding 3 en paragraaf 2.1.

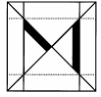
1.4 Het doel van de analyse

Deze analyse beschrijft de cultuurhistorie van de Agnietenberg ten behoeve van het bestemmingsplan dat voor het onderzoeksgebied wordt opgesteld. In het nieuwe bestemmingsplan zal ook het cultuurhistorische aspect aandacht krijgen en in vergelijking met het vigerende plan worden ge-update.

1.5 Werkzaamheden

De gegevens voor deze analyse zijn verzameld tijdens veldwerkbezoek (uitgevoerd op 5 maart 2013), archiefonderzoek en studie van diverse dossiers en documentaties van de gemeente Zwolle, waaronder de inventarisatie van boerenerven door het Oversticht (2011) en de *Inventarisatie historische boerderijen in de gemeente Zwolle*, oktober 2002 (Buro 2) die ook voor het Oversticht een onderlegger was. Het voor u liggende rapport bevat de in paragraaf 1.3 opgesomde onderdelen. Alle relevante cultuurhistorische aspecten zijn weergegeven op de cultuurhistorische waardenkaart. De archeologische component maakt geen deel uit van deze quickscan.

Monumenten Advies Bureau, oktober 2013

afb. 2 Luchtfoto projectgebied, via googlemaps.

2 SCHETS ONDERZOEKSGBIED

2.1 Ligging en begrenzing

Het onderzoeksgebied omvat de Agnietenberg, gelegen langs de noordoostflank van Zwolle. De Agnietenberg bevindt zich direct ten oosten van het onderzoeksgebied Aalanden, en ten noorden van het onderzoeksgebied Berkum-bebouwde kom. Langs de zuidwesthoek ligt het knooppunt Zwolle Noord (kruising Ceintuurbaan ofwel Ring Oost met A28 of E232). Dit valt buiten het projectgebied. Langs de zuidrand vormen de A28 en de Kranenburgweg de grens. Het Sportpark Pelikaan c.a. en een vlakbij gelegen manege markeren de zuidwesthoek en sluiten hier grofweg aan op de Brinkhoekweg langs de westrand van het gebied. Aan de noordzijde wordt de grens voortgezet langs de Agnietenbergweg. In zuidoostelijke richting loopt de grens dan door langs de strook direct ten oosten van de Bergkloosterweg, om in het zuiden weer aan te sluiten op de A28. Een substantieel deel van het onderzoeksgebied wordt ingenomen door de Algemene begraafplaats Bergklooster en Kranenburg middenin het gebied, grofweg in de vorm van een driehoek. Naar het westen toe grenst dit groene gebied aan het al genoemde sportpark, en naar het zuidoosten aan de voormalige stadskwekerij. De begraafplaats Bergklooster reikt tot aan het bos en recreatieterrein de Agnietenberg in het meest noordelijk gebiedsdeel. Verder zijn er nog de woonbuurten Berkum-Brinkhoek en Berkum-Bruggenhoek. Brinkhoek ligt ingeklemd tussen de Haersterveerweg (o.) en de Brinkhoekweg. Bruggenhoek grenst aan de Bergkloosterweg. De Brinkhoekweg, Agnietenbergweg, Haersterveerweg en Bergkloosterweg vormen de belangrijkste ontsluitingswegen.

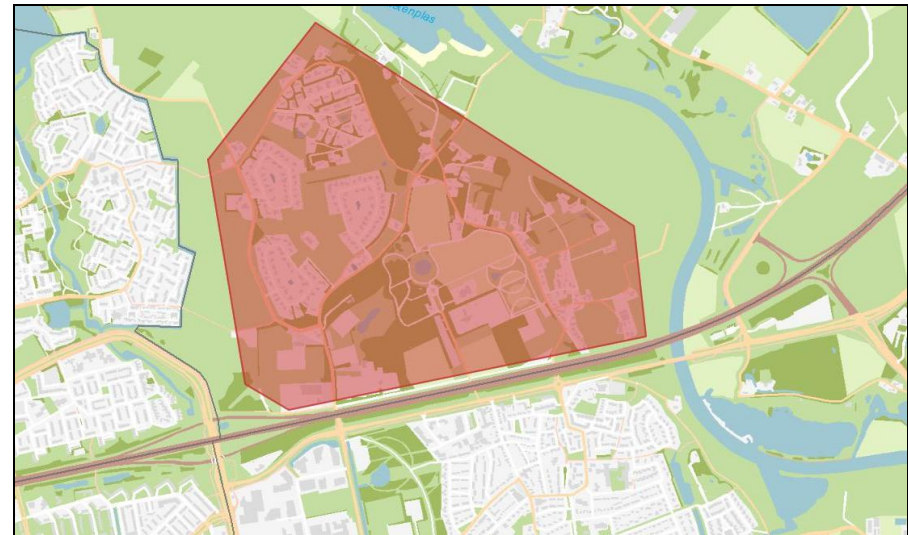
2.2 Algemeen historisch ruimtelijk beeld

Alhoewel de Agnietenberg tegenwoordig een buurt is die onderdeel is van de Zwolse wijk Vechtlanden, wordt het onderzoeksgebied nog steeds gekenmerkt door een dorps- en vooral ook landelijke uitstraling. Dit ondanks de drukke A28 langs de zuidzijde van het gebied, waar het verkeer dagelijks voortraast. Ten noorden van dit tracé vormt de Agnietenberg een groene en rustige oase, nog altijd op een harmonieuze wijze ingebed binnen het omringende landschap. Het landelijke karakter wordt bepaald door de prominente aanwezigheid van beide begraafplaatsen met hun geboomte en groenaanleg. De begraafplaats Bergklooster is gelegen langs de zuidflank van de rijkbeboste Agnietenberg, met meer naar het

noordoosten de Nemelerberg. Verder is ook het onder meer uit bungalows bestaande villawijkje Berkum dat na de oorlog langs de noordwestrand van de wijk is aangelegd, zodanig ontworpen dat de groene component ook hier bepalend is. De woningen zijn hier onderverdeeld in vier kleine buurtjes die van elkaar worden gescheiden door ruime stroken met weidegronden. De tweede woonbuurt ofwel Berkum-Bruggenhoek strekt zich uit langs de andere zijde van de begraafplaatsen – langs de oostflank van het gebied, waar zich nog een oude Vechtdijk bevindt (oorspronkelijk doorlopende langs de buiten het onderzoeksgebied liggende Maatgravendijk). Hier dateert de bebouwing deels uit het interbellum, toen er nabij enkele reeds bestaande boerderijen enige clustervorming plaatsvond. Nog steeds zijn hier een uit 1907 daterend voormalig schooltje en een evangelisatielokaal uit 1928 te vinden.

Bovengenoemde vier wegen die de hoofdontsluiting vormen in de wijk, zijn oude tracés uit de prestedelijke fase. Hiervan leidt de Haersterveerweg naar het gelijknamige (buiten het onderzoeksgebied vallende) voetveer over de Overijsselse Vecht, in de richting van de buurtschap Haerst.

In de zuidwesthoek enkele sport- en recreatieterreinen van na de oorlog. Voor de oorlog was hier ten westen van de Haersterveerweg reeds een schietbaan.

afb.3 Ligging en (globale) begrenzing van het onderzoeksgebied de Agnietenberg.

afb. 4 en 5 Op de bovenste foto leidt een doorgang in het talud van de A28 vanaf de Kranenburgweg naar de gelijknamige begraafplaats. Op de onderste foto het langs de A28 gelegen Meanderpad in het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied.

afb. 6 en 7 De bovenste foto toont de Agnietenbergweg. Op de onderste foto enige naoorlogse lintbebouwing langs de Bergkloosterweg.

afb. 8 In geel de belangrijkste prestedelijke wegstructuren: de Brinkhoekweg (w.), delen van de Agnietenbergweg (n.), de Haersterveerweg (midden) en de Bergkloosterweg (o.). Laatstgenoemde weg is bij de aanleg van het talud van de A28 (1964) aan de zuidzijde gesplitst voor een doorgang bij de aansluiting op de buiten het onderzoeksgebied vallende Erasmuslaan. Middenonder twee oude lanen van het landgoed Kranenburg, waaronder de toegangslaan. Rechts van de Bergkloosterweg het tracé van de oude Vechtdijk, oorspronkelijk doorlopende langs de Maatgravendijk (ondergrond: googlemaps).

afb. 9 Uitsnede uit de topografisch-militaire kaart van 1917 (watwaswaar). De Haersterveerweg en Bergkloosterweg zijn op de kaart als de toenmalige hoofdverbindingen in rood aangeduid. Het tracé van de Brinkhoekweg en van de Agnietenbergweg is op deze ondergrond in geel toegevoegd. Eertijds waren deze wegen niet meer dan onverharde landwegen en zandpaden die naar de aanpalende boerderijen leidden, of perceelsgrenzen met hakhout. Ze zijn later deels doorgetrokken en met elkaar verbonden.

2.3 Historische ensembles op de Agnietenberg

Berkum-Bruggenhoek/Bergkloosterweg

Het in de zuidoostelijke hoek van het onderzoeksgebied gelegen woonbuurtje Berkum-Bruggenhoek vormt een karakteristiek historisch ensemble, nog steeds met het karakter van een kleine buurtschap. De bebouwing bestaat hier uit enige lintbebouwing langs het zuidelijke tracé van de Bergkloosterweg, met daarachter een bebouwingscluster langs verschillende aftakkingen van deze weg. De aftakkingen reiken tot aan de A28.

Op laat 19de-eeuwse kaarten is te zien dat zich hier al enige bebouwing concentreerde, waaronder enkele boerderijen, zoals de Hilberdink (Bergkloosterweg 12). In 1907 is er een School met den Bijbel gebouwd (Bergkloosterweg 44-46). Het Lokaal voor Christelijke Belangen ofwel evangelisatielokaal daartegenover (Bergkloosterweg 42) dateert uit 1928. Dit gebouw is tegenwoordig in gebruik als een paardenstal. De overige bebouwing bestaat uit enkele (overwegend ingrijpend verbouwde) boerderijtjes uit omstreeks 1900 en woonhuizen die in hoofdzaak uit het interbellum, de wederopbouwperiode en later dateren.

Langs het meest zuidelijke deel van de Bergkloosterweg ligt de lintbebouwing langs het oorspronkelijke tracé van deze weg. Rond 1965 is hier een afsplitsing gemaakt in de richting van een doorgang in het toen gerealiseerde talud van de A28.

Verder wordt de Bergkloosterweg ook langs de noordelijke helft gekenmerkt door lintbebouwing met vrijstaande woningen die zijn ingebed in groenstructuren. Net als in de zuidelijke helft bevindt de lintbebouwing zich aan de oostzijde van de Bergkloosterweg, tegenover de begraafplaatsen. De betreffende panden zijn voor het merendeel uit het interbellum en de naoorlogse periode, maar er zijn ook enkele voormalige boerderijtjes uit de vroege 20ste eeuw, waaronder de nrs. 86 en 88. Een markant complex binnen deze lintbebouwingsstrook zijn de houten noodwoningen aan de Bergkloosterweg 64, 66, 68, 70 die zijn gebouwd in 1949-1950. Langs het meest noordelijke weggedeelte, bij de aansluiting op de Haersterveerweg bevindt zich een strook met enige villaatjes. Ze zijn deels voor- deels naoorlogs.

afb. 10 en 11 Berkum-Bruggenhoek langs het meest zuidelijke deel van de Bergkloosterweg. Op de linker foto is vooraan de naoorlogse afsplitsing van dit tracé te zien, met op de achtergrond de woningen langs het oorspronkelijke tracé.

afb. 12 en 13 Voormalige school en dito evangelisatielokaal aan de Bergkloosterweg 44-46 en 42.

afb. 14 en 15 Het landelijke Berkum-Bruggenhoek met onder meer diverse verbouwde boerderijtjes zoals bijvoorbeeld op nr. 28 (rechter foto).

afb. 16 en 17 Lintbebouwing langs de noordelijke helft van de Bergkloosterweg. Op de onderste foto een tot luxe woning verbouwde boerderij langs dit deel van de weg.

afb. 18 en 19 Complex van houten noodwoningen. Voormalig boerderijtje aan de Bergkloosterweg 86.

afb. 20 en 21 Oprijlaan en gracht van het vroegere landgoed Kranenburg.

Begraafplaatsen

Een waardevol en voor het karakter van de Agnietenberg eveneens wezenlijk ensemble zijn de twee begraafplaatsen Bergklooster en Kranenburg. Ze worden in sterke mate bepaald door een groen karakter, waarbij de uit grasvelden bestaande begraafplaats Bergklooster ligt ingebed tussen bosachtige randen. Twee toegangsgebouwtjes en enkele ijzeren draaihekken markeren de entree van deze begraafplaats.

De begraafplaats Kranenburg omvat het vroegere gelijknamige landgoed, waarvan de landschapsachtige parkaanleg en de bebossing zijn opgenomen in de structuur van de begraafplaats. Er is een in de landschappelijke aanleg opgenomen vijverpartij, en rondom de locatie van de verdwenen havezate bleven behalve één van de twee bouwhuizen ook de historische grachten behouden. Op het zuidelijke terreingedeelte bleven de agrarische gronden voor een deel gehandhaafd. Het zuidoostelijke gedeelte – waar tot voor kort de gemeentelijke kwekerij was gehuisvest – is kort geleden opgenomen in de structuur van de begraafplaats. In de

ensemblewaarde gaat het bij deze begraafplaats om het historische gedeelte van de terreinaanleg.

Op beide begraafplaatsen is een groot aantal bomen als waardevol en monumentaal aangemerkt.

2.4 Bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing

Inleiding

Tot diep in de 20ste eeuw behield het onderzoeksgebied zijn landelijke karakter. Maar zelfs nadat er vanaf het derde kwart van de 20ste eeuw een bescheiden villawijkje is gerealiseerd (Berkum-Brinkhoek), bleef de Agnietenberg dit karakter in hoofdzaak behouden. De in het midden van het gebied gelegen begraafplaats Bergklooster – op de flanken van de Agnietenberg ofwel de dekzandrug – zet de toon in het gebied. Op de hogere gronden rondom de dekzandrug kwamen de boerenerven en akkers te liggen; de weidegronden kwamen op de lagere gronden richting de Overijsselse Vecht. De groene component zet nog steeds de toon, mede door de 20ste-eeuwse begraafplaats Kranenburg met zijn landschappelijke aanleg.

Boerderijen

Eeuwenlang bleef de bebouwing in het onderzoeksgebied in hoofdzaak beperkt tot enkele verspreide boerderijen, met de bijbehorende akkers gesitueerd op de hogere gronden. Ze werden uitgevoerd volgens het hallehuistype of als een T-boerderij. Een groot aantal is inmiddels gewijzigd in luxe woningen en ingrijpend verbouwd: door wijziging van de detaillering en gevelindeling, en door soms forse uitbouwen is het authentieke karakter slechts in beperkte mate behouden gebleven. Toch zijn er nog steeds verschillende voorbeelden van redelijk tot zeer gaaf bewaard gebleven boerderijen. Eén daarvan, 't Hof te Nemelen aan de Haersterveerweg 7, is beschermd als een gemeentelijk monument. Deze boerderij ligt binnen het villawijkje Berkum-Brinkhoek, maar omdat dit wijkje is opgedeeld in vier woonbuurtjes die van elkaar worden gescheiden door ruime groengebieden met weidegronden, behield het Hof te Nemelen zelfs de voor een boerenerf zo wezenlijk landelijk-ruimtelijke context. Alhoewel de wijkbebouwing op de achtergrond is te zien, wordt dit erf nog steeds omringd door uitgestrekte graslanden. Een andere boerderij is de Brinkhoef aan de Agnietenbergweg 4-6, waar zelfs nog een 'stenen kamer' staat. Bij Berkum-Bruggenhoek liggen de boerderijen aan de Bergkloosterweg 12 en 14, die als het Hilberdink in oorsprong tot de oudste agrarische bebouwing in Zwolle behoren. Net als de Brinkhoef zijn ze opgenomen in de boerderijeninventarisatie uit 2002 (Buro 2).

afb. 22 en 23 Links De Brinkhoef aan de Agnietenbergweg 4-6. Rechts het ensemble boerderijen aan de Bergkloosterweg 12, 14 (Hilberdink) en 18 (Bingmaps).

afb. 24 en 25 Boerderijen aan de Haersterveerweg 1 en 19.

2.5 Overige historische bebouwing

Inleiding

Behalve boerderijen komen in het onderzoeksgebied ook andere objecten voor die karakteristiek zijn voor de historische ontwikkelingen. Ze zijn onder meer te vinden in de kleine buurtschap Berkum-Bruggenhoek, zijn deels verbonden met de historie van de begraafplaats Bergklooster, of hebben een andere historische achtergrond. In Berkum-Brinkhoek is na de oorlog een bescheiden villaparkje ontwikkeld.

Berkum-Bruggenhoek

Berkum-Bruggenhoek ontwikkelde zich vooral vanaf het interbellum tot een kleine buurtschap, met een cluster van boerderijtjes en woonhuizen aan enige aftakkingen van de Bergkloosterweg. De boerderijen bestonden er evenwel al voor die tijd. Verder werd al in 1907 de School met den Bijbel gebouwd aan de Bergkloosterweg 44-46. Dit schooltje werd gecombineerd met een onderwijzerswoning en is in de jaren 1920 in

dezelfde stijl uitgebreid met twee lokalen. Tegenwoordig is het gebouw geheel als woonhuis in gebruik. In 1928 kwam tegenover de school een evangelisatielokaal te staan, nu in gebruik als een paardenstal.

Het tweede schooltje in Berkum-Bruggenhoek is van oudere datum en bevindt zich in de knik van de Bergkloosterweg bij de aansluiting op de begraafplaats Bergklooster. Al op de kadastrale kaart van 1832 is te zien dat zich hier een schooltje bevond, in combinatie met een onderwijzerswoning. Na sloop in 1883 is er het huidige schooltje gebouwd. Na de oorlog verloor dit zijn functie en is het gebouw omgevormd tot een brandweerkazerne.

In deze periode kwam er langs de Bergkloosterweg steeds meer lintbebouwing. Hierboven zijn de karakteristieke houten noodwoningen uit 1949-1950 al vermeld (historische ensembles). Ze werden aangeleverd als bouwpakketten en geïmporteerd uit Oostenrijk. Dergelijke woningen zijn karakteristiek voor de manier waarop de woningnood kort na de oorlog werd gelenigd. De fabriek van Philips die een belangrijke rol speelde bij de bouw van deze woningen was niet ver van de Agnietenberg aan de Floreslaan/Ceintuurbaan gevestigd.

Behalve deze woningen kwamen er langs de rand van Berkum-Bruggenhoek ook andere nieuwe woonhuizen te staan. Deels bestaan ze uit eenvoudig vormgegeven gekoppelde woningen die in het kader van de sociale woningbouw ontstonden. Maar ook verzeiden er vrijstaande woningen in de vorm van burgerhuizen in een sobere variant van de Delftse School.

Beheerderswoning Bergklooster

Een object dat in relatie met de begraafplaats Bergklooster is gebouwd, is de beheerderswoning aan de Bergkloosterweg 92. In 1882-1883 liet de Vereniging Begraafplaats Bergklooster deze woning bouwen. Het pand is uitgevoerd als een hallehuisboerderij: de beheerder zal tegelijk als boer actief zijn geweest. Een bescheiden klokkenstoel met een luidklokje wijst op de relatie met de begraafplaats. Langs de linker zijgevel kwam een nevenhuis, waarin nog steeds een kantoor van de begraafplaats Bergklooster is gevestigd.

Overige objecten

Een ander karakteristiek object is het Theehuis op de Agnietenberg (Haersterveerweg 23). Al in 1717 was hier sprake van een herberg-boerderij. In 1991 is het Theehuis uitgebrand. Een jaar later is het historische pand gereconstrueerd.

Verder zijn er nog enkele opmerkelijke woningen, onder meer aan de Haersterveerweg 4. Dit villaatje in een mengstijl van neorenaissance en chaletstijl dateert uit de late 19de eeuw, en had mogelijk een relatie met de naastgelegen begraafplaats Bergklooster. Uit

het interbellum dateren bijvoorbeeld de landhuisachtige villa's aan de Haersterveerweg 27 (GM) en de Bergkloosterweg 94 en 104, deel uitmakende van een toen langs de flank van de Agnietenberg ontwikkeld villastrookje.

afb. 26-29 Met de klok mee: Bergkloosterweg 44-46, Bergkloosterweg 3-9, Haersterveerweg 4 en Haersterveerweg 23.

Berkum (Brinkhoek)

In de vroege jaren 1960 ontwikkelde de gemeente Zwollerkerspel een bescheiden woonbuurtje, direct langs de westflank van de Agnietenberg. Na de samenvoeging met de gemeente Zwolle is deze ontwikkeling voortgezet, en ontstond het villaparkje Berkum-Brinkhoek. De bebouwing bestaat hier in hoofdzaak uit vrijstaande villa's en bungalows op bijbehorende kavels.

2.6 Begraafplaatsen

Inleiding

Wezenlijk voor de historische ontwikkelingen en het karakter van het gebied zijn de twee begraafplaatsen. De Algemene begraafplaats Bergklooster gaat in oorsprong

terug op het kerkhof van het middeleeuwse klooster op de Agnietenberg. De Algemene begraafplaats Kranenburg omvat het oude gelijknamige landgoed, waarvan de havezate zelf in 1844 is afgebroken. Niet alleen vormen deze aaneengesloten terreinen een belangrijke groenzone in het onderzoeksgebied, maar er bevinden zich ook enkele bijzondere bouwwerken. Op de begraafplaats Bergklooster kwamen ze tot stand in samenhang met de functie van dit terrein. Dit geldt ook voor de tweede begraafplaats, maar hier bleven ook enkele elementen uit de periode van het landgoed behouden.

afb. 30-33 Bovenaan één van de toegangspoorten en de poortgebouwtjes van de begraafplaats Bergklooster. Onderaan de aula en toegangshekken van Kranenburg.

Bergklooster

De begraafplaats Bergklooster is beschermd als een gemeentelijk monument. Het ruimtelijke beeld van de begraafplaats wordt in hoofdzaak gekenmerkt door uitgestrekte grasvelden met enige verspreide beplanting, in de vorm van oude in bolvormen geschoren heesters, coniferen en enkele treurbomen. De graven zijn er in

reeksen gerangschikt, maar zonder tussenpaden. In deze opzet gaat de aanleg vermoedelijk terug op zijn middeleeuwse oorsprong. De in bolvormen geschoren heesters sluiten aan bij 19de-eeuwse ontwikkelingen.

Kranenburg

De eerder uit het landgoed Kranenburg bestaande begraafplaats, wordt in hoofdzaak gekenmerkt door een bosachtige parkaanleg met elementen uit de periode van het landgoed. De omvorming tot begraafplaats vond plaats rond 1930, en in 1933 werd de begraafplaats in gebruik genomen. De bekende tuin- en landschapsarchitecten L. en J. Copijn gingen uit van de bestaande structuren. Aan de bestaande paden voegden ze twee ellipsvormige padenstelsels toe, waarlangs de graven in een parkachtige structuur werden opgenomen. Langs de randen van de begraafplaats bleef de bosachtige structuur behouden, waarin vanaf 1978 ook graven werden gesitueerd (natuurbegraafplaats). De laat 20ste-eeuwse uitbreidingen omvatten het oostelijke terreingedeelte. Hier zijn onder meer de zogeheten boskamers en een hagenpark waar de gravenrijen door beukenhagen worden gescheiden. Verder is er een lelievormige vijver met waterpartij. In vergelijking met de eerdere aanleg is hier eerder uitgegaan van formele structuren.

2.7 Groen- en groenstructuren

Inleiding

In het onderzoeksgebied bevindt zich een groot aantal historische groenstructuren. De oude dekzandrug van de Agnietenberg wordt ook nu nog bepaald door een rijkbebost karakter. Waar het gebied werd gekenmerkt door een agrarisch karakter ging dit door de aanleg van het villawijkje Berkum-Brinkhoek en ook door de verdere verdichting van Berkum-Bruggenhoek voor een deel verloren. Maar toch is zowel in Brinkhoek als Bruggenhoek het landelijke karakter in meer of mindere mate nog te proeven. Aan de buitenzijde van het onderzoeksgebied bleef het open landschap met zijn verspreid liggende boerderijen bewaard.

Van de in het gebied aanwezige bomen is een aantal opgenomen op de gemeentelijke lijst van waardevolle of monumentale bomen. Wanneer deze kwalificaties zijn vermeld wordt dan ook expliciet verwezen naar deze lijst.

Bosgebied

Van een wezenlijke betekenis voor het ruimtelijke beeld van de Agnietenberg is de rijkbeboste omgeving van deze dekzandrug. De bossen concentreren zich in de strook ten oosten van het villaparkje Berkum-Brinkhoek en de Agnietenbergweg,

het gebied ten zuiden van de Haersterveerweg en op de terreinen van begraafplaats Kranenburg. De bebossing waaiert verder uit langs de oostzijde van de begraafplaats Bergklooster, langs de Bergkloosterweg.

afb. 34-37 Met de klok mee: de rijkbeboste Agnietenberg, graslanden tussen de woonbuurten van Berkum-Brinkhoek, het open landschap bij Berkum-Bruggenhoek, de rijkbeboste Haersterveerweg.

Agrarisch landschap

Van het voor de aanleg van het villawijkje Berkum-Brinkhoek en de toenemende verdichting van Berkum-Bruggenhoek aanwezige agrarische landschap bleef het landelijke karakter slechts in beperkte mate behouden. Toch is bij de aanleg van de vier woonbuurten van Berkum-Brinkhoek uitgegaan van het behoud van de tussen deze buurten gelegen graslanden en boerenerven. Het gaat om ruime percelen. Tegelijk met de beplanting langs de straten van deze buurten en in de tuinen van de hier gesitueerde woningen en villa's is het groene karakter dan ook bepalend voor de opzet van Brinkhoek. Bovendien wordt het onderzoeksgebied aan de west-, noord- en oostzijde nog steeds begrensd door oud agrarisch land met weiden, akkers en enkele verspreide boerenerven (buiten het onderzoeksgebied), waardoor de Agnietenberg ook vanuit het buitengebied gezien nog steeds wordt gekenmerkt

door een landelijke context. De agrarische gronden markeren de overgang van het buitengebied naar de rijkbeboste Agnietenberg. Berkum-Bruggenhoek ligt nog altijd als een kleine buurtschap tegen de flanken van de Agnietenberg.

Lijnstructuren

Laanbeplanting komt in het onderzoeksgebied vaak voor, deels samenvallende met de langs de wegen gelegen bossen. De belangrijkste lijnstructuren zijn te vinden langs de hoofdontsluitingswegen in het onderzoeksgebied, onder meer aan de Agnietenbergweg. Ook aan de Bergkloosterweg is laanbeplanting te vinden, deels in de vorm van zware beuken en zomereiken. Ook hier is een aantal bomen als monumentaal aangemerkt. Langs het meest zuidelijke deel van de Bergkloosterweg verwijst de laanbeplanting nog naar het oorspronkelijke verloop van dit tracé, dat in de vroege jaren 1960 is verlegd in de richting van de toen gerealiseerde doorgang onder de A28. Langs het toen nieuw aangelegde gedeelte bevindt zich eveneens laanbeplanting, inmiddels zo'n halve eeuw oud. Verder is er laanbeplanting langs de Brinkhoekweg en de Haersterveerweg, deels als waardevol en monumentaal aangemerkt. Op de begraafplaats Kranenburg maakt de laanbeplanting aan weerskanten van de oprijlaan deel uit van het vroegere landgoed Kranenburg.

Ensembles en individuele groenelementen

In het hele onderzoeksgebied bevinden zich boomgroepen, ensembles en individuele groenelementen, als uitlopers van de bospercelen en lijnstructuren, of als onderdeel van een historisch boerenerf. Tot de meest markante behoren twee hoge lindenbomen langs de rand van het historische erf van de Nemeler Hof (Haersterveerweg 7). Ze zijn aangemerkt als monumentaal. Een markant ensemble bevindt zich op het erf van boerderij De Brinkhoek aan de Agnietenbergweg 4-6.

N.b. ook de beide begraafplaatsen Bergklooster en Kranenburg zijn door hun aanleg en opzet van belang als onderdeel van de groene component van het onderzoeksgebied. Hier wordt volstaan met de verwijzing naar hun ensemblewaarde. Zie paragraaf 2.3.

afb. 38-39 Bovenaan de Agnietenbergweg. Onderaan de twee linden van de Nemelerhof.

3. HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

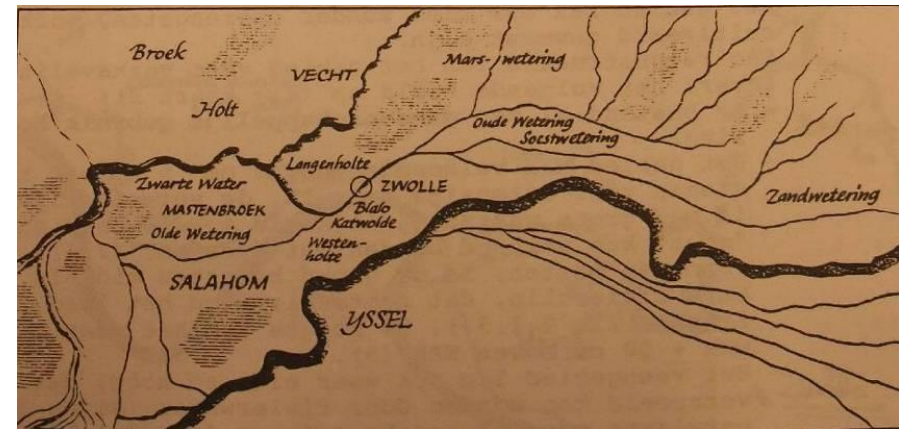
3.1 Ontwikkelingen tot aan de 20ste eeuw

Dekzandruggen en lage natte gronden

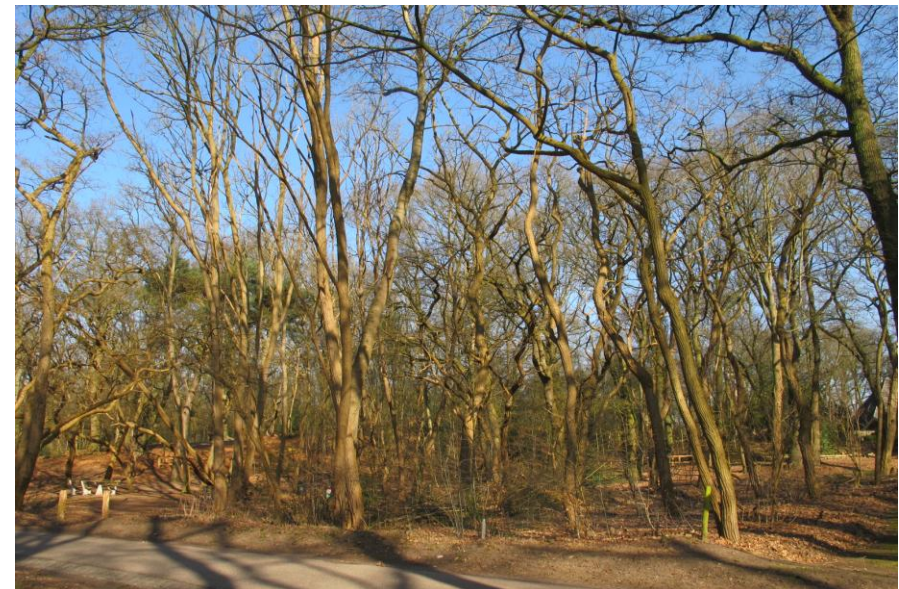
Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een complex gebied van dekzandruggen en lage natte gronden in het stroomgebied van de IJssel, het Zwarte Water en de Vecht, waarbij vooral de hogere dekzandruggen al vroeg door de mens in gebruik werden genomen. Ten zuiden van het Zwarte Water en de Aa bevindt zich een oude dekzandrug, die in noordwest-zuidoostrichting loopt en waarop de binnenstad van Zwolle, het gebied rond de Hoogstraat en ook delen van de wijk Assendorp zijn gelegen. Ten noorden hiervan bevindt zich een tweede dekzandrug, waarop uiteindelijk Dieze, de Diezerenk en de Oosterenk tot ontwikkeling kwamen. Ook de Agnietenberg ontwikkelde zich op een dekzandrug.

Al in de jonge steentijd werd de “Zwolse” zandrug bewoond. De huidige nederzetting is waarschijnlijk rond 800 gevormd. Vanaf deze tijd werd het gebied stukje bij beetje ontgonnen om het te kunnen gebruiken voor akkerbouw. De lager gelegen gronden, zoals het Weezenland, werden in gebruik genomen als weidegebied en hooiland, maar hiertoe moest wel de afwatering worden verbeterd door het graven van sloten. Ook op de zuidelijker gelegen zandruggen ontstonden agrarische nederzettingen, zoals Ittersum, Schelle en Oldeneel. Vermoedelijk gebeurde dit al voor 500 na C. Op de noordelijker gelegen dekzandrug ontwikkelde zich vermoedelijk al in 10de eeuw of eerder bewoning. Hier ontstond een groot enkegebied, met de Diezerenk en de oostelijk hier op aansluitende Oosterenk. De Diezerenk was het kerngebied van de zelfstandige boermarkte Dieze. Ook de andere agrarische gemeenschappen in het gebied waren in markeverband georganiseerd. Buiten de enken, die intensief voor bewoning en landbouw werden gebruikt, lagen uitgestrekte deels onontgonnen gebieden, die uiteindelijk als weide- en hooilanden in gebruik werden genomen.

Het ommeland van Zwolle werd, voor en na de stadsvorming, gaandeweg steeds verder ontgonnen voor agrarisch gebruik. De hoger gelegen gronden op de diverse dekzandruggen werden voornamelijk voor akkerbouw gebruikt, terwijl de lager gelegen delen – onder meer richting de Vecht – dienst deden als weidegebied en hooiland. Hiertoe moest echter wel de afwatering worden verbeterd door het graven van sloten, die water afvoerden naar de diverse natuurlijke waterlopen.

afb. 40 De IJsselvechtdelta rond 800 na Chr. (Illustratie uit Muffels, Cultuurhistorisch-landschappelijk onderzoek Stadshagen).

afb. 41 De rijkbeboste Agnietenberg als onderdeel van de hogere dekzandruggen van Zwolle.

afb. 42 Uitsnede uit een kaart van 1867. Het onderzoeksgebied ligt net buiten de (donker gearceerde) grenzen van Zwolle, in het Zwollerkerspel. De pijl wijst op de met het riviertje de Westerveldse Aa samenvallende gemeentegrens. Pas in 1967 werd het Zwollerkerspel opgenomen binnen de Zwolse gemeentegrenzen.

afb. 43 en 44 De Algemene begraafplaats Bergklooster vindt zijn oorsprong in het laatmiddeleeuwse kerkhof van het klooster op de Agnietenberg.

Zwollerkerspel

Tot augustus 1967 maakte het plangebied deel uit van de gemeente Zwollerkerspel. Als gemeente was deze in 1811 ontstaan uit het gelijknamige schoutambt. In het plangebied vormde de Westerveldse Aa de grens tussen Zwolle en het Zwollerkerspel. Behalve Bergklooster, de Agnietenberg en Brinkhoek behoorden ook kernen als Berkum, Ittersum, Westenholte, Windesheim en Wijthmen tot het Zwollerkerspel. Van deze kernen bestond de direct ten zuiden van Brinkhoek gelegen buurtschap Berkum eeuwenlang uit verspreide bebouwing langs meerdere essen.

Het Sint Agnieten- of Bergklooster

Tot de belangrijkste cultuurhistorische plekken rondom Zwolle behoren de in het plangebied gelegen terreinen van het verdwenen Sint Agnieten- of Bergklooster. Tegenwoordig bestaan ze uit het bos de Agnietenberg en de Algemene begraafplaats Bergklooster.

In 1387 werd vanuit de Moderne Devotie in Windesheim een nieuw klooster gesticht, dat op zijn beurt weer een vervolg was op het in 1384 in de Zwolse binnenstad aan de tegenwoordige Praubstraat opgerichte eerste Zwolse fraterhuis. Omdat de fraters echter een meer afgezonderde plaats zochten, kwamen zij twee jaar later terecht op de ten noorden van de stad gelegen Nemelerberg, de tegenwoordige Agnietenberg. Onder leiding van Geert Grote stichtten zij hier op een stuk grond van ene Egbert Mulert een aan St.- Agnes toegewijd klooster. In 1395 kwam er een kapel, op grond van de erven van de marke Berkum.

Omdat de Zwolse magistraat bezwaar maakte tegen het voornemen van de kloosterlingen om op de Agnietenberg een reguliere gemeenschap te vormen (niet slechts lekenbroeders maar ook geestelijken), weken de kloosterlingen uit richting Dalfsen. Toch bleek het al in 1399 mogelijk te zijn om op de Agnietenberg een regulier klooster te stichten, waardoor men al vrij snel op de oude locatie terugkeerde. Op de 21^e oktober van dat jaar werd de kloosterkerk ingewijd en in hetzelfde jaar is de bijbehorende begraafplaats gewijd. Johannes van Kempen werd de eerste prior van het klooster.

Hij bouwde het klooster uit en zorgde ook voor een nieuwe en grotere kerk. Rond 1470 was de Agnietenberg een bloeiend religieus centrum en inmiddels ook bekend van zijn bekendste kloosterling, Thomas van Kempen (1379/80-1471; beter bekend als Thomas a Kempis), die een jongere broer was van Johannes van Kempen. In 1406 trad hij hier in en een jaar later legde hij er zijn kloostergeloften af. Hij schrijft er zijn

beroemde 'Navolging van Christus'.

Rond 1500 was het klooster op de Agnietenberg over zijn hoogtepunt heen. Na de Reformatie bleef het nog enige tijd behouden, maar in 1572 werd het complex voor een groot deel gesloopt. De nog aanwezige kloosterlingen vertrokken naar Leuven. Uiteindelijk zijn de resterende bouwdelen in 1581 op last van het Zwolse stadsbestuur gesloopt.

Het kloosterterrein na de Reformatie

Van het klooster is met uitzondering van een spitsboog niets behouden gebleven (de boog maakt tegenwoordig deel uit van een grafmonument). Zelfs bestaat er onzekerheid over de precieze locatie van het klooster. Wel geldt met zekerheid dat de tegenwoordige Algemene begraafplaats Bergklooster deel uitmaakt van de vroegere kloosterterreinen. Mogelijk is het oudste gedeelte de plek waar de kloosterkerk heeft gestaan.

Met name W.A. Elberts heeft in zijn *Historische wandelingen in en om Zwolle* (1890) nogal wat pogingen gedaan om de precieze locatie van de kloostergebouwen te traceren. Zo wijst hij onder meer op een stuk grond dat werd begrensd door het landgoed Kranenburg en de bezittingen van de weduwe J.H. van Rooijen. Verder spreekt hij van 'Het Klooster', een strook grond die deel uitmaakt van de huidige begraafplaats. In de loop van de 19de eeuw is langs de omtrekken van deze strook nogal wat puin aangetroffen, dat zou verwijzen naar de oude ringmuur van het klooster. Ook bij uitbreidingen van de begraafplaats rond 1850 is er puin verwijderd. Het werd gebruikt voor verharding van de weg naar Hasselt en ophoging van de dijk richting het Haersterveer (Haersterveerweg).

Toen in 1883 de op de zuidoostelijke hoek van de begraafplaats gelegen oude school en de bijbehorende schoolmeesters- en doodgraverswoning werd afgebroken, kwamen er grote stukken van oude fundamenteën bloot te liggen. Zelfs kwamen kort voor 1940 bij een vergroting van de begraafplaats hele 'gangen' bloot te liggen. De van religieuze voorstellingen voorziene stenen die men aantrof, kwamen in het toenmalige Provinciaal Overijssels Museum terecht. Met de rest van het puin werden de kerkhofpaden verhard.

Verder moet hier nog worden gewezen op de Bomhof en de Molenbelt. Eerstgenoemd terrein betreft een stuk bouwland dat Elberts aantrof tussen Kranenburg en het Bergklooster. Hier zou de boomgaard van het klooster zijn geweest. Eén van de hoogtes op het terrein van Kranenburg draagt de naam Molenbelt en zou verwijzen naar de korenmolen van het klooster.

Tenslotte, ongeveer evenwijdig aan de toegangslaan van het vroegere landgoed

Kranenburg (de naar de Prinsenpoort leidende Prinsenlaan) en de iets meer naar het oosten liggende (buiten het plangebied vallende) Berkumerbrug over de Overijsselse Vecht, zou de weg van het klooster naar de Berkumerbrug hebben gelegen. In 1449 hadden de kloosterlingen al een brug over de Vecht gebouwd. In 1451 werd door de stad Zwolle en het klooster een nieuwe brug aangelegd. De bedoelde toegangslaan wordt in de volksmond ook wel de 'Kloosterallee' genoemd.

afb. 45 en 46 Vroegere beheerderswoning van de begraafplaats Bergklooster (1883). Op de onderste foto het uit 1888 daterende toegangshek van de begraafplaats.

Begraafplaats Bergklooster

Het terrein van de huidige Algemene begraafplaats Bergklooster vormt het meest noordelijke deel van de in het plangebied gelegen begraafplaatsen. Bergklooster ligt ingeklemd tussen de Haersterveerweg (w.), de Agnietenbergweg (n.) en de Bergkloosterweg (o.). In het zuiden sluit deze begraafplaats aan op de begraafplaats Kranenburg.

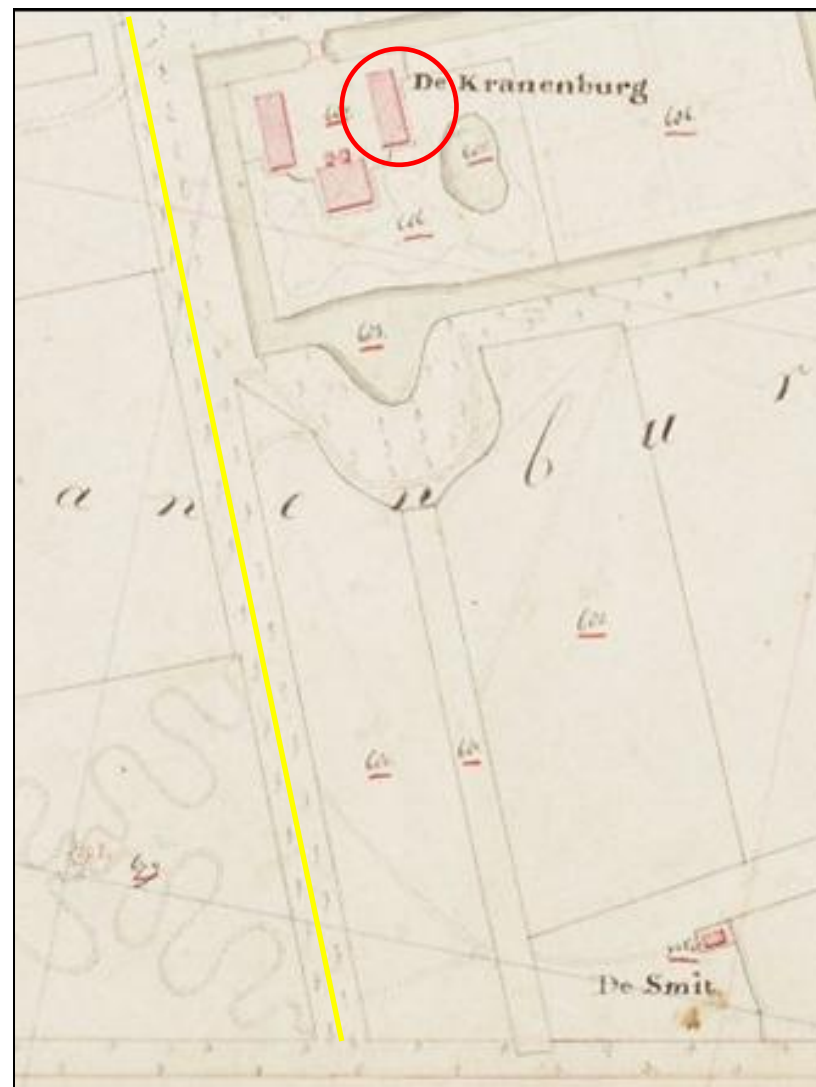
Bergklooster wordt ook wel 'Het Klooster' genoemd, in eigendom van en beheerd door de Vereniging Begraafplaats Bergklooster. Deze vereniging gaat terug tot op zijn minst 1829. Nog steeds zijn er de oude buurtschappen Berkum, Haerst, Herfte, Wijthmen en Langenholte, Genne en Genne-Overwaters in vertegenwoordigd. In het verleden zullen zij het beheer over de vroegere kloosterbezittingen hebben overgenomen. De buurtschappen bleven in de loop van de tijd doorgaan met het begraven op de vroegere kloosterbegraafplaats, wat op zijn minst vanaf de 16de eeuw gebeurde.

De vereniging speelde een doorslaggevende rol bij de vergrotingen van de begraafplaats (onder meer in 1890), maar bijvoorbeeld ook bij de bouw van een nieuwe beheerderswoning. Zo werd hierboven al vermeld dat in 1882-1883 de oude school met bijbehorende woning alsmede een oude beheerderswoning op de zuidoostelijke hoek van de begraafplaats zijn gesloopt. Tegelijk is een nieuwe beheerderswoning gebouwd (Bergkloosterweg 92). Uit dezelfde tijd moet het voormalige schooltje dateren dat zich aan de Bergkloosterweg 3-9 bevindt. In 1887-1888 besloot de vereniging tot het oprichten van een nieuw toegangshek. Het houten hek werd toen vervangen door een smeedijzeren exemplaar.

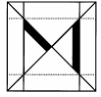
Tot de meest in het oog vallende objecten op de begraafplaats behoren de hardstenen zerk van Jan Mulert uit 1540 en het ter ere van Thomas van Kempen opgerichte monument uit 1919 (ontwerp P.J.H. Cuypers).

Havezate Kranenburg

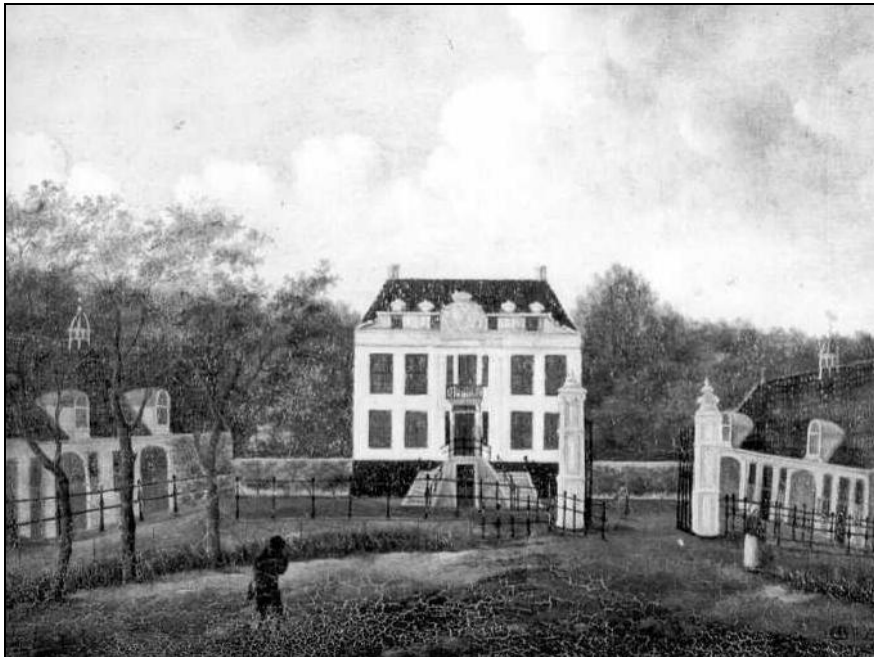
Lang voordat er de begraafplaats Kranenburg werd aangelegd, bestond hier de havezate 'Craanenburg'. Deze bestond sinds de middeleeuwen en er waren leden van de ridderschap gevestigd. In 1471 wordt de havezate voor het eerst genoemd, toen de familie Campherbeek eigenaar was. Hierna kwam het goed in handen van de familie Mulert. Na verwoesting in 1580 werd de ruïne pas in 1642 afgebroken en vervangen door een nieuw huis. Kranenburg was toen eigendom van Rutger van Haersolte. Nadat de familie Vos de Wael het landgoed in de vroege 19de eeuw in handen had gekregen, vonden er alleen nog maar jachtpartijen plaats. De havezate zelf werd in 1844 gesloopt. Alleen de al vermelde Prinsenpoort die de toegang tot

afb. 47 Uitsnede uit de kaart van 1832 (watwaswaar). Zichtbaar is de in 1844 gesloopte havezate De Kranenburg. Het omcirkelde bouwhuis en de omgrachting zijn bewaard gebleven. De gele lijn markeert de eveneens nog bestaande toegangslaan in de richting van de toenmalige hessenweg (Kranenburgweg).

het terrein vormde, één van de twee bouwhuizen, en de oude landgoedaanleg met de bijbehorende grachten, bleven over. De poort vormt nu de toegang tot de begraafplaats, maar is door de aanleg van de A28 iets verder naar het noorden komen te staan. Het bouwhuis staat vlakbij het crematorium. Dit gebouw is lang door de gemeentelijke kwekerij gebruikt en tegenwoordig eveneens bij de begraafplaats in gebruik.

afb. 48 De 17de-eeuwse havezate Kranenburg, gezien vanuit het noorden. Van de flankerende bouwhuizen maakt er het linker (oostelijke) exemplaar tegenwoordig deel uit van de begraafplaats Kranenburg.

afb. 49 en 50 Bewaard gebleven toegangspoort (rijksmonument) en omgrachting van de vroegere havezate. De poort lag oorspronkelijk direct aan de Kranenburgweg, maar is in verband met de A28 meer naar het noorden komen te liggen.

Begraafplaats Kranenburg

In 1926 werd de gemeente Zwolle eigenaar van het landgoed. Reden voor de aankoop was het ruimtegebrek bij de Algemene begraafplaats aan de Meppelerstraatweg, een begraafplaats die was aangelegd in 1824. Omdat het niet mogelijk was om deze uit te breiden, werd naar een andere locatie gezocht. Met de aankoop van Kranenburg bestond de mogelijkheid om niet alleen een begraafplaats aan te leggen, maar ook om er een stadspark realiseren. Dit zou dan een pendant worden van het Engelse Werk aan de zuidwestzijde van de stad.

In 1928 schreef de gemeente een prijsvraag uit voor de aanleg van het gravenpark. Winnaar werden de bekende tuin- en landschapsarchitecten L. en J. Copijn. Zij gingen uit van de bestaande structuren van het landgoed. Aan de bestaande paden voegden ze twee ellipsvormige padenstelsels toe, waarlangs de graven in een parkachtige structuur werden opgenomen. Grote grafvelden met schier eindeloze reeksen dienden te worden vermeden.

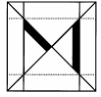
Door de combinatie van een bos met een parkaanleg en een grote vijver is de aanleg verwant aan de Engelse landschapstijl. In de as van de entree kwam de aula te staan, een van een rieten kap voorzien gebouw dat is ontworpen door stadsarchitect W.B.M. Beumer. Pal daarachter kwam de grote vijver. Alhoewel in het ontwerp ook een crematorium met columbarium was opgenomen, is dit onderdeel pas ruim na de oorlog gerealiseerd. In 1933 werd de begraafplaats in gebruik genomen.

Net als Bergklooster is ook Kranenburg een aantal keren uitgebreid. Zo werd in 1978 het bosgedeelte in gebruik genomen. De graven zijn hier gesitueerd in zogeheten boskamers. Verder vond in 1991-1992 een vergroting plaats naar een ontwerp van de firma Copijn, die het hagenpark aanlegde. De gravenrijen worden hier door beukenhagen gescheiden. Dit terreingedeelte op het meest oostelijke deel van het terrein onderscheidt zich bovendien door een liliëvormige vijver met waterpartij. In tegenstelling tot de eerdere uitbreiding sluit dit gedeelte veel meer aan bij de vooroorlogse aanleg.

In 1984 is een crematorium op Kranenburg gebouwd. Het gaat hier evenwel niet om een gemeentelijk initiatief, maar een project van de Koninklijke Vereniging voor Facultatieve Crematie en Monuta. Dit gebouw is in 1991 ingrijpend verbouwd en gemoderniseerd. Verder is de begraafplaats in de vroege 21^e eeuw uitgebreid op de terreinen van de vroegere stadskwekerij in de oksel van de A28 en de Bergkloosterweg. De kwekerij verhuisde in 2007 naar de Herfterlaan.

afb. 51 en 52 Boven het bouwhuis (rijksmonument) van de vroegere havezate Kranenburg. Beneden de uit 1933 daterende aula van de gelijknamige begraafplaats.

Berkum-Brinkhoek

Het voormalige buurtschapje Berkum-Brinkhoek dat het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied vormt – waar later een villawijkje is ontwikkeld – bestond lange tijd nog uit een landelijk gebied met slechts enige sporadische bebouwing. Dit is goed te zien op de topografische kaart van 1865. Het gebied ten westen van de begraafplaats Bergklooster wordt hier de Brinkhoek genoemd.

Waar zich nu de sportterreinen van de voetbalvereniging H.T.C. bevinden, was een schietbaan, direct ten westen van de Haersterveerweg. Aan het begin van de Haersterveerweg is hier een herdenkingsmonument geplaatst (bij de aansluiting op het Meanderpad) voor zeven op 13 oktober 1944 gefusilleerde personen. Het monument is ontworpen door de bekende Zwolse architecten H. Mastenbroek en J.H. de Herder. Steenhouwerij G. Beernink & Zn. maakte het object.

Meer naar het noorden, op het huidige adres Haersterveerweg 7, bleef het boerderijcomplex bewaard dat bekend staat als het Hof te Nemelen, ook wel 't Hof, of de Horstman Hoeve. De boerderij is beschermd als een gemeentelijk monument (ZLG00322). In zijn huidige verschijningsvorm dateert dit bouwwerk uit de 19de eeuw, maar het gaat om een verbouwing van een oudere boerderij. Het bouwwerk is uitgevoerd als een hallehuisboerderij met een middenlangsdeel en oude ankerbalkgebinten. Er is een bijbehorende schuur.

Van de andere in dit deel van het onderzoeksgebied gesitueerde boerderijen moet nog de Brinkhoef worden genoemd. Ook hier gaat het om een nog bestaand complex, gelegen langs de noordflank van de Agnietenberg (Agnietenbergweg 4-6).

afb. 53 Herdenkingsmonument aan de Haersterveerweg.

afb. 54 en 55 Het Hof te Nemelen in 1943 (RCE) en in 2013.

Berkum-Bruggenhoek

De tweede buurtschap in het onderzoeksgebied – Bruggenhoek – is bijvoorbeeld te zien op de kadastrale kaart van 1832. In de zuidoostelijke hoek, waar de Bergkloosterweg aantakt op de Kranenburgweg, bevond zich in die periode reeds enige verspreide bebouwing. In 1907 zou er een School met den Bijbel worden gevestigd (Bergkloosterweg 44-46) en bovendien kwam er een 'Lokaal voor Christelijke Belangen' (1928). Vooral vanaf het interbellum zou Bruggenhoek uitgroeien tot een klein 'dorp in het dorp', met een cluster van boerderijtjes en woonhuizen aan enige aftakkingen van de Bergkloosterweg. Langs deze weg concentreerde zich enige lintbebouwing.

afb. 56 Berkum-Bruggenhoek op de kaart van 1832 (watwaswaar), met enige verspreide bebouwing. Langs de gele lijn de tegenwoordige Kranenburgweg. Bij de pijl de Bergkloosterweg. Rechts boerderij De Hilberdink (Bergkloosterweg 12, 14, 16).

3.2 Veranderingen in de 20ste eeuw

Aanleg van de A28

Tot diep in de 20ste eeuw zou het onderzoeksgebied zijn landelijke karakter behouden; zoals gezegd wordt de Agnietenberg zelfs nu nog gekenmerkt door een landelijk karakter. Dat neemt niet weg dat direct langs de zuidzijde de drukke A28 is te vinden.

In de jaren dertig werd in en rond Zwolle druk gewerkt aan een nieuwe infrastructuur, mede in het kader van het Rijkswegenplan. Er werd een begin gemaakt met de aanleg van een stadsring, waarvoor het sterk toenemende doorgaande verkeer niet lager door de bebouwde kom van Zwolle hoefde. Dit betekende een flinke ontlasting voor het verkeer in de woonwijken en het drukke singelgebied. Vlakbij de Agnietenberg kwam de Ceintuurbaan te liggen, deel uitmakende van de Ring Oost.

Midden jaren dertig werden de plannen concreet voor de aanleg van de nieuwe Rijksweg A28, die ook onderdeel van de ring zou gaan vormen. De weg kwam kort voor de Tweede Wereldoorlog grotendeels af, en kwam langs de zuidzijde van het onderzoeksgebied ter hoogte van de Kranenburgweg ofwel de oude hessenroute te liggen. Na de oorlog werd de A28 gepromoveerd tot snelweg. Rond 1965 is een talud gerealiseerd waardoor de weg hoger kwam te liggen. De Agnietenberg en de begraafplaats Kranenburg werden toegankelijk gemaakt via doorgangen in dit talud. Ook is de oude toegangspoort van Kranenburg meer naar het noorden verlegd, op korte afstand achter het talud.

Enige verstedelijking langs de Agnietenberg

Toen in 1967 de gemeente Zwollerkerspel binnen de Zwolse gemeentegrenzen werd opgenomen, breidde Zwolle zich zowel in zuidelijke als in noordelijke richting uit. In het noorden werden al vanaf de late jaren 1950 de uitbreidingswijken Holtenbroek en de Aa-landen ontwikkeld. De stadsuitbreidingen vonden plaats op basis van de in de vijftiger jaren vastgestelde plannen van stedenbouwkundige prof. S.J. van Embden. Zijn ontwerpen waren gericht op grootschalige uitbreidingen in noord- en noordwestelijke richting. Vooralsnog was er minder eenduidigheid over nieuwe invullingen ten oosten van de Ceintuurbaan, ofwel het gebied van Berkum en de Agnietenberg. Bij de planvorming zal de gemeentegrens met het Zwollerkerspel, die de loop van de Westerveldse Aa volgde, waarschijnlijk nog een barrière hebben gevormd.

Hoe het ook zij, de Agnietenberg zou zijn landelijke en groene karakter in

belangrijke mate weten te behouden. Tijdens het interbellum trad er langs de Agnietenberg enige verdichting op, toen hier langs de Bergkloosterweg en de Haersterveerweg enkele middenstandsvillaatjes werden gebouwd. Hier kwam bijvoorbeeld de als een gemeentelijk monument beschermde villa aan de Haersterveerweg 27 te staan. Dit in 1934 vlakbij de Agnietenplas gebouwde pand bevindt zich in de bosrijke omgeving van de Agnietenberg. De rond 1970 door zandwinning ontstane Agnietenplas ontwikkelde zich tot een belangrijk recreatiegebied en in 1960 kwam er op de Agnietenberg zelfs een camping. Kort na de oorlog werden aan de Bergkloosterweg door bemiddeling van de vlakbij aan de Ceintuurbaan gevestigde Philipsfabriek vier houten noodwoningen gebouwd. Verder verdichte zich aan het doorgaande tracé van de Bergkloosterweg maar ook ten oosten daarvan de bebouwing van Berkum-Bruggenhoek, overigens zonder dat het dorpse karakter hier verloren ging.

Villawijk Berkum-Brinkhoek

De enige 'grootschalige' uitbreidingsgolf op de Agnietenberg vond plaats in het agrarische gebied tussen de Brinkhoekweg en de Agnietenbergweg. Hier werd grofweg vanaf 1965 tot 1990 een uit vier woonbuurten bestaand villawijkje ontwikkeld, te beginnen in het meest noordelijke deel van dit gebied waar nog in de periode van het Zwollerkerspel het eerste buurtje is aangelegd. Vanaf 1967 is het verstedelijkingsproces hier door de gemeente Zwolle voortgezet, vermoedelijk voortbordurende op de reeds door het Zwollerkerspel ontwikkelde plannen. Er kwamen bungalows, villa's en middenstandswoningen aan straten met een speelse en autoluwe opzet. Geheel overeenkomstig de stedenbouwkundige ontwikkelingen in de jaren 1970 en 1980 werd uitgegaan van woonerven wat in de drie jongste buurten van Brinkhoek nog steeds goed is te zien. Een belangrijke rol werd toebedeeld aan de groencomponent, waarbij het weidelandschap zoveel mogelijk werd gespaard. Karakteristiek zijn dan ook nog steeds de uitgestrekte graslanden die de vier buurten van elkaar scheiden en waardoor de verstedelijking er op gepaste afstand blijft van de centraal gelegen monumentale Nemelerhof.

Overige ontwikkelingen

In gelijke tred met de ontwikkeling van Berkum-Brinkhoek zijn in de zuidwestelijke hoek van het onderzoeksgebied de hier gelegen sportterreinen ontwikkeld (de Pelikaan). Hier bevond zich eerder aan de westzijde van de Haersterveerweg een schietbaan. De sportterreinen grenzen er aan de bossen ten westen van de begraafplaats Kranenburg (Schrevenbos). Tenslotte, een markant onderdeel op de Agnietenberg was het oude Theehuis.

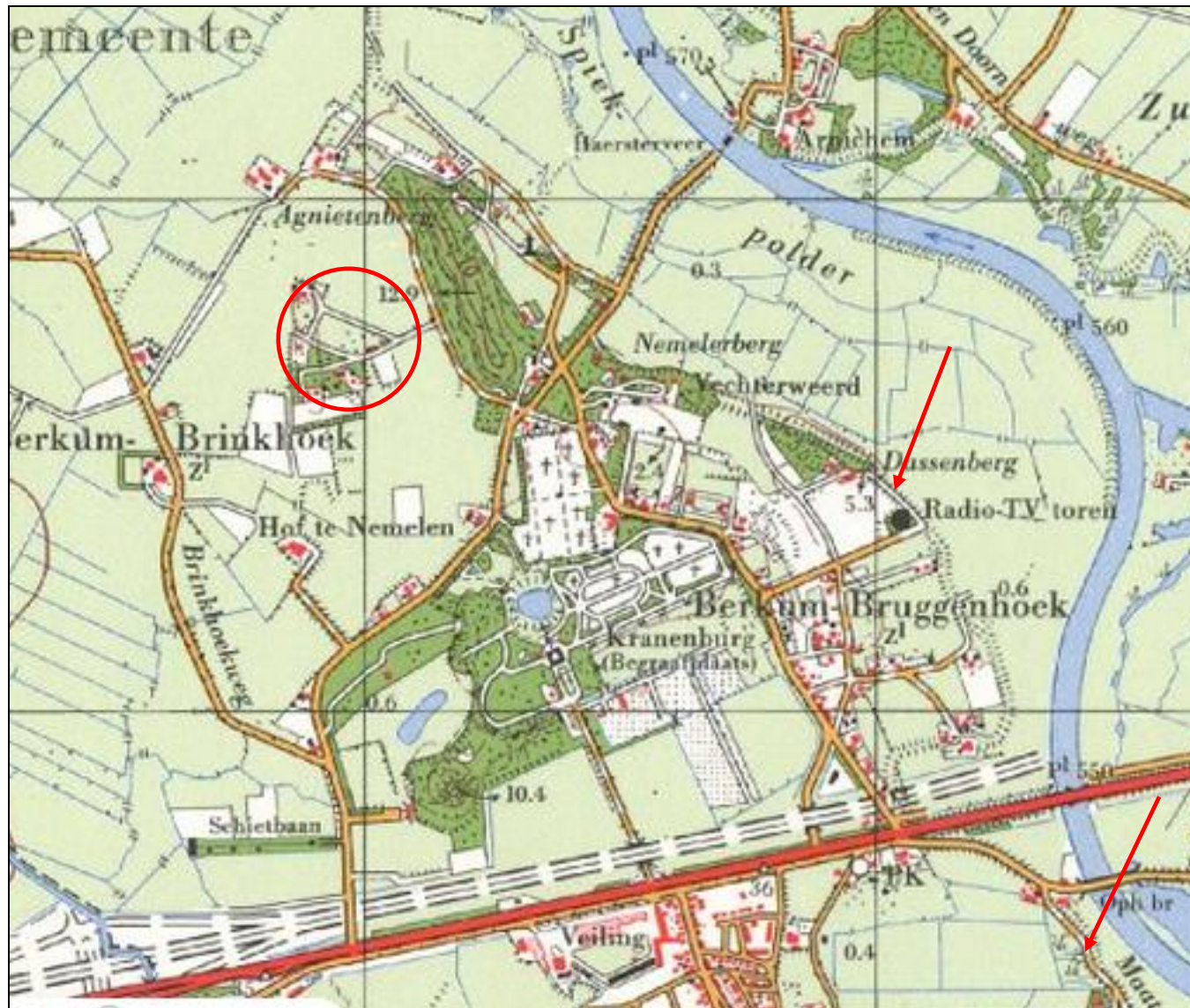
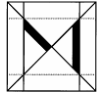
Deze uitspanning ging in oorsprong op zijn minst terug tot de vroege 18de eeuw, toen er sprake was van een boerenherberg. In 1991 ging de toenmalige horecagelegenheid evenwel in vlammen op. Een jaar later vond de herbouw plaats, waarbij is uitgegaan van de reconstructie van het verbrande bouwwerk.

afb. 57 en 58 Bovenaan is de naoorlogse bebouwing te zien die deel uitmaakt van de lintbebouwing langs de oostzijde van de Bergkloosterweg, die hier de rand markeert van Berkum-Bruggenhoek. Op de onderste foto het na een brand in 1991 geheel herbouwde Theehuis op de Agnietenberg.

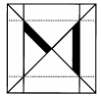
afb. 59 Topografische kaart 1890 (watwaswaar). Goed is te zien dat het hier gaat om een oude agrarische nederzetting op de dekzandrug, op de overgang naar de lager gelegen weidegronden langs de Overijsselse Vecht. De akkers en boerenerven bevinden zich op de kranselings rondom de dekzandrug gesitueerde hoger liggende gronden (eveneens in wit aangeduid), onder meer de Nemelerhof (Haersterveerweg 7), de Brinkhoef (Agnietenbergweg 4-6) en het Hilberdink (Bergkloosterweg 12-14). Rechtsonder strekt het buurtschapje Bruggenhoek zich uit langs de flanken van de dekzandrug. Onderlangs leidt de hessenweg (Kranenburgweg) naar de tolplaats bij de toenmalige Berkumerbrug bij Berkum (buiten het onderzoeksgebied).

afb. 60 Topografische kaart 1964 (watwaswaar). In het noordelijke deel van Berkum-Brinkhoek is door de gemeente Zwollerkerspel een begin gemaakt met de ontwikkeling van een nieuwe woonbuurt (Nemelerbergweg). Er zijn hier dan nog steeds enkele oude erven. Rechtsonder is het tracé van de Kranenburgweg in noordelijke richting verlegd en doorgetrokken over de nieuwe Berkumerbrug. Parallel aan de Kranenburgweg is de verbreding van de A28 in ontwikkeling. Bij de twee pijlen is de oude Vechtdijk te zien (is deels de Maatgravendijk).

afb. 61 Topografische kaart 1975 (watwaswaar). De drie resterende buurten van het villaparkje Brinkhoek moeten nog worden ontwikkeld. Bij de pijl is te zien dat het meest zuidelijke deel van de Bergkloosterweg inmiddels in westelijke richting is verlegd. Bovenaan de rond 1970 door zandwinning ontstane Agnietenplas, met vlakbij het kampeerterrein dat in 1960 op de Agnietenberg is aangelegd.

afb. 62 Topografische kaart 1988 (watwaswaar). In de wijk Brinkhoek is begonnen met de ontwikkeling van het vierde woonbuurtje. Linksonder zijn de sportterreinen te zien die hier dan inmiddels zijn aangelegd.

afb. 63 Topografische kaart 1995 (watwaswaar). Let op de bewaard gebleven groene ruimtes tussen de vier woonbuurten van Brinkhoek. Langs de zuidrand van de begraafplaats Kranenburg bevond zich de gemeentelijke kwekerij.

4 QUICKSCAN CULTUURHISTORISCHE KWALITEIT

4.1 Cultuurhistorische waarden: algemene omschrijving

Rijke historie

Het onderzoeksgebied ligt langs de noordflank van de bebouwde kom van Zwolle. Terwijl de Agnietenberg vanuit de stad gezien door het talud van de A28 aan het zicht wordt onttrokken, wordt het huidige beeld voorbij dit talud nog steeds bepaald door een rijkbebost karakter. Niet alleen de groene flanken van de Agnietenberg (Nemelerberg) zetten de toon, maar ook de begraafplaatsen Bergklooster en Kranenburg met hun hoge geboomte. Eerstgenoemde begraafplaats dateert in oorsprong uit de late middeleeuwen, toen op de Agnietenberg een klooster van de Moderne Devotie werd gesticht.

Nog voor de samenvoeging van het Zwollerkerspel met de gemeente Zwolle in 1967 is op de Agnietenberg een bescheiden begin gemaakt met de ontwikkeling van het villawijkje Berkum-Brinkhoek. Door de aanleg ging het agrarische karakter in dit deel van het onderzoeksgebied deels verloren, maar in de opzet van deze wijk is uitgegaan van het behoud van grote groenpercelen. Nog steeds worden de vier woonbuurtjes er door uitgestrekte graslanden van elkaar gescheiden, waardoor het vroegere agrarische karakter hier ook nu nog enigszins kan worden ervaren.

Ook in het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied – Berkum-Bruggenhoek – trad verdichting op, maar hier gaat het om een groeiproces dat zich gedurende de 20ste eeuw in fasen voltrok. Dit deel van het gebied wordt gekenmerkt door een landelijk karakter, met geclusterde boerderijtjes, burgerhuizen en overige objecten.

De Agnietenberg is dan ook slechts in beperkte mate opgenomen in het Zwolse verstedelijkingsproces, waardoor het historische karakter er goed behouden is gebleven. De historische gelaagdheid is goed herkenbaar en van belang vanwege de complexe ontwikkelingsgeschiedenis die nauw verbonden is met die van de stad Zwolle en het omringende platteland. Er zijn diverse relictten die een helder beeld geven van de rijke geschiedenis van het gebied, waaronder de twee genoemde begraafplaatsen, maar bijvoorbeeld ook de uit de prestedelijke periode daterende infrastructurele elementen. Zowel intern als naar buiten vormen de oude wegen nog steeds belangrijke verbindingen.

Aan de west-, noord- en oostzijde van het onderzoeksgebied bleef het open agrarische landschap behouden, deels gelegen in de bocht van de Overijsselse Vecht.

4.2 Historische ruimtelijke structuren

Het onderzoeksgebied heeft als totaal belangrijke historische betekenis vanwege de oude en complexe ontwikkelingsgeschiedenis, waarvan ook de prestedelijke periode door een groot aantal structuren en artefacten goed herkenbaar is gebleven. Zelfs zijn er de sporen terug te vinden uit de late middeleeuwen (verdwenen klooster op de Agnietenberg). Bij de waardenbepaling van de historische structuren betreft het die aanwezige c.q. zichtbare en nog goed herkenbare structuren, die kenmerkend zijn voor de perioden waarin ze zijn ontstaan, dan wel voor een specifieke ontwikkeling binnen de wijk (functie).

De belangrijkste historische ruimtelijke structuren zijn:

Uit de periode voor 1900

- Het tracé van de langs de flanken van de Agnietenberg gelegen Agnietenbergweg, oorspronkelijk niet meer dan een pad ter verbinding van een aantal aanpalende boerderijen;
- De Bergkloosterweg. Tezamen met de Haersterveerweg vormt deze weg de belangrijkste prestedelijke verbinding op de Agnietenberg, in het verleden niet meer dan een onverharde landweg;
- Het tracé van de Brinkhoekweg, net als de Agnietenbergweg oorspronkelijk slechts een zandpad waarlangs zich enkele verspreide boerderijen bevonden;
- Het tracé van de Haersterveerweg, tezamen met de Bergkloosterweg de belangrijkste prestedelijke verbinding in het onderzoeksgebied;
- De oude Vechtdijk die zich langs de oostzijde van het buurtschapje Berkum-Bruggenhoek bevindt;

Van groot belang voor de ruimtelijke context van het gebied is dat nog steeds kan worden gezien hoe de agrarische nederzetting zich hier heeft ontwikkeld op de dekzandrug, waarbij de akkers en (deels nog aanwezige) boerenerven op de hoger gelegen gronden kwamen te liggen. De weidegronden en graslanden markeren de overgang naar de lager gelegen gebiedsdelen, onder meer richting de Overijsselse Vecht. De bewaard gebleven boerderijen (waaronder De Brinkhoef aan de Agnietenbergweg 4-6, de Nemelerhof aan de Haersterveerweg 7, en het Hilberdink aan de Bergkloosterweg 12-14) accentueren nog steeds het agrarische karakter van het onderzoeksgebied.

Van belang is verder de uit enkele aftakkingen van de Bergkloosterweg bestaande infrastructuur in de meest zuidoostelijke hoek van het gebied (Berkum-Bruggenhoek), die karakteristiek is voor de in dit deel van de wijk gelegen oude buurtschap. Ook van belang zijn de bewaard gebleven lanen, grachten en overige restanten van de vroegere havezate Kranenburg, waaronder de nu als oprijlaan van de gelijknamige begraafplaats dienende toegangslaan en één van de twee bouwhuizen.

De **historische gelaagdheid** uit zich onder meer in de aanwezigheid van interessante ruimtelijke structuren en ensembles met cultuurhistorische waarde. Tezamen vertellen deze ensembles het verhaal van het onderzoeksgebied. Op de Agnietenberg gaat het om de volgende waardevolle ensembles:

- **Berkum-Bruggenhoek/Bergkloosterweg**

In de zuidoosthoek van het onderzoeksgebied – ten oosten van het zuidelijke deel van de Bergkloosterweg – concentreerde zich reeds in de prestedelijke periode enige agrarische bebouwing. Mede doordat er in de vroege 20ste eeuw een schooltje kwam te staan en er ook een evangelisatielokaal is gebouwd, ontwikkelde zich hier een buurtje met een dorps karakter. De bebouwing dateert er in hoofdzaak uit de 20ste eeuw, toen er behalve de boerderijtjes ook steeds meer burgerhuizen kwamen te staan. Diverse objecten ondergingen deels ingrijpende verbouwingen. Toch vormt Berkum-Bruggenhoek nog steeds een karakteristiek buurtschapje dat een helder beeld geeft van de historische ontwikkelingen.

De bebouwing langs de noordelijke helft van de Bergkloosterweg wordt gekenmerkt door een lint met enige vrijstaande woningen uit diverse periodes. Ten noordoosten van de begraafplaatsen Bergklooster en Kranenburg omvat dit ensemble onder meer een dorpschooltje uit circa 1885, maar ook enkele villa's uit het interbellum en vier houten noodwoningen van kort na de oorlog. Op nr. 92 staat de historische beheerderswoning van de begraafplaats Bergklooster. De ensemblewaarde van deze lintbebouwing wordt versterkt in combinatie met de hoge laanbeplanting langs de Bergkloosterweg en het bosrijke karakter van deze omgeving.

- **begraafplaatsen**

De op elkaar aansluitende begraafplaatsen Bergklooster (GM) en Kranenburg vormen een belangrijk historisch ensemble van structuren,

aanleg, groen, gebouwde artefacten en historische grafmonumenten.

De zoals gezegd als een GM beschermde begraafplaats Bergklooster bestaat uit grasvelden en ligt ingebed tussen bosachtige randen. De toegang tot het terrein wordt gemarkeerd door twee poortgebouwtjes en enkele smeedijzeren hekwerken. Er is een groot aantal (historische) graven, waaronder de grafzerk van Jan Mulert (GM). Bovendien staat hier het gedenkteken voor Thomas a Kempis (GM). Een groot aantal bomen op het terrein is als waardevol en monumentaal aangemerkt.

Kranenburg omvat het vroegere gelijknamige landgoed, waarvan de landschappelijke parkaanleg en de bebossing zijn opgenomen in de structuur van de begraafplaats. Van belang is hier onder meer de landschappelijke aanleg, met een vijverpartij en bosschages. Een groot aantal bomen is als waardevol en monumentaal aangemerkt. Rondom de locatie van de verdwenen havezate bleven de historische grachten en één van de twee bouwhuizen behouden. Verder zijn ook de diverse objecten die rond 1930 bij de omvorming tot begraafplaats zijn gebouwd, van belang (aula c.a., toegangshekken, beheerderswoning).

Gebiedsdelen met beperkte of zonder cultuurhistorische waarde

- Omgeving knooppunt Ceintuurbaan (ring) / A28 (buiten het plangebied);
- Talud A28 (buiten het plangebied);

4.3 Historische bouwkunde

Een aantal objecten in het onderzoeksgebied heeft cultuurhistorische waarde. Dat wil zeggen dat er sprake is van objecten en ensembles die voldoen aan de volgende criteria:

- Objecten en complexen met architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerp kwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie;
- Objecten, complexen en ensembles met een bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarde, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante locaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks);
- Gaafheid, d.w.z. objecten en ensembles die in belangrijke mate ongewijzigd zijn gebleven sinds de bouwtijd of waarbij wijzigingen zeer zorgvuldig zijn aangebracht. Objecten en ensembles die in sterke mate zijn veranderd door

het wijzigen van (winkel)puien, daken (dakkapellen, ophogingen, karakteristieke detailleringen, stukken of sausen van de gevels, etc. voldoen niet aan dit criterium;

- Objecten en complexen met een monumentenstatus (rijks- en gemeentelijke monumenten).

Het gaat om de volgende objecten (n.b. in deze lijst zijn ook de door Buro 2 in 2002 geselecteerde boerderijen opgenomen):

- Agnietenbergweg 2 (boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Agnietenbergweg 4-6 (boerderij De Brinkhoef, boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Bergkloosterweg 3-9 (vrml. school)
- Bergkloosterweg 11 (begraafplaats Bergklooster) = GM
- Bergkloosterweg 11 (grafzerk Jan Mulert) = GM
- Bergkloosterweg 12, 14, 16 (boerderij De Hilberdink, boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Bergkloosterweg 42 (vrml. evangelisatielokaal)
- Bergkloosterweg 44-46 (vrml. school)
- Bergkloosterweg 62 I (RTV-toren)
- Bergkloosterweg 64, 66, 68, 70 (houten noodwoningen)
- Bergkloosterweg 88 (boerderijtje)
- Bergkloosterweg 92-92a (beheerderswoning)
- Bergkloosterweg 94 (woning)
- Bergkloosterweg 104 (woning)
- Bergkloosterweg z.n. (bij 11) (monument Thomas a Kempis) = GM
- Haersterveerweg 4 (woning)
- Haersterveerweg 7 ('t Hof te Nemelen) = GM
- Haersterveerweg 27 = GM
- Haersterveerweg z.n. (herdenkingsmonument)
- Kranenburgweg 3 (begraafplaats: bouwhuis en toegangshek) = RM
- Kranenburgweg 5-7-7a (aula c.a., beheerderswoning, toegangshekken, aanleg begraafplaats Kranenburg)

N.b. Aan de lijst van gebouwde objecten is ook een in het onderzoeksgebied aangetroffen gedenkteken opgenomen:

- Haersterveerweg z.n. (oorlogsmonument)

►► Waardering van de objecten en ensembles

De bebouwing die aan de eerder in deze paragraaf genoemde criteria voldoet is weergegeven op de bijgevoegde **cultuurhistorische waardenkaart**, in hoofdstuk 6 en in de bijlage met de objectenlijst. In hoofdstuk 6 worden de objecten met een monumentstatus genoemd, overige objecten met een hoge en een zeer hoge cultuurhistorische waarde, en met een attentiewaarde. Verder worden ook de bomen genoemd die als waardevol of monumentaal zijn aangemerkt. De objectenlijsten in dit hoofdstuk omvatten een volledig overzicht van alle adressen. In de bijlage worden de objecten met een hoge en een zeer hoge cultuurhistorische waarde, en met een attentiewaarde vergezeld van een foto en een korte omschrijving van de karakteristiek. Tegelijk is in deze lijst in kleur de cultuurhistorische kwaliteit weergegeven, zoals die ook op de cultuurhistorische waardenkaart is aangeduid.

Verder is er voor gekozen om ook het in het onderzoeksgebied aangetroffen herdenkingsmonument (Haersterveerweg/hoek Meanderpad) in de waardering op te nemen. Op de waardenkaart zijn ook de historische boerderijen aangeduid (B).

■ Zeer hoge cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles, met hoge architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerpqualiteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen door bijvoorbeeld woningbouwcorporaties, particulieren e.d. of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks). Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

■ Hoge cultuurhistorische waarde:

Objecten en/of ensembles met architectuurhistorische waarden: d.w.z. kenmerkend voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke

situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)

Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

Attentiewaarde:

Objecten en/of ensembles die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied van (enig) historisch belang zijn, maar niet direct beschermenswaardig zijn. De objecten voegen zich in schaal, hoofdvormen en typologie min of meer binnen de historisch gegroeide situatie en dragen dus in beperkte mate bij aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

Indifferente waarde:

Objecten en/of ensembles, die niets of weinig aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied toevoegen en ook geen wezenlijk onderdeel vormen van de ontwikkelingsgeschiedenis. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

In deze inventarisatie is de aandacht nadrukkelijk gericht op de objecten met minimaal een attentiewaarde.

4.4 Historische groenstructuren

Ook de waardevolle historische groenstructuren zijn op de cultuurhistorische waardenkaart weergegeven, waarbij is uitgegaan van historische situaties die teruggaan op de prestedelijke periode van de Agnietenberg en karakteristiek zijn voor het ruimtelijke beeld van het gebied. Wanneer over “monumentaal” of “waardevol” wordt gesproken gaat het om groen, dat op de gemeentelijke bomenlijst van Zwolle als zodanig is gekwalificeerd.

Bosgebied

Van groot belang voor het ruimtelijke beeld van de Agnietenberg is de rijkbeboste omgeving van deze dekzandrug. De bossen concentreren zich in de strook ten oosten van het villaparkje Berkum-Brinkhoek en de Agnietenbergweg, het gebied ten zuiden van de Haersterveerweg en op de terreinen van begraafplaats Kranenburg. De bebossing waaiert verder uit langs de oostzijde van de begraafplaats Bergklooster, langs de Bergkloosterweg.

Agrarisch landschap

Van het voor de aanleg van het villawijkje Berkum-Brinkhoek en de toenemende verdichting van Berkum-Bruggenhoek aanwezige agrarische landschap bleef het landelijke karakter nog steeds herkenbaar. Bij de aanleg van het villawijkje is immers uitgegaan van het behoud van enkele ruime graslanden en oude erven, als een groene buffer tussen de vier hier gelegen woonbuurten. Ze geven nog steeds een goed beeld van het vroegere agrarische landschap. Het belang van deze groene ruimtes wordt versterkt doordat ze deels de ruimtelijke context vormen van het historische en als een GM beschermde complex van boerderij de Nemelerhof aan de Haersterveerweg 7. Ook door de aanwezigheid van de uitgestrekte graslanden aan de west-, noord- en oostzijde van het gebied (in het buiten het onderzoeksgebied vallende buitengebied) is het landelijke karakter van de Agnietenberg goed behouden gebleven.

Lijnstructuren

Laanbeplanting komt in het onderzoeksgebied vaak voor, deels samenvallende met de langs de wegen gelegen bossen. De belangrijkste lijnstructuren zijn te vinden langs de hoofdontsluitingswegen in het onderzoeksgebied, maar ook op de begraafplaats Kranenburg:

- Agnietenbergweg, laanbeplanting waaronder zes als monumentaal aangemerkte zomereiken. De laanbeplanting heeft hier geen ononderbroken karakter, maar bevindt zich langs verschillende delen van het tracé;
- Ook aan de Bergkloosterweg is laanbeplanting te vinden, met onder meer zware beuken en zomereiken. Een aantal bomen is als monumentaal aangemerkt. Langs het meest zuidelijke deel van dit tracé verwijst de laanbeplanting nog naar het oorspronkelijke verloop van de weg, dat hier in de vroege jaren 1960 is verlegd. Langs het toen nieuw aangelegde gedeelte bevindt zich eveneens laanbeplanting, inmiddels zo’n halve eeuw oud.
- Brinkhoekweg, met deels als waardevol en monumentaal aangemerkte laanbeplanting langs verschillende delen van het tracé;
- Haersterveerweg. Deels als waardevol en monumentaal aangemerkte laanbeplanting langs verschillende delen van de weg.
- Op de begraafplaats Kranenburg vormt de laanbeplanting aan weerskanten van de oprijlaan één van de belangrijkste lijnstructuren op dit terrein, nog verwijzende naar het vroegere landgoed Kranenburg. Verder zijn er verspreid op de begraafplaats nog meer lijnstructuren te vinden, onder meer langs het bewaard gebleven grachtenstelsel van het landgoed, langs de randen van het 19de-eeuwse terreingedeelte, en langs de randen van het terrein. Op het

parkeerterrein bij de entree van de begraafplaats staat een rij zware kastanjabomen. Een groot aantal bomen op Kranenburg is als monumentaal en waardevol aangemerkt.

Ensembles en individuele groenelementen

In het hele onderzoeksgebied bevinden zich boomgroepen, ensembles en solitair, als uitlopers van de bospercelen en lijnstructuren, of als onderdeel van een historisch boerenerf.

- Tot de meest markante solitair in het gebied behoren twee hoge lindenbomen langs de rand van het historische erf van de Nemelerhof aan de Haersterveerweg 7. Ze zijn als monumentaal aangemerkt.
- Een markant ensemble is te vinden op het erf van boerderij De Brinkhoef aan de Agnietenbergweg 4-6.

5 AANBEVELINGEN

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan om behoud en versterking van de cultuurhistorische kwaliteit in het onderzoeksgebied te overwegen. Hierbij komen zowel ruimtelijke aspecten aan de orde als objectgerichte.

5.2 Aanbevelingen t.a.v. de karakteristiek van het gebied

- De diversiteit in de cultuurhistorische, ruimtelijke en functionele aspecten en de verschillende tijdslagen als een hoge kwaliteit beschouwen. Terwijl er in de 20ste eeuw enige verdichting plaatsvond (Berkum-Bruggenhoek) en er enkele nieuwe woonbuurtjes zijn ontwikkeld (Berkum-Brinkhoek) bleef het historische en landelijke karakter van de Agnietenberg zeer goed behouden, dit gegeven illustreert de markante dynamiek van het gebied door de eeuwen heen;
- In het algemeen wordt aanbevolen het behoud van de historische hoofdstructuur (zie paragraaf 4.2), de karakteristieke bebouwing (zie paragraaf 4.3) en de karakteristieke groenelementen (4.4) als wezenlijk voor het historisch-ruimtelijke beeld zoveel mogelijk te respecteren;
- Instandhouden / accentueren van de historische ensembles van Berkum-Bruggenhoek en langs de Bergkloosterweg. Het historische ensemble dat zich aan de Haersterveerweg ten zuiden van Berkum-Brinkhoek bevindt is minder van belang, maar het is aanbevelenswaardig om het bescheiden en groene karakter van deze strook lintbebouwing in stand te houden.
- Instandhouden van het historische ensemble van de begraafplaatsen Bergklooster en Agnietenberg, met hun structuren, aanleg, groen, gebouwde artefacten en historische grafmonumenten.

5.3 Aanbevelingen t.a.v. van de hoofdstructuren

- Behoud en versterking van de historische lijnstructuren in het plangebied: Agnietenbergweg, Bergkloosterweg, Brinkhoekweg, Haersterveerweg;

- Behoud van de uit aftakkingen van de Bergkloosterweg bestaande infrastructuur die karakteristiek is voor het dorpse karakter van Berkum-Bruggenhoek;
- Behoud van het historische reliëf van het gebied, zoals dat wordt bepaald door de ligging op een dekzandrug, met enige nog steeds op de hogere gronden aanwezige historische boerenerven, en in de lagere gebiedsdelen gelegen graslanden die onder meer de overgang naar de Overijsselse Vecht markeren.

5.4 Bebouwing/objecten

- Overwogen kan worden om objecten en complexen die van “zeer hoge cultuurhistorische waarde” zijn te beschermen;
- Overwogen kan worden de bebouwing met hoge cultuurhistorische waarde zoveel mogelijk te behouden en te herstellen;
- Instandhouding/aanpassing van de overige, binnen de context passende bebouwing; middels reguliere welstandstoetsing of bestemmingsplan (attentiewaarde);
- Handhaven van de bestaande schaal/dimensionering/oriëntaties van de bebouwing in de diverse karakteristieke deelgebieden en deze als uitgangspunt nemen bij nieuwe ontwikkelingen; dit geldt in het bijzonder voor de lintbebouwing langs de Bergkloosterweg en de dorpse structuur van Berkum-Bruggenhoek, maar ook voor de schaalverhoudingen en korrelgroottes van het villaparkje Berkum-Brinkhoek.

5.5 Rooilijnen, erscheidingen, groen, etc.

- Handhaven van als monumentaal of waardevol benoemde groenelementen, tevens de overige in deze quickscan genoemde karakteristieke groenelementen (bomenlanen, solitairen, tuinen);
- Handhaven van het bosrijke karakter van de Agnietenberg, dat bepalend is voor het ruimtelijke beeld van een substantieel deel van het onderzoeksgebied;
- Handhaven van de historische aanleg van de begraafplaatsen Bergklooster en Kranenburg;

- Handhaven van het deels nog groene karakter van Berkum-Bruggenhoek;
- Handhaven van de groene ruimtes tussen de vier woonbuurtjes van Berkum-Brinkhoek, als een waardevol restant van het vroegere agrarische landschap.

6 OBJECTLIJSTEN PROJECTGEBIED

Beschermde objecten in het onderzoeksgebied (monumentenlijst Zwolle, 1 januari 2012). N.b. deze objecten zijn niet opgenomen in de objectenlijst op p. 45 e.v.:

- Bergkloosterweg z.n. (bij 11) (monument Thomas a Kempis) = GM
- Bergkloosterweg 11 (begraafplaats Bergklooster) = GM
- Bergkloosterweg 11 (grafzerk Jan Mulert) = GM
- Haersterveerweg 7 ('t Hof te Nemelen) = GM
- Haersterveerweg 27 = GM
- Kranenburgweg 3 (begraafplaats: bouwhuis en toegangshek) = RM

Overige objecten met een hoge en zeer hoge cultuurhistorische waarde of een attentiewaarde binnen het projectgebied (quickscan gemeentelijk monumentkandidaten 2010 en 2012, met aanvullende suggesties; hieronder zijn ook de door Buro 2 in 2002 geselecteerde boerderijen opgenomen. N.b. deze boerderijen zijn niet opgenomen in de objectenlijst op p. 45 e.v.):

- Agnietenbergweg 2 (boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Agnietenbergweg 4-6 (boerderij De Brinkhoef, boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Bergkloosterweg 3-9 (vrml. school)
- Bergkloosterweg 12, 14, 16 (boerderij De Hilberdink, boerderijeninventarisatie 2002 Buro 2)
- Bergkloosterweg 42 (vrml. evangelisatielokaal)
- Bergkloosterweg 44-46 (vrml. school)
- Bergkloosterweg 62 I (RTV-toren)
- Bergkloosterweg 64, 66, 68, 70 (houten noodwoningen)
- Bergkloosterweg 88 (boerderijtje)
- Bergkloosterweg 92-92a (beheerderswoning)
- Bergkloosterweg 94 (woning)
- Bergkloosterweg 104 (woning)
- Haersterveerweg 4 (woning)
- Haersterveerweg z.n. (herdenkingsmonument)
- Kranenburgweg 5-7-7a (aula c.a., beheerderswoning, toegangshekken, aanleg begraafplaats Kranenburg)

- Haersterveerweg z.n. (oorlogsmonument)

Waardevolle bomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Begraafplaats, 1 Amerikaanse eik
- Begraafplaats, 3 beuken
- Begraafplaats, 1 beverboom
- Begraafplaats, 4 moseiken
- Begraafplaats, 10 paardekastanjes
- Begraafplaats, 1 ruwe berk
- Begraafplaats, 1 vaantjesboom
- Begraafplaats, 1 winterik
- Bergkloosterweg, 2 moeraseiken
- Brinkhoekweg, 1 populier
- Brinkhoekweg, 12 zomereiken
- Haersterveerweg, 1 rode beuk
- Haersterveerweg, 1 zomereik

Monumentale bomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Agnietenbergweg, 6 zomereiken
- Begraafplaats, 23 beuken
- Begraafplaats, 6 paardekastanjes
- Begraafplaats, 15 rode beuken
- Begraafplaats, 1 zilversdoorn
- Begraafplaats, 3 zilversparren
- Begraafplaats, 142 zomereiken
- Bergkloosterweg, 8 beuken
- Bergkloosterweg, 19 zomereiken
- Brinkhoekweg, 1 populier
- Brinkhoekweg, 1 schietwilg
- Brinkhoekweg, 8 zomereiken
- Haersterveerweg, 2 linden
- Haersterveerweg, 20 zomereiken

Herinneringsbomen (lijst gemeente Zwolle, 18 november 2010):

- Brinkhoekweg, 1 linde

7 LITERATUUR/BRONNEN

- Augusteijn, J., *Historische plattegronden van Nederlandse steden. Overijssel, deel 9.1. De steden van Noordwest-Overijssel*, Alphen aan den Rijn 2002
- Berkenvelder, F.C., *Korte geschiedenis van Zwolle*, Zwolle 1980
- Berkenvelder, F.C., *Zo was Zwolle rond 1900*, s.d.
- Boer, S. de, *Funeraire cultuur*. Zwolle, Soesterberg/Zwolle 2001
- Buijs, A. e.a. (Het Oversticht), *Cultuurhistorische kenschetsen IJsseldelta, Noordwest-Overijsselland en Vechtdal, Reestdal en Staphorst-Rouveen*, april 2003.
- Conens, H.R., A. Pfeifer e.a., *Op de kop gekiekt. Zwolle in luchtfoto's*, Zwolle 1976
- Davids, J., *Zwolle in vogelvlucht. De groei van een stad*, Zwartsluis 2012
- Evenboer, B., *Neem nou Zwolle. Een kleine historie over de ontwikkeling van Zwolle. Spoolde / Veerallee*, Zwolle 1987
- Geest, J. van, *S.J. van Embden*, Rotterdam 1996
- Gelderman, E. en J. Hagedoorn (red.), *Een aardsch paradijs. De buitenplaatsen Boschwijk, Landwijk en Veldwijk nabij Zwolle*, Zwolle 1994.
- Hoogstraten, D. van, *Architectuurgids van Zwolle in de 20^e eeuw*, Zwolle 1999
- Hove, J. ten, *Geschiedenis van Zwolle*, Zwolle 2005
- Hove, J. ten, "Zwolle, stad in driestromenland", in: *Overijsselse Historische bijdragen*, 122^e stuk, 2007, p. 163-176.
- Huismans, W. e.a. (red.), *Als de Dag van Gisteren. Honderd jaar Zwolle en de Zwollenaren*, Zwolle 1991-1993.
- Inventarisatie historische boerderijen in de gemeente Zwolle, rapport BURO 2 2002
- Kam, B., *Achter de IJssel begint het land ...*, in: *Zwols Historisch Tijdschrift*, 27 (2010), 4, 188-189
- Koeman, C. en J.C. Visser, *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*, Alphen aan den Rijn 1994.
- Kuile, E.H. ter, *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel IV De provincie Overijssel, Noord- en Oost-Salland*, 's-Gravenhage 1974
- Louwen, J. en H. Prins, *Ach lieve tijd. 750 jaar Zwolsen, Zwollenaren en hun....*, Zwolle 1980-1982
- Monumentenlijst gemeente Zwolle
- Overbeek, M., *Fietstocht Industrieel Erfgoed in Zwolle*, Zwolle 2003
- Overbeek, M., *Zwolse schoolgebouwen van 1865 tot heden*, Zwolle 2008
- De Pater, B.C. en B. Schoenmaker, *Grote Atlas van Nederland 1930-1950*, Zierikzee 2005, p.194-195: Topografische Kaart, 1:50.000, Oost-Zwolle, uitgave mei 1941
- Pot, C.W. van der, *Zwolle's omgeving omstreeks 1900*, Zwolle z.j.
- Rijst, B. van der, *Oud Zwolle vanuit de lucht. Foto's: KLM Aerocarto*. Hoogeveen 1996
- Schrier, D.M. van der en J.P. van den Berg, "Hoe de Aa te Zwolle weteringen aantrok", in: *Overijsselse Historische bijdragen*, 116^e stuk, 2001, p.53-83.
- Versfelt, H.J., *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Groningen 2003.
- *De Papenacker. Het wijkblad van Spoolde*, diverse artikelen.
- Het Oversticht, *Inventarisatie Jongere Bouwkunst 1850-1940. Beschrijving Gemeente Zwolle*. Zwolle 1988.
- <http://watwaswaar.nl/>
- Website beeldbank Overijssel, uitgave van de gemeente Zwolle, mei 2007.
- <http://www2.historischcentrumoverijssel.nl/zwolle/zw/gesch3.htm>

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Bergkloosterweg	3-9	Het betreft een éénlaags pand met zadeldak aan de rand van de in oorsprong uit de late middeleeuwen daterende begraafplaats Bergklooster, markant gelegen in een knik van de weg. Zoals blijkt uit oud kaartmateriaal was dit uit circa 1885 daterende gebouw oorspronkelijk een school. Na de oorlog verloor het gebouw zijn functie en is er aan de linkerzijde een nieuwe vleugel met garageboxen met inritten gebouwd. Vermoedelijk diende het gebouw toen als een brandweerkazerne. Het sterk in het oog vallende gebouw vormt een karakteristiek onderdeel van de wijk Agnietenberg en verwijst naar de historische ontwikkelingen in de vroegere gemeente Zwollerkerspel.	
	Bergkloosterweg	42	Evangelisatielokaal uit 1928, aan de overzijde van een vroegere School met den Bijbel uit 1907 (nrs. 44-46). Hier maakt het object deel uit van de geclusterde en dorpsachtige bebouwing in Berkum-Bruggenhoek. Het gebouwtje heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met pannendekking. Door functiewijziging (tegenwoordig in gebruik als een paardenstal) is de gevelindeling aan de voorkant veranderd. Hier kwam een brede inlooppoort. Afgezien daarvan bleef het authentieke karakter redelijk goed behouden, zelfs inclusief de gietijzeren ramen met roedenverdeling.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Bergkloosterweg	44-46	In 1907 gebouwde christelijke lagere school met onderwijzerswoning (School met den Bijbel), tegenwoordig geheel als woning in gebruik. Rond 1920 is de school in dezelfde stijl uitgebreid met twee lokalen. Karakteristiek plattelandsschooltje met één bouwlaag en een zadeldak, dat een markant en sterk in het oog vallend onderdeel vormt het bebouwingscluster in de zuidoostelijke hoek van de Agnietenberg (Berkum-Bruggenhoek). Van typologisch en architectuurhistorisch belang, maar met aantastingen. In zijn cultuurhistorische betekenis van belang als een verwijzing naar de vroegere gemeente Zwollerkerspel.	
	Bergkloosterweg	62-I	De RTV-toren of zendmast (ook wel bekend als de Alticom-toren) aan de rand van het onderzoeksgebied neemt een markante en in het oog vallende positie in. Het object dateert uit 1959. Goed voorbeeld van de voor de sociale media bestemde infrastructuur uit de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog, toen de tv zeker vanaf omstreeks 1960 geleidelijk een steeds grotere rol ging spelen. Het object bestaat uit een metalen vakwerkstructuur, met in de top een kleine gesloten verblijfsruimte. Een vergelijkbare toren is te vinden in Ugchelen. Van beeldbepalend belang, met typologische waarde. Vrij gaaf bewaard gebleven.	
	Bergkloosterweg	64, 66, 68, 70	Complex van vier houten noodwoningen uit 1949-1950, elk met één bouwlaag en een zadeldak. De uit Oostenrijk geïmporteerde woningen werden als een bouwpakket opgezet, op betonnen funderingen en met een roodgedekt pannendak. Het gaat dan om het zogeheten 'Einfamilienhaus Zuiderzee'. Na de oorlog zijn ze door bemiddeling van de Philips Gloeilampenfabriek op verschillende plekken in de stad gebouwd. Vaak ook wel de 'Finse woningen' genoemd, een verwarring die zal samenhangen met de twee uit dezelfde tijd daterende Finse noodscholen. Binnen de lintbebouwingsstrook aan de Bergkloosterweg vormen de in het oog vallende woningen een karakteristiek historisch geheel met architectuur- en cultuurhistorische waarde. Weliswaar ondergingen enkele woningen een aantal wijzigingen, maar gezamenlijk hebben ze hoge ensemblewaarde.	

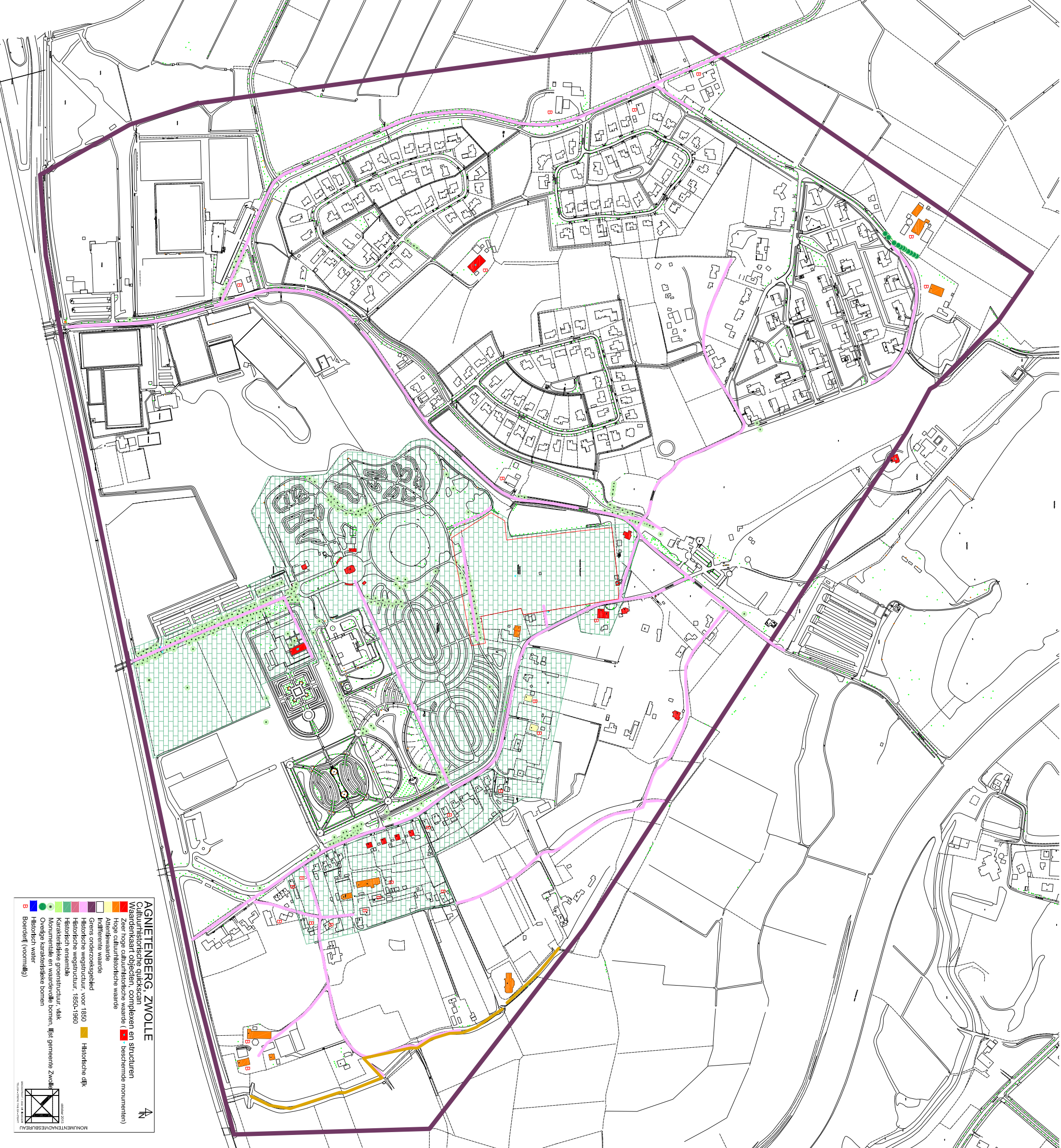
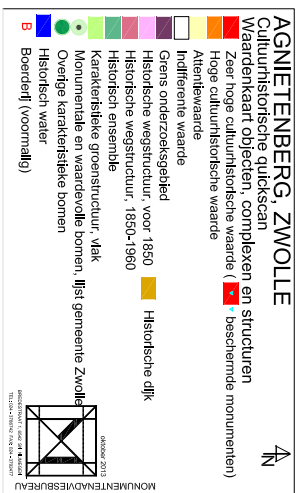
Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Bergkloosterweg	88	Het boerderijtje dateert uit omstreeks 1900 en is uitgevoerd als een éénlaags hallehuisboerderijtje met een afgewolfd zadeldak en een rechthoekige plattegrond. Sobere uitvoering, zonder bijzondere decoratieve details. In de loop van de tijd onderging het object een aantal (detail)wijzigingen, maar het betreft nog steeds een markant relict uit de prestedelijke periode. Ligging naast een tweede hallehuisboerderijtje, op nr. 86.	
	Bergkloosterweg	92-92a	Laat 19 ^{de} -eeuwse boerderij die gelegen is bij de begraafplaats Bergklooster op de Agnietenberg. Het pand is in 1883 gebouwd, als beheerderswoning van deze begraafplaats. Markante opzet als een hallehuisboerderij met een kleine dakruiter, vermoedelijk voor het luiden van een dodenklokje. Rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met siermakelaar. Enige detailwijzigingen, maar met behoud van het authentieke karakter. Langs de linkergevel bevindt zich een historische nevenbouw (zomerhuis), mogelijk van oudere datum. Ook hier een rechthoekige plattegrond en één bouwlaag, met een afgewolfd zadeldak. De beheerderswoning is een karakteristiek object dat verwijst naar de historische ontwikkelingen op de Agnietenberg, waarvan het huidige aanzicht nog steeds in belangrijke mate wordt bepaald door de hier aanwezige historische begraafplaatsen.	
	Bergkloosterweg	94	Tegenover de ingang van de begraafplaats Bergklooster staat dit uit 1928 daterende villaatje dat is uitgevoerd in cottage-trant. Het éénlaags pand heft een in hoofdzaak kruisvormige plattegrond, met één bouwlaag en rietgedekte dakschilden. Dit gaaf bewaard gebleven object maakt deel uit van een strook met enige vrijstaande villa's, in de oksel van de Bergkloosterweg en de Haersterveerweg. Van architectuurhistorisch belang. Markante ligging, vlakbij de beheerderswoning van genoemde begraafplaats.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Bergkloosterweg	104	De landhuisachtige villa Vechterweerd dateert uit 1932. Aan de straat zijn de (later witgeverfde) gemetselde toegangsposten te zien. Het huis zelf bevindt zich langs de flanken van de Agnietenberg, in de bosrijke strook ten oosten van de Bergkloosterweg en grenzende aan het open landschap van de Overijsselse Vecht. Het pand is ontworpen in een zakelijke trant, met een samengestelde plattegrond, roodgedekte pannendaken en bakstenen gevels. Van architectuur- en cultuurhistorisch belang als een karakteristiek onderdeel van de uit villa's bestaande strook in de oksel van de Bergkloosterweg en de Haersterveerweg.	
	Haersterveerweg	4	Deze laat 19 ^{de} -eeuwse woning staat zeer markant op het kruispunt met de Bergkloosterweg, tegen de achtergrond van de gelijknamige begraafplaats. Het pand heeft een onregelmatige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met sierspant. Vensters met T-schuiframen. Belangrijke blikvanger. De zorgvuldig in neorenaissance vormgegeven woning is karakteristiek voor de ontwikkelingen in de late 19 ^{de} eeuw, en werd in 1969 i.o.v. J.H. Vroom aan de rechterzijde van een nieuwe woonkamer voorzien. Dit gebeurde ter plekke van een houten serre, door aannemer J.G. Bongers. Verder is er in 1977 links een dakkapel toegevoegd (aannemer Koekoek uit Zwolle). Ondanks de wijzigingen is het historische karakter goed herkenbaar gebleven. Mogelijke relatie met de begraafplaats. Enige erfbebouwing (zonder monumentale waarde).	
	Haersterveerweg	z.n.	Aan de westzijde van de Haersterveerweg staat bij het begin van het Meanderpad dit bescheiden kalkstenen oorlogsmonument, in de vorm van een lage piloon tussen twee muurtjes. Het is opgericht ter herinnering aan zeven op 13 oktober 1944 gefusilleerde personen. Het monument is ontworpen door de bekende Zwolse architecten H. Mastenbroek en J.H. de Herder. Steenhouwerij G. Beernink & Zn. was de maker. Van cultuurhistorisch belang. Door de markante en in het oog vallende ligging, en in combinatie met een naastgelegen forse beuk van hoge beeldwaarde.	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Kranenburgweg	5-7-7a	De gemeentelijke begraafplaats Kranenburg dateert uit 1929-1933. Het waren de bekende landschapsarchitecten L. en J. Copijn die de landschappelijke aanleg van de begraafplaats ontwierpen. De onderhavige aula heeft een kruisvormige plattegrond, is éénlaags en heeft schild- en zadeldaken. Het object is gecombineerd met twee in dezelfde stijl uitgevoerde bijgebouwtjes, twee pergola's en een éénlaags beheerderswoning met een rietgedekt zadeldak (nr. 5). De Zwolse architect W.B.M. Beumer leverde het ontwerp. Ook de toegangshekken van het terrein en de landschappelijke aanleg met een in de as van de aula gelegen vijverpartij zijn van belang, als karakteristieke onderdelen van de voor de historische ontwikkelingen in Agnietenberg belangrijke begraafplaats Kranenburg.	
	Kranenburgweg	5-7-7a	Zie hierboven. Op de foto één van de twee pergola's aan weerskanten van de aula. De pergola's zijn voorzien van gemetselde posten.	
	Kranenburgweg	5-7-7a	Zie hierboven. Op de foto één van de twee bijgebouwtjes aan weerskanten van de aula. Net als de aula zijn ook deze gebouwtjes voorzien van een rieten kap. Ze hebben een rechthoekige plattegrond, tellen één bouwlaag en hebben een zadeldak. Het gebouwtje ten westen van de aula is later (in dezelfde stijl) uitgebreid (nr. 7a).	

Foto	Adres		Karakteristiek	Waarde Zie kaart
	Kranenburgweg	5-7-7a	Zie hierboven. Op de foto de toegangshekken van de begraafplaats. De ijzeren hekken liggen ingeklemd tussen gemetselde penanten.	
	Kranenburgweg	5-7-7a	Zie hierboven. Op de foto de centrale vijver van de begraafplaats, in de as van de aula. Landschappelijke terreinaanleg.	

Bijlage 1 Lijst van afwijkend gebruik

Lijst van hoofdgebouwen ter plaatse van de aanduiding 'specifieke vorm van wonen - afwijkend gebruik'. De lijst geeft aan welke hoofdgebouwen het betreft, welk afwijkend gebruik is toegestaan en welk deel van het hoofdgebouw het betreft.

Adres	Toegestaan afwijkend gebruik	Deel van het hoofdgebouw
Boerendanserdijk 71	bed & breakfast	eerste en tweede bouwlaag
Boerhavelaan 19	ander gebruik garage/hobbyspeelruimte	eerste bouwlaag
Campherbeeklaan 8	snackbar en kapsalon	eerste bouwlaag, kapsalon in bijgebouw
Debijelaan 2/4	buurtzorg	eerste bouwlaag
Eikenlaan 1	tandartsenpraktijk	eerste bouwlaag
Elzenlaan 51	muziekleslokaal	eerste bouwlaag in bijgebouw
Hazelaarlaan 5	kantoor	eerste bouwlaag in bijgebouw en garage
Olmenlaan 15	grafisch ontwerp & webdesign	eerste bouwlaag in bijgebouw
Sparrenlaan 4	bloemist/schoonheidsspecialiste	eerste bouwlaag
Sparrenlaan 8	elektrotechnisch reparatiebedrijf	eerste bouwlaag in bijgebouw op achtererf
Sparrenlaan 12	bouwbedrijf met boven appartementen	eerste en tweede bouwlaag

Bijlage 2 Lijst met horecacategorieën

horeca van categorie 1:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel heeft het verstrekken van ter plaatse bereide maaltijden voor consumptie ter plaatse met als nevenactiviteit het verstrekken van alcoholische en niet-alcoholische dranken;

horeca van categorie 2a:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel heeft het verstrekken van zwak- en niet alcoholische dranken met als nevenactiviteit het verstrekken van voor consumptie ter plaatse bereide etenswaren;

horeca van categorie 2b:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel dan wel nevenactiviteit heeft het verstrekken van niet-alcoholische dranken en het verstrekken van voor consumptie ter plaatse bereide etenswaren;

horeca van categorie 3:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel dan wel nevenactiviteit heeft het verstrekken van voor consumptie ter plaatse bereide etenswaren en het verstrekken van zwak- en niet-alcoholische dranken;

horeca van categorie 4:

een horecabedrijf, niet zijnde een discotheek of bar/dancing, dat tot hoofddoel heeft het verstrekken van alcoholische en niet-alcoholische dranken voor consumptie ter plaatse met als nevenactiviteit het verstrekken van kleine etenswaren al dan niet ter plaatse bereid;

horeca van categorie 5:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel heeft het verstrekken van dranken voor gebruik ter plaatse waarbij het doen beluisteren van overwegende mechanische muziek en het gelegenheid geven tot dansen een wezenlijk onderdeel vormen;

horeca van categorie 6:

een horecabedrijf dat tot hoofddoel heeft het verstrekken van logies (per nacht) met als nevenactiviteiten het verstrekken van maaltijden en/of dranken voor consumptie.

BIJLAGE 3 STAAT VAN BEDRIJFSACTIVITEITEN

Algemene verklaring

- 1** Deze staat betreft een beperkte lijst van bedrijfsactiviteiten, gebaseerd op de VNG-publicatie “Bedrijven en milieuzonering” editie 2009.
De in deze staat vermelde bedrijfsafdelingen en bedrijfstypen zijn gebaseerd op de “Standaard Bedrijfsindeling” (SBI) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) van 1993. Deze codering is in 2008 door het CBS omgezet naar de SBI 2008.

Deze SBI-indeling is vrijwel gelijk aan de “Bedrijfsindeling Kamers van Koophandel” (BIK). Het enige verschil is dat de BIK-codes op onderdelen iets verder zijn onderverdeeld dan de SBI-codes.

De SBI-codes en de BIK-codes zijn afgeleid van de NACE-codes van de Europese Commissie, welke weer zijn afgeleid van de ISIC-codes van de Verenigde Naties. Hierdoor zijn de bedrijfstypen internationaal vergelijkbaar.

- 2** In de staat worden de bedrijfstypen in alfabetische volgorde weergegeven om het opzoeken gemakkelijker te maken.
- 3** Achter de bedrijfstypen staat een kolom met de nummers van de SBI-code.
- 4** Per bedrijfstype wordt in de kolom “TOELAATBAAR” met “J” vermeld dat de bedrijfsactiviteit toelaatbaar is.
- 5** Vervolgens worden de scores van de milieuaspecten aangegeven:

- 5.1** In de kolom "CAT" (categorie) wordt met een getal tussen 1 en 2 een indeling van de bedrijfsactiviteiten in 2 categorieën aangegeven. Deze indeling is gebaseerd op de ruimtelijk relevante milieuaspecten GEUR, STOF, GELUID en GEVAAR.

- 5.2** Onderzocht is welke minimale afstanden op basis van de 4 genoemde milieuaspecten noodzakelijk zijn tussen de bedrijfsactiviteiten en een rustige woonwijk om hinder uit te sluiten of tot een aanvaardbaar niveau te beperken.
Op basis van deze afstand is de categorie-indeling gemaakt. Namelijk:

categorie 1: minimale afstanden 0 en 10 meter;

categorie 2: minimale afstand 30 meter.

Betekenis van de gebruikte afkortingen

CAT	categorie
e.d.	en dergelijke
n.e.g.	niet elders genoemd
SBI	Standaard Bedrijfsindeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek van 2008
t.b.v.	ten behoeve van
v.w.b.	voor wat betreft

Staat van bedrijfsactiviteiten

OMSCHRIJVING	SBI-CODE 2008	TOELAAT BAAR	CAT
Datacentra	58,63	J	1
Dienstverlening n.e.g. – v.w.b. kantooractiviteiten	96	J	
Dienstverlening t.b.v. de Landbouw. – v.w.b. kantooractiviteiten	01	J	
Drukkerijen – kleine drukkerijen en kopieerinrichtingen	18129	J	2
Foto- en filmontwikkelcentrales	74203	J	2
Overige Grafische activiteiten	1814	J	2
Grafische afwerking	1814	J	1
Grafische reproductie en zetten	1813	J	2
Overige groothandel (bedrijfsmeubels, emballage, vakbenodigdheden e.d.)	466,469	J	2
Kantoren n.e.g. t.b.v. zakelijke dienstverlening	74	J	1
Kleine drukkerijen en Kopieerinrichtingen	18129	J	2
Maatschappij- en geesteswetenschappelijk onderzoek	722	J	1
fabrieken voor Medische apparaten en instrumenten e.d.	26, 32, 33	J	2
Handel in onroerend goed	41,68	J	1
Handelsbemiddeling (kantoren)		J	1
Milieudienstverlening v.w.b. kantooractiviteiten	37,38,39	J	
Munten e.d. – fabricage van	321	J	2

Muziekinstrumentenfabrieken	322	J	2
Optische apparaten en instrumenten e.d. – fabrieken voor	3326,32,33	J	2
Persoonlijke dienstverlening n.e.g.	9609	J	1
Reisorganisaties	791	J	1
Reproductie – grafisch zetten	1813	J	2
Reproductiebedrijven opgenomen media	182	J	1
Sieraden e.d. – fabricage van	321	J	2
Telecommunicatie v.w.b. kantooractiviteiten	53	J	
Telecommunicatie v.w.b. verwerking en distributie	53	J	
Telecommunicatiebedrijven	61	J	1
Uitgeverijen (kantoren)	581	J	1
Verhuur van onroerend goed	41,68	J	1
Vervoersbedrijven (uitsluitend kantoren)	50,51	J	1
Verzekeringsbedrijven	64,65,66	J	2
Werknemersorganisaties (kantoren)	941,942	J	2
Zakelijke dienstverlening: kantoren n.e.g.	63,69 t/m71, 73,74,77,78, 80 t/m 82	J	1
Zetterijen	1813	J	2